

Keisarit ajankuvana

Muutokset ja jatkumot Flavio Biondon (1392–1463) *Decades*-teoksessa

Taneli Puputti

Pro gradu -tutkielma

Historian ja etnologian laitos

Jyväskylän yliopisto

Kevät 2019

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

| | |
|--|---|
| Tiedekunta – Faculty Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta | Laitos – Department Historian ja etnologian laitos |
| Tekijä – Author Taneli Puputti | |
| Työn nimi – Title Keisarit ajankuvana – Muutokset ja jatkumot Flavio Biondon (1392–1463) <i>Decades</i> -teoksessa | |
| Oppiaine – Subject Yleinen historia | Työn laji – Level Pro gradu -tutkielma |
| Aika – Month and year Maaliskuu 2019 | Sivumäärä – Number of pages 118 |
| Tiivistelmä – Abstract <p>Italian renessanssi on perinteisesti nähty yhtenä historian käännekohtana, jolloin keskiajan ajattelutapaa vastaan syntyi kilpaileva humanistinen ajattelu. Vaikka aikakauden merkitystä on oikeutetusti madallettu järkeviin mittasuhteisiin, pidetään sitä laajasti poliittisen, kulttuurisen ja historiallisen kontekstin taitekohtana. Tärkeimpien humanistien — kuten Leonardo Brunin ja Lorenzo Vallan — ajatuksia onkin tutkittu laajasti, mutta joidenkin henkilöiden syvällisempi tutkimus on jäänyt uupumaan. Tällainen henkilö on esimerkiksi renessanssihumanisti Flavio Biondo. Hänen merkityksensä humanismille on kyllä tunnustettu, mutta syvempää tutkimusta etenkin hänen historiateoksestaan ei olla tehty.</p> <p>Tämä tutkimus keskittyy tarkastelemaan Biondoa ja hänen historiateostaan. Se pyrkii hahmottamaan hänen käsityksiään keisari-instituution luonteesta, siihen liittyvistä muutoksista ja jatkumoista vuosina 400–1261 sekä siitä, miten Biondo legitimoiti keisarin asemaa eri aikoina. Tutkimuksessa käytetään päälähteenä Biondon teosta <i>Historiarum ab inclinatione Romanorum imperii decades</i> ja täydentävinä lähteinä hänen käyttämiään aikalaislähteitä.</p> <p>Tutkimuksessa hyödynnetään vahvasti filologisia metodeja kuten tekstin kontekstiin asettamista ja lähilukua yhdistettynä käsittehistorian ja poliittisen historian menetelmiin. Tutkimus sijoittuu lähteiden sisällön vuoksi vahvasti poliittiseen historian tutkimuskenttään. Tutkimuskysymysten valossa se tarkentuu entisestään instituutiohistoriaan. Lähteiden luonne taas suuntaa tutkimusta vahvasti sekä renessanssin ja humanismin historiaan että historiankirjoituksen historiaan.</p> <p>Tutkimuksessa selviää, että keisari-instituutiosta tapahtuu Biondon mukaan useita muutoksia, tärkeimpinä uudenlaisen keisari-instituution synty lännessä 800-luvulla ja valintakeisariuteen siirtyminen 1000-luvulla. Jatkumoa hahmottaessaan Biondolla korostuu kaksi eri ulottuvuutta: juridinen ja käytännön puoli. Vaikka moni asia muuttui juridisesti ajan kuluessa, moni asia pysyi käytännössä samana, kuten nähdään 400-luvun lopun ostrogoottivallasta Italiassa. Legitiimin keisarin tunnusmerkit vaihtelevat Biondolla halki <i>Decadesin</i>, muuttuen teoksen edetessä yhä enemmän paaveista riippuvaiseksi. Tunnusmerkit kehittyvät usein vastaamaan aikaa, jota milloinkin kuvataan. Teoksesta on löydettävissä myös useita hyvän ja huonon hallitsijan arkkityyppejä.</p> | |
| Asiasanat – Keywords Flavio Biondo, renessanssi, 1400-luku, keisari-instituutio, Rooman keisarikunta, historiankirjoituksen historia, humanismi, keskiajan historia | |
| Säilytyspaikka – Depository Jyväskylän yliopiston julkaisuarkisto (JYX) | |
| Muita tietoja – Additional information | |

Sisällysluettelo

| | | |
|-------|---|----|
| 1 | Johdanto..... | 1 |
| 2 | Konteksti ja lähteen esittely | 7 |
| 2.1 | Humanistinen historiankirjoitus..... | 7 |
| 2.2 | Flavio Biondo | 9 |
| 2.3 | <i>Decades</i> | 10 |
| 3 | <i>Inclinatio imperii</i> – Antiikin keisarien heikentyminen loi uudenlaisen maailman | 13 |
| 3.1 | Lännen <i>inclinatio</i> 400-luvulla..... | 14 |
| 3.1.1 | Kansainvaellukset muuttivat lännen valtasuhteita..... | 14 |
| 3.1.2 | Barbaarikuninkaiden merkitys Länsi-Rooman jatkajana | 18 |
| 3.2 | Idän <i>inclinatio</i> 600-luvulla..... | 23 |
| 3.2.1 | Heikot keisarit loivat pohjan inkliinaatiolle | 23 |
| 3.2.2 | Fokas ja Herakleios epäonnistuivat valtakunnan vakauttamisessa..... | 28 |
| 4 | <i>Divisio imperii</i> – Lännen keisariuden uusi muoto..... | 34 |
| 4.1 | Karolingien nousu merkitsi uuden valtakeskittymän syntyä lännessä..... | 35 |
| 4.2 | Kaarle Suuren kruunaus..... | 40 |
| 4.3 | Kaksi keisarikuntaa | 46 |
| 4.4 | Kaarle Suuren perintö | 52 |
| 5 | <i>Renovatio imperii</i> – läntisten keisarien huippukausi? | 58 |
| 5.1 | <i>Translatio imperii</i> – Siirtymä karolingeista Ottojen dynastiaan..... | 58 |
| 5.2 | Otto I Suuri uudisti Rooman keisarikunnan | 63 |
| 5.3 | Siirtyminen perimyskeisariudesta valintakeisariuteen..... | 67 |
| 5.4 | Investituurariita muutti Euroopan valtasuhteita..... | 72 |
| 6 | Kamppailu 'Konstantinopolin keisarikunnasta' | 82 |
| 7 | Päätäntö | 92 |

| | | |
|-----|---|-----|
| 8 | Liitteet..... | 99 |
| 8.1 | Liite 1 – Rooman keisarit 30 eaa.–1453 jaa..... | 99 |
| 8.2 | Liite 2 – Rooman keisarikunta 565 ja 750..... | 104 |
| 8.3 | Liite 3 – Italia vuonna 752..... | 105 |
| 8.4 | Liite 4 – Frankia vuonna 814..... | 106 |
| 8.5 | Liite 5 – Frankia vuonna 843..... | 107 |
| 8.6 | Liite 6 – Bysantin pirstaloitumisen seuraukset vuonna 1212..... | 108 |
| 9 | Kirjallisuusluettelo | 109 |

1 Johdanto

Italian renessanssi on perinteisesti nähty yhtenä historian käännekohdista, jolloin keskiajan yhteisökeskeisen ja kristillisen ajatusmaailman rinnalle nousi humanistinen, ihmislähtöinen ajattelu. Italian renessanssi on yksi kiistanalaisimmista ajanjaksoista historiassa, eikä sen pituudesta tai edes varsinaisesta olemassaolosta olla päästy yksimielisyyteen.¹ Aikakausi on tunnettu lukuisista humanistisista ajatteliijoista, ja heitä onkin tutkittu runsaasti. Yksi tällainen henkilö on humanistihistorioitsija Flavio Biondo (1392–1463)².

Biondo tunnetaan erityisesti arkeologisista ja topografisista *Roma instaurata-*, *Roma triumphans-* ja *Italia illustrata* -teoksistaan, jotka hahmottivat antiikin Rooman kaupunkikuvaa ja käsittelivät sen rakennuksia ensimmäistä kertaa historiallisina lähteinä. Hän erottautui aikaisemmista tutkijoista etsimällä antiikin teksteistä aikalaisen viittauksia Rooman rakennuksiin ja vertailemalla niitä toisiinsa.³ Samaa mallia noudattaen Biondo kirjoitti kattavan oppaan Italian monumenteista. Biondo-tutkimus keskittyykin ensisijaisesti näihin teoksiin ja niistä tehtyihin tulkintoihin.⁴ Kuitenkin Biondon historiankirjoituksen kannalta keskeisin teos *Historiarum ab inclinatione Romanorum imperii decades* on jäänyt tutkimustraditiossa vähemmälle huomiolle.⁵ Syyt tähän ovat epäselviä. Yksi mahdollisuus on, että tutkijat ovat nähneet Biondon ensisijaisesti arkeologina eikä niinkään historioitsijana. Toisaalta Biondon historioitsijan arvon tunnustaa esimerkiksi 1800-luvulla Jacob Burckhardt, joka erottaa hänet aiemmista

¹ Tässä tutkimuksessa käytetään renessanssihumanismin perehtyneen historiantutkija Paul Oskar Kristellerin määritelmää, jonka mukaan Italian renessanssi on ”historiallinen aikakausi, joka ymmärsi itsensä [...] kirjallisuuden ja oppineisuuden uudelleensyntymänä [...] ja joka ulottuu karkeasti vuodesta 1300 vuoteen 1600”. Kristeller 1990, 2.

² Suluissa on tässä ilmoitettu Biondon elinvuodet. Jatkossa suluissa ilmoitetaan henkilön hallitsemisvuodet, ellei toisin mainita.

³ Biondo ei ollut ensimmäinen antiikin rakennuksista kiinnostunut. Useat hänen edeltäjänsä — alkupäässä Petrarca ja hänen seuraajansa — olivat tarkastelleet antiikin raunioita, identifioineet ne, sekä raportoineet niiden sijainnit ja mitat. Biondo käytti edeltäjiensä työtä suuresti hyödyksi tehden kuitenkin samalla itsekin mittauksia. Cochrane 1981, 38–39.

⁴ Esimerkkejä näihin teoksiin keskittyvästä tutkimuksesta: Mazzocco 1979, 2010, 2012; Miglio 2002; Muecke 2011, 2012 ja Pontari 2003. Viimeisimmän ja kattavimman katsauksen Biondo-tutkimukseen tarjoaa Angelo Mazzoccon editoima *A New Sense of the Past: The Scholarship of Biondo Flavio (1392–1463)* vuodelta 2016.

⁵ Suom. ”Historian vuosikymmenet Rooman imperiumin inkliinaatiosta lähtien”. Jatkossa käytetään lyhennettä *Decades*. Lähde ilmoitetaan dekadin, kirjan ja sivun tarkkuudella ja lyhennetään esimerkiksi muotoon: Dec 1. Lib 1.1.

historioitsijoista toteamalla tämän olevan ensimmäisiä humanistisia universaalin historian kirjoittajia.⁶ Italian renessanssin historian professori Eric Cochrane taas pitää häntä ensimmäisenä Italian historian kirjoittajana ja ”pikemminkin Italian kuin minkään yhden kaupungin kansalaisena”.⁷ Toiseksi Biondon historiateos ei ole herättänyt yhtä paljon kiinnostusta Biondoa pääasiassa tutkineiden filologien keskuudessa. *Decadesiin* keskittyviä artikkeleita ja tutkimuksia kuitenkin löytyy.⁸ Laajimman katsauksen Biondon historiateokseen on tehnyt keskiajan ja renessanssin Euroopan historian tutkija Denys Hay. Vuonna 1959 julkaisemassaan esseessä *Flavio Biondo and the Middle Ages* Hay tarkasteli *Decadesia* ja Biondoa tasapainoisesti mutta pintapuolisesti kooten aikaisemman tutkimuksen ja pohtien lähdekriittisesti teoksen painoarvoa myöhemmille sukupolville. Hayn essee on oiva lisä *Decadesin* tutkimiseen, ja siitä onkin tässä tutkimuksessa suuresti apua, mutta syvällisempi ja ajantasaisempi analyysi Biondon historiateokseen on tarpeen.

Vaikka renessanssin historiankirjoituksen tutkimus on ollut menneisyydessä laajaa, ei tätä työtä voida vieläköän sanoa valmiiksi. Italian renessanssin historiankirjoitukseen erikoistunut Gary Ianziti toteaa kuvaavasti, että renessanssin historiankirjoituksen tutkimuksessa on kyllä ansiokkaasti tunnistettu keskeiset alan historioitsijat — kuten Leonardo Bruni, Flavio Biondo ja Lorenzo Valla — ja tunnustettu heidän töidensä merkitys tieteenalalle, mutta syvällisempi tutkimus on jäänyt uupumaan. Ianziti perustelee omaa Bruniin kohdistuvaa tutkimustaan sillä, että Bruni oli ensimmäisiä humanistisen historian kirjoittajia, joka hyödynsi antiikin lähteitä. Hän siis katsoi historian kuvaavan ihmisten toimintaa ja heidän tekemiään päätöksiä. Bruni hyödynsi tätä uutta humanistista historiankirjoitustaan paikallisella tasolla kirjoittaessaan Firenzen kaupungin historian.⁹ Tätä samaa perustelua voidaan hyödyntää myös tässä tutkimuksessa. Biondokin hallitsi humanistisen historiankirjoituksen, mutta hän — toisin kuin Bruni, joka sovelsi sitä vain paikallisella tasolla — laajensi sen yleisen historian tasolle pyrkimyksenään tarkastella koko Italian ja jopa Välimeren aluetta. Tämän vuoksi

⁶ Burckhardt 2001, 199–201.

⁷ Cochrane 1981, 35.

⁸ Näitä ovat esimerkiksi Hay 1988, joka tarkastelee *Decadesia* yleisellä tasolla; Mastrorosa 2014, joka keskittyy Biondon käsityksiin Länsi-Rooman heikentymisestä 400-luvulla; Pontari 2016, joka käsittelee Biondon suhtautumista renessanssin aikana syntyneeseen uuteen historian kolmijakoon. Kokonaisuudessaan *Decadesia* on käsitelty hieman yli kahdessakymmenessä tutkimuksessa.

⁹ Ianziti 2012, 2–5.

Biondon *Decades* on sovelias tutkimuskohde Biondon kirjoittamista muutoksista ja jatkumoista pitkällä aikavälillä.

Tämä tutkimus keskittyy hahmottamaan ja analysoimaan Biondon käsityksiä keisari-instituution luonteesta ja sen muutoksesta halki historian. Koska *Decades* käsittelee pääasiassa poliittista ja sotilaallista historiaa, on se erinomainen lähde näiden käsitysten tutkimiseen. Biondo kuvaa teoksessaan hyvin kattavasti Rooman keisarien toimia ja vallanvaihdoksia. Koska keisari ja hänen hallitsemansa valtakunta olivat erottamattomasti osa toisiaan, on luontevaa, että tutkimuksessa analysoidaan Biondon käsityksiä myös Rooman valtakunnan osalta. Italian renessanssin aikana kysymys valtiomuodosta oli muutenkin ajankohtainen, sillä monet humanistit ihailivat tasavaltalaista Roomaa ja väittivät sen sopivan parhaiten Italian kaupunkivaltioiden valtiomuodoksi. Keisareihin he suhtautuivat ymmärrettävästi kielteisesti. Etenkin Leonardo Bruni ajatteli Rooman valtakunnan heikentymisen alkaneen keisarivallan alkaessa. Hän myös erotti antiikin Rooman keisarikunnan ja keskiaikaisen Pyhän saksalais-roomalaisen keisarikunnan toisistaan toteamalla antiikin Rooman päättyneen kansainvaelluksiin. Biondo taas ei jakanut tätä ajattelutapaa ollenkaan.¹⁰ Biondon suhtautumista keisareihin ja hänen käsityksiään mahdollisesta katkoksesta ei kuitenkaan ole tutkittu. Tutkimuskysymykset voidaan tiivistää seuraavaan muotoon:

Millaisia muutoksia ja jatkumoa Biondo hahmottaa keisari-instituutiossa ja keisarikunnassa?

Mitkä syyt vaikuttavat Biondon kirjoitusten painopisteeseen ja miksi?

Miten Biondo legitimoit virallisen keisarin asemaa?

Näihin kysymyksiin liittyy olennaisesti useita lisäkysymyksiä. Kuinka vahvana Biondo kuvaa muutosta? Vähätteleekö hän sitä? Mitä Biondo jättää kertomatta, eli mikä jää hänen fokuksensa ulkopuolelle? Nämä ovat vain muutamia esimerkkejä kysymyksistä, jotka auttavat lähteen analysoinnissa.

Jotta ylläoleviin tutkimuskysymyksiin voidaan vastata, on alkuperäislähteeseen perehdyttävä systemaattisesti ja kaikenkattavasti. Tämä on välttämätöntä, jotta päästäisiin

¹⁰ Cochrane 1981, 36; Ianziti 2012, 58–60 & 105–106.

mahdollisimman lähelle tutkittavan lähteen aikaa, kirjoittajaa ja ympäristöä.¹¹ Tutkimuksessa siis hyödynnetään vahvasti Biondo-tutkimuksessa jo laajasti käytettyjä filologisia menetelmiä.¹² Tutkimuksen käytännöllinen luonne on kolmitasoinen. Ensinnäkin olen tutkimuksessani perehtynyt systemaattisesti *Decadesin* ensimmäiseen ja toiseen dekadiin ja analysoinut Biondon kirjoituksia suhteessa hänen omaan aikaansa. Tämä on välttämätöntä, jotta huomataan miten Biondon itsensä elämä aika ja ympäristö vaikuttivat hänen kirjoituksiinsa. Toiseksi olen perehtynyt itse Biondon tutkimaan aikaan eli karkeasti 400–1400-lukuihin. Tämä on tärkeää, jotta on mahdollista analysoida Biondon suhtautumista kyseiseen aikaan. Näin voidaan tarkastella Biondon lähteiden käyttöä ja havaita mahdollisia ristiriitoja. Biondon käyttämiin alkuperäislähteisiin on kuitenkin niiden saatavuuden vuoksi hankala perehtyä, joten tässä on suuresti jouduttu turvautumaan tutkimuskirjallisuuteen. Kolmanneksi olen perehtynyt siihen, mitä myöhemmät tutkijat kertovat Biondosta ja hänen kirjoituksistaan. Tällöin saadaan kattava kuva tämänhetkisestä tutkimustilanteesta, johon voidaan peilata omia tutkimustuloksia. Mahdollisten ristiriitojen löytyessä voidaan pohtia, mistä erimielisyys johtuu. Näillä kolmella eri tasolla operoidessa on tärkeää muistaa analysoida aina viime kädessä Biondoa ja hänen aikakäsityksiään eikä harhautua pohtimaan pelkästään myöhempien tutkijoiden tai Biondoa edeltävien lähteiden käsityksiä.

Tutkimuksessa yhdistetään ja käytetään rinnakkain monia historiallisia ja filologisia menetelmiä. Filologian keskiössä oleva — kielitieteilijä Roman Jakobsonin lanseeraama ja pohjimmiltaan Nietzscheä peräisin oleva — ”art of reading slowly” muistuttaa suuresti aate- ja käsitehistorioitsija Quentin Skinnerin ajatuksia historian tutkimuksen luonteesta ja vaaroista. Molemmissa korostetaan, että lähteet on analysoitava mahdollisimman objektiivisesti tuomatta tulkintaan mukaan omia ennakkoluuloja tai myöhemmin luotuja käsitteitä. Samalla on tunnistettava, että tutkijan on mahdotonta koskaan päästä kokonaan irti subjektiivisuudestaan.¹³ Tässä tutkimuksessa näitä menetelmiä hyödynnetään huomioimalla aikalaiskonteksti ja vältetään sijoittamasta

¹¹ Carlquist 2017, 75.

¹² Filologia on laajasti ymmärrettynä kirjoitetun tekstin kontekstin laajaa ja moniulotteista ymmärrystä. On huomioitava kaikki tekstin ympäristöön liittyvät ilmiöt ja aikalaisten tavat sekä erilaiset kulttuurit. Ziolkowski 1990, 7.

¹³ Jordheim 2017, 14–16. Skinner 2002, 27.

myöhemmin luotuja tieteellisiä termejä tai käsitteitä alkuperäislähteen tulkintaan.¹⁴ Tutkimuksessa hyödynnetään keskeisesti myös käsitehistoriallisia metodeja. Kun lähdettä analysoidaan, on huomioitava, että siellä esiintyvät käsitteet eroavat suuresti siitä, miksi ne ymmärretään nykyään. Jopa lähteen omana aikakautena kyseisellä käsitteellä on saattanut olla useita merkityksiä ja olomuotoja, jotka ovat muotoutuneet jatkuvan muutoksen kautta historiassa.¹⁵ Tutkimuksen käsitehistoriallista luonnetta korostaa entisestään Biondon itsensä harrastama käsitteiden problematisointi. Hän pyrkii itsekin käyttämään käsitteitä niiden ajallisessa ja paikallisessa kontekstissa sekä huomioi kielelliset muutokset historiassa.¹⁶

Riskit Biondoa tutkittaessa liittyvätkin juuri käsitteelliseen monitulkintaisuuteen. Kun Biondo kirjoittaa keisarista (*imperator*), pyrkii hän käyttämään kyseistä käsitettä käsittelemänsä ajan kontekstissa (esimerkiksi 400-luvulla). Hän ei kuitenkaan voi välttyä tuomasta 1400-luvun merkityksiä mukaan tähän 400-luvun käsitteeseen. Nämä merkityserot on pyrittävä erottamaan lähdemateriaalista. Sama ongelma kertaantuu, kun minä alan tutkia Biondoa. Hänen käyttämillään termeillä on minulle hyvin eri merkitys kuin Biondolle itselleen. Minun on siis pyrittävä erottamaan — tai ainakin kyettävä tunnistamaan — omat merkitykseni käsitteestä *keisari* ja tulkittava lähdettä sen omassa kontekstissa samoin kuin Biondon on ollut tehtävä.

Koska keisari-instituutio on tutkimuksen keskiössä, liittyy aihe olennaisesti instituutiohistorian piiriin. On kyettävä havaitsemaan ne muutokset ja jatkumot, jotka Biondo mainitsee, ja verrattava niitä aikalaisten ja nykytutkijoiden käsityksiin. Tutkimus lähestyy myös suuresti käsitehistorian, poliittisen historian ja historiankirjoituksen historian teemoja. Biondo käyttää useita poliittisiä käsitteitä kuvatessaan mennyttä ja hän pyrkii niillä usein legitimoimaan tai epälegitimoimaan henkilöitä ja tahoja. Tämän vuoksi

¹⁴ Tämän vuoksi esimerkiksi käsiteltäessä vuosina 395–800 vaikuttanutta Itä-Roomaa lähdetasolla, käytetään siitä termiä Itä-Rooma, koska Biondo kuvaa sitä tällä termillä (*imperium romanorum orientalis*). Aikalaiset käyttivät valtakunnasta yhä nimeä Rooman keisarikunta, ja tutkimuskirjallisuudessa on vakiintunut käytettäväksi termiksi *Bysantti*. Tämä on kuitenkin jälkeenpäin 1500-luvulla käyttöön otettu termi, joten sitä ei tässä tutkimuksessa käytetä kuin vasta viidennessä luvussa, koska siinä käsitteilyn alaisena oleva itäinen keisarikunta oli jo Biondon mukaan niin erilainen verrattuna läntiseen keisarikuntaan. Tämän jälkeen on siis suotavaa käyttää termiä Bysantti synonyyminä itäiselle keisarikunnalle. Viitattaessa nimenomaan tutkimuskirjallisuuteen voi termiä tietenkin käyttää. ODB: *byzantium*.

¹⁵ Freeden 2017.

¹⁶ Esimerkiksi Biondo käyttää antiikin ajalla nykyisestä Pohjois-Italian alueesta termiä *Gallia Cisalpina*, kun taas käsitellessään samaa aluetta keskiajalla hän käyttää termiä *Lombardia*.

tutkimus on osaltaan myös poliittisen ajattelun, politiikan kielen ja legitimoinnin tutkimusta historiallisessa kontekstissa.

Tutkimus etenee *Decadesia* mukaillen kronologisesti. Toisessa luvussa asetetaan kontekstiin tutkimusaihe, esitellään päälähte ja altistetaan se lähdekriittiselle tarkastelulle. Kolmas luku keskittyy läntisen Rooman keisareihin ja käsittelee 400-luvulla tapahtunutta lännen heikentymistä. Siinä pohditaan myös Länsi-Rooman perintöä barbaarikuninkaiden keskuudessa.¹⁷ Lisäksi luvussa tarkastellaan 600-luvulla tapahtunutta ilmiötä, jonka seurauksena Itä-Rooma koki samankaltaisen heikentymisen kuin länsi aikaisemmin. Pohdinnan keskiössä on Biondon näkemä keisarien rooli tässä heikentymisessä.

Neljännessä luvussa keskitytään läntisen Rooman keisarikunnan uudelleen perustamiseen karolingien valtaantumisen myötä 700–800-luvuilla. Tutkimuskysymysten kannalta keskeistä on selvittää, miten Biondon mukaan Kaarle Suuren keisarikunta syntyi ja miten siitä tuli virallisesti Rooman keisarikunta. Luvussa tarkastellaan keisarikunnan legitimointiprosessia, jota Biondo kuvaa yksityiskohtaisesti ottaen huomioon sekä Itä-Rooman keisarikunnan että paavit. Tämä prosessi johti lopulta Rooman keisarikunnan laajentumiseen Länsi-Euroopan alueelle ja kahden — toisensa tunnustavan — Rooman keisarikunnan syntyyn.

Viidennessä luvussa siirrytään käsittelemään Ottojen dynastiaa ja Rooman keisarikunnan uudistamista 900–1000-luvuilla. Biondon mukaan tuolloin tapahtui keisariuden luonteen muutos, jossa perimyskeisariudesta siirryttiin valintakeisariuteen. Biondon muutokselle antamien syiden pohtiminen on luvun yksi keskeinen teema. Toinen on 1000-luvulla alkanut investituurariita ja Biondon käsitykset paavin ja keisarin välisestä valtataistelusta. Luvun kuluessa käy myös selväksi, että Biondon fokus siirtyy yhä enemmän länteen ja tätä hän perustelee itsekin Rooman keisarikunnan siirtymisellä idästä länteen.

Viimeisessä eli kuudennessa luvussa käsitellään vielä lyhyesti, mitä sanottavaa Biondolla on itäisestä 'Konstantinopolin keisarikunnasta' samalla aikavälillä kuin edellisessä

¹⁷ Barbaarikuninkaille on vaikea löytää korvaavaa yhteistä termiä, joka kuvaisi kaikkia kuninkaita. Osa heistä oli germaaneja ja osa gootteja. Koska englanninkielisessä tutkimuskirjallisuudessa on vakiintunut termi barbaari, käytetään sitä myös tässä tutkimuksessa.

luvussa ja miksi hän vaikenee näistä asioista teoksen edetessä. Keskiössä ovat etenkin vuosien 1204 ja 1261 tapahtumat ja niiden merkitys Biondolle.

2 Konteksti ja lähteen esittely

Tässä luvussa keskitytään sitomaan tutkimus ajalliseen ja paikalliseen kontekstiin sekä yleisellä tasolla että varsinaisten lähteiden kohdalla. Luvussa pyritään esittelemään tutkimuksen kannalta keskeisin lähde ja pohditaan lähteen luotettavuutta sekä käyttökelpoisuutta. Tarkoituksena on selvittää, mitä oli humanistinen historiankirjoitus ja miten se erosi aiemmasta historiankirjoituksesta. Flavio Biondon syvällisempi esittely on tarpeen, jotta ymmärretään hänen kirjoittamisensa motiiveja ja voidaan sijoittaa hänet historiankirjoituksen jatkumoon. Päälähteen esittelyssä keskitytään teoksen luonteeseen, teoksen tarkoitukseen ja alistetaan teos lähdekriittiselle tarkastelulle.

2.1 Humanistinen historiankirjoitus

Tutkimuksen kontekstissa on välttämätöntä tarkastella historiankirjoituksen käsitettä ja tarkentaa sen käyttöä tässä tutkimuksessa. Historiankirjoitus on tarkoittanut eri aikoina eri asioita, ja se, miten nykyään historiankirjoitusta kuvataan, sulkee ulkopuolelle suurimman osan historiasta. Moderni, tieteellisiin metodeihin pohjautuva historiankirjoitus syntyi Denys Hayn mukaan 1700-luvulla Robertsonin ja Gibbonin myötä ja hallitsi seuranneen vuosisadan historiankirjoituksen tyyliä.¹⁸ 1700-lukua edeltänyt historiankirjoitus oli kuitenkin erilaista. Lyhyesti ja hyvin kärjistetyksi sanottuna antiikin aikana historiankirjoitus oli kirjallisuuden laji ja taiteen muoto ja keskiajalla se muuttui kronikoiksi. Tämän tutkimuksen kannalta on kuitenkin oleellista renessanssin historiankirjoitus ja, miten se erottautui edeltäneestä historiankirjoituksesta.¹⁹

Keskiajan historiankirjoitusta on luonnehdittava haastavaksi määritellä kaikenkattavasti.²⁰ Tämä johtuu ensinnäkin siitä, että keskiajalla historiankirjoitus ei ollut ammattimaista, ja tällä tarkoitetaan sitä, että pelkästään historiankirjoituksen erikoistuneita kirjoittajia ei juuri ollut. Toiseksi historiankirjoituksen ei ollut olemassa

¹⁸ Hay 1977, vii.

¹⁹ Kattavan katsauksen renessanssin historiankirjoitukseen tarjoaa Eric Cochranen teos vuodelta 1981 *Historians and Historiography in the Italian Renaissance*, joka on edelleen käyttökelpoinen perusteos.

²⁰ Lisätietoa keskiajan historiankirjoituksesta ks. Deliyannis 2003.

mitään yhteisiä sääntöjä, joita kaikki kirjoittajat olisivat noudattaneet. Tämä johtaa siihen, että keskiajan historiankirjoitus oli hyvin kirjavaa, ja siihen laskettiin kuuluvaksi niin kronikat kuin annaalitkin.²¹ Historia erotettiin jo keskiajalla kahdesta edellisestä mutta niitä käytettiin myös limittäin. 600-luvulla eläneen ensyklopedisti Isidorus Sevillalaisen mukaan annaalit olivat tyyllilaji päiväkirjojen ja kalenterien ohella. Historia erosi annaaleista siinä, että historialla tarkoitettiin aikalaishistoriaa, kun taas annaalit kuvasivat tätä vanhempia aikoja. Muuttuva tekijä oli siis ajanjakso, jolta tapahtumia kirjattiin ylös. Gervase Canterburylaisen mukaan kronikan ja historian erottaa toisistaan kuvauksen laajuus. Edellisessä se on pelkistettyä ja lyhyttä, kun taas jälkimmäisessä kuvaus on laajempaa ja tyylitellympää.²²

Hayn mukaan renessanssin historiankirjoitus erottautui keskiajan kronikoista usealla piirteellä. Keskiajan kronikat olivat pääasiassa narratiiveja eli tapahtuneiden asioiden ylös kirjattuja kokoelmia, kun taas renessanssin aikana historiankirjoitukseen tuli tutkimuksellinen sävy. Tämä juontui renessanssihumanistien muuttuneesta aikakäsityksestä. Keskiajan kirjoittajat ajattelivat anakronistisesti menneen maailman olleen suurin piirtein samanlainen kuin heidän maailmansa. Ainoa muuttuja oli kuluneet vuodet. Renessanssihumanistit taas ymmärsivät, että heidän maailmansa oli tyystin erilainen kuin edeltänyt keskiaika ja vielä kaukaisempi antiikki. Vielä keskeisempi muutos aikakäsityksissä oli menneisyyden uudelleenjako, kun kristillisestä nykyisyyskeskeisestä ajasta siirryttiin kolmijakoiseen ajatteluun. Tämän ajattelun alullepanijoina olivat 1300-luvun esihumanistit, joiden motivaatiot olivat pikemminkin kirjalliset kuin historialliset. He ihailivat antiikin kirjallista tyyliä ja tunsivat enemmän läheisyyttä antiikin kuin keskiajan auktoreita kohtaan. Tämä johti lopulta ”keskimmäisen ajan” eli keskiajan synnyttämiseen. Historiankirjoituksen luonne muuttui myös renessanssin aikaan pedagogissävyyteiseksi ja poliittiseksi. Hay korostaa, että historiankirjoituksen tarkoitus ei ollut enää vain kirjata ylös tapahtumia vaan opettaa uusille tasavaltalaisille instituutioille ja niiden jäsenille, miten poliittisia päätöksiä kannatti tehdä ja miten välttyä epäonnistumiselta. Tätä kautta historiankirjoitus alkoi

²¹ Lamberg et al. 2009, 41–44. Annaalit olivat kirjanpidon muoto, jossa vuoden tärkeimmät tapahtumat kirjattiin ylös hyvin toteavasti ilman sen suurempia tulkintoja. Kronikat olivat annaaleja kehittyneempiä ja kertoivat asioista hieman tarkemmin. Kronologia oli tärkeintä, eikä tyyllisillä seikoilla juuri ollut väliä.

²² Deliyannis 2003, 3–6; Isidorus, *Etymologiae* 1.44.; Gervase, *Chronicle*, 1:87–88.

keskittymään pääasiassa poliittiseen historiaan.²³ Myös Biondo itse pyrki kirjoituksillaan ja toimillaan tällaiseen pedagogisluontoiseen historiantutkimiseen.

2.2 Flavio Biondo

Tämän tutkimuksen keskiössä on Flavio Biondo.²⁴ Hän oli Forlìsta kotoisin oleva paavin kuurian sihteeri, joka vaikutti pääasiassa Roomassa. Biondolla oli läheiset suhteet aikansa tunnetuimpiin humanisteihin kuten Guarino Veroneseen, Leonardo Brunin ja Poggio Braccioliniin. Paaveista hän ystävystyi erityisesti Eugenius IV:n (1431–1447) kanssa. Tätä hän pyrki opettamaan menneisyydestä ja siitä, kuinka nykyinen Rooma saadaan nostettua uuteen loistonsa.²⁵ Tästä huolimatta Biondo ei kuulunut keskeisesti mihinkään tieteelliseen yhteisöön. Se saattoi toisaalta olla etu, sillä tietynlainen juurettomuus salli Biondon toimivan vapaammin eri kaupunkien humanistisissa piireissä vaihtaen ajatuksia ja tutustuen heidän kokoelmiinsa. Lisäksi työnsä vuoksi hänellä oli pääsy useisiin — erityisesti kirkkohistoriallisiin — lähdekokoelmiin niin Vatikaanissa kuin muissa katolisen kirkon kirjastoissa.²⁶

Historiankirjoituksesta Biondo kiinnostui todennäköisesti opettajansa Brunin kautta. Eric Cochranen mukaan Biondo oppi Brunilta historiantutkimuksen keskeisimmät silloiset lähtökohdat, jotka korostivat, että historia keskittyi ihmisten tekoihin, politiikkaan ja todelliseen maailmaan. Uskonto oli jätettävä taka-alalle.²⁷ Historian oli vastattava niiden henkilöiden tarpeisiin, joita kiinnostaa valtion hoito eikä niinkään moraaliset tai uskonnolliset kysymykset. Historiankirjoittajana Biondo erottautui keskiaikaisista auktureista laajalla ja kriittisellä lähteiden käytöllä. Hän pyrki aikalaisiaan vähemmän jäljittelemään antiikin auktorien kaunopuheisuutta ja pyrki ensisijaisesti totuuteen (*veritas*). Ianzitin mukaan Biondo korosti, että tapahtumien kaunistelu tarkkuuden kustannuksella tuhoaisi historiankirjoituksen perimmäisen tarkoituksen, joka oli juuri vallassa olevien ihmisten opettaminen.²⁸ On erikseen vielä mainittava, että vaikka Bruni

²³ Hay 1977, 87–94. Termi keskiaika syntyi negaation kautta. Renessanssihumanistit korostivat antiikin ja oman aikansa suhdetta luoden väliin vähempiarvoisen, 'tyhjän' tilan. Keskiaika siis määrittyi sitä ympäröivien aikakausien kautta.

²⁴ Biondon elämän syvällisempää katsausta varten ks. Fubini 1968.

²⁵ McCahill 2013, 173–174.

²⁶ Kirkkohistoriallisia lähteitä ovat esimerkiksi paavien elämäkerrat, piispainluettelot ja kirkon varainhallintaa koskevat lähteet.

²⁷ Cochrane 1981, 35.

²⁸ Ianziti 1980, 9 & 18.

oli Biondolle aluksi opettajan roolissa, erkaantui Biondo lopulta opettajastaan ja itse asiassa kritisoi häntä niin useasti, että Ianziti väittää Biondon olleen 1430-luvun lopulle tultaessa Brunin suurin kilpailija historiankirjoituksen saralla.²⁹

2.3 *Decades*

Biondon merkityksellisin historiateos niin ajallisessa laajuudessaan kuin historiantutkimuksellisessa luonteessaan on eittämättä *Decades*.³⁰ Biondo alkoi kirjoittaa *Decadesia* noin vuonna 1435 tai hieman sen jälkeen ja jatkoi sen kirjoittamista muiden töidensä ohessa aina vuoteen 1453, jolloin valmistui teoksen ensimmäinen versio. *Decades* siis tuli kirjoitetuksi useiden vuosien kuluessa, eikä se aina ollut Biondon ensisijainen työkohte. Biondo kirjoitti *Decadesin* aloittaen aikalaishistoriasta. Hän aloitti kolmannelta dekadista ja eteni yhä kauemmas omasta ajastaan. Ensimmäinen versio koostui kolmesta dekadista, joista jokainen koostui kymmenestä kirjasta. Lisäksi teokseen kuului neljännen dekadin aloittavat kaksi kirjaa. Yhteensä siis 32 kirjaa käsittävä teos käsittelee kronologisesti ajanjakson vuodesta 412 — jolloin visigootit Biondon mukaan ryöstivät Rooman³¹ — vuoteen 1441. Vuosien 1402 ja 1412 välissä on aukko, jonka Biondo kuitenkin ilmeisesti paikkasi myöhemmin. *Decades* kattaa siis noin tuhatvuotisen ajanjakson, joka opitaan myöhemmin tuntemaan keskiaikana. On kuitenkin tärkeä mainita, että keskiajan ja renessanssin kirjallisuuteen perehtyneen filologi Paolo Pontarin mukaan Biondo ei koskaan käyttänyt termiä *media tempestas*.³²

Decades itse on nykylukijasta sisällöllisesti deskriptiivistä ja tyyliiltään pääasiassa väritöntä. Tekstissä näkyvät erittäin hyvin arvot, joita Biondo itse arvostaa historiassa: pyrkimys totuuteen ja turhan kaunopuheisuuden välttäminen. Muutamissa kohdissa on toki havaittavissa Biondon jonkinasteista järkytystä tai surua, mutta nämä todennäköisesti palvelevat tyylikeinoina käsiteltävän asian merkityksellisyyttä korostaessa. *Decades* keskittyy järjestelmällisesti poliittiseen ja sotilaalliseen historiaan ja paikoitellen tuntuu

²⁹ Ianziti 2012, 20.

³⁰ Tässä tutkimuksessa käytetään ensisijaisesti *Decadesin* vanhinta editiota eli vuonna 1483 Venetsiassa painettua editiota. Koska lähde on kokonaan latinaksi, eikä siitä ole tehty modernia kriittistä editiota, ei tässä tutkimuksessa tulla kääntämään lainauksia suoraan, vaan kääntäminen tehdään referoiden. Näin vältetään alkuperäislähteen viestin vääristymiseltä, jonka käänös aina jollakin tasolla — etenkin näin suuren aikaeron vuoksi — aiheuttaa. Lönnroth & Siponkoski 2017, 146–149.

³¹ On huomion arvoista mainita, että Biondo sijoittaa visigoottien ryöstön vuoteen 412, kun se oikeasti tapahtui vuonna 410 AD. Koko *Decades* etenee kaksi vuotta oikeita tapahtumia edellä.

³² Mazzocco 2016, 17–18; samassa teoksessa Delle Donne 2016, 55 sekä Pontari 2016 153–159.

jopa taantuvan kronikanomaiseksi asioiden luettelomiseksi. Keskeisinä tapahtumina mainitaan sodat, vallanvaihdokset ja epidemiat. Instituutiot, joihin Biondo keskittyy erityisesti, ovat Länsi- ja Itä-Rooman keisarit, paavit, Ravennan eksarkit, barbaarikuninkaat ja Konstantinopolin patriarkat.³³ Näiden viranhaltijoiden vaihtumista hyväksikäyttäen Biondo etenee kronologisesti kohti omaa aikaansa. Tämä ei kuitenkaan ole ainoa tapa, jolla Biondo järjestää tietoa. Hän etenee usein myös maantieteellisesti liikkuen alueelta alueelle saman ajanjakson kuluessa.

Biondo käyttää tutkiessaan useita aikalaislähteitä ja pyrkii hyödyntämään erityisesti kronologisesti mahdollisimman lähellä tutkittavaa tapahtumaa olevia lähteitä.³⁴ Hän ei pelkästään toista käyttämäänsä lähdettä sanatarkasti vaan raportoi ja referoi lähteen kertomasta tapahtumasta omin sanoin pyrkien usein mainitsemaan käyttämänsä lähteen.³⁵ Tämä ei kuitenkaan aina päde.³⁶ Tilanteen salliessa Biondo ei tyydy käyttämään vain yhtä lähdettä vaan pyrkii vertailemaan niitä analysoiden samalla niiden luotettavuutta.³⁷ Hän ei tyydy vain kirjallisten lähteiden käyttöön vaan hyödyntää myös paljon arkeologisia lähteitä. Toisaalta Biondo sortuu paikoitellen hämäämään lähteiden käyttöön, joskus jopa suoranaiseen valehteluun. Tästä hänet on saanut kiinni esimerkiksi Paul Buchholz, jonka vuonna 1881 tehty väitöskirja on yhä pätevä tutkimus Biondon lähteiden käytöstä ensimmäisessä ja toisessa dekadissa. On kuitenkin huomautettava, että Buchholz todistaa ainoastaan tapauskohtaisesti, että Biondo on käyttänyt tietyissä kohdissa tiettyjä lähteitä.

³³ Ravennan eksarkit olivat Itä-Rooman keisarikunnan Italian hallintoalueen hallitsijoita. He olivat Konstantinopolin keisarin sijaisia Italiassa ja keisarin alaisia. Ravennan eksarkaatti oli olemassa vuosina 584–751.

³⁴ Mazzocco 2016, 90–91.

³⁵ Biondo käyttää esimerkiksi Orosiusta seuraavasti: ”Primum Orosius, cui notissima haec si ad suam fecissent intentionem, facillimum fuit ostendere, dicit halanoru[m] et suevor[um] ac vandalorum gentes ante biennium romanae irruptionis, per stilliconem concitatas, invasisse gallias, nec quibus exciti sedibus, aut qui fuerint ultra narrat.” Dec 1. Lib 1. 12. Kyseisessä kohdassa hän on käyttänyt Orosiuksen *Historiae Adversus Paganos* -teoksen kohtaa Lib 7.40.3.: ”Interea ante biennium Romanae irruptionis excitatae per Stilliconem gentes Alanorum, ut dixi, Sueborum Vandalorum multaeque cum his aliae Francos proterunt, Rhenum transeunt, Gallias invadunt directoque impetu Pyrenaeum usque perveniunt: cuius obice ad tempus repulsae, per circumiacentes provincias refunduntur.”

³⁶ Biondo ei esimerkiksi mainitse opettajaansa Leonardo Brunia kohdassa: ”Quamprimum vero inclinare et cessare coepit dominae urbis pote[n]tia, dedit permisitque eius imminutio, quod abstulerat prohibueratque incrementum.” Dec 1. Lib 3., 2. Tämä lause on todennäköisesti referoitu Brunin *Historiae Florentini Populi* -teoksen kohdasta Lib 1.11.: ”Etenim priusquam Romani rerum potirentur, multas per Italiam civitates gentesque magnifice floruisse, easdem omnes stante romano imperio exinanitas constat. Rursus vero posteris temporibus, ut dominatio romana cessavit, confestim reliquae civitates efferre capita et florente coeperunt, adeo quod incrementum abstulerat, diminutio reddidit.”

³⁷ Esimerkiksi kuvatessaan Rooman ryöstöä vuonna 410 hän kertoo hyödyntävänsä sekä kirkkoisä Augustinusta että hänen oppilastaan Orosiusta. Dec 1. Lib 1., 10.

Se, kuinka laajasti Biondo käyttää lähteitään, ei Buchholzin tutkimuksesta selviä.³⁸ Lisäksi Hay kritisoi Biondoa liian suppeasta lähteiden käytöstä.³⁹

Jotta *Decadesia* voitaisiin käyttää hyödyllisesti lähteenä, on se altistettava lähdekriittiselle tarkastelulle. Tutkimuksessa käytetty *Decadesin* editio on vanhin tunnettu. Se on painettu vuonna 1483 Venetsiassa eli 20 vuotta Biondon kuoleman jälkeen. Editio ei siis ole Biondon tekemä, vaan se on kopioitu jostakin vanhemmasta jatkadonneesta Biondon versiosta. Tämä on huomioitava lähdeä lukiessa, vaikka voidaan luottavaisesti uskoa, että editio mukailee suuresti Biondon alkuperäistä teosta. Tämän todettuamme voimme edetä tarkastelemaan sitä, miksi *Decades* oikein kirjoitettiin. Käyttämäni edition julkaisuvuosi 1483 tuskin on vahinko, vaan se on todennäköisesti tarkoitettu juhlistamaan Biondon kuoleman tasavuosispäivää.⁴⁰ Alkuperäisen *Decadesin* kirjoittamisen motiiveista Biondo kirjoittaa itse seuraavasti:⁴¹

”Unde factum e[st], ut illius quide[m] magnitudinis et gloriae, cui par in orbe terrarum nulla unq[uam] visa est, monumenta habeantur, multoru[m] praeclarissimi ingenii virorum litteris ornata, sed eiusdem detrime[n]ta occasu[m]que caelebritatis, maxima involvat tegatque obscuritas. Visum est itaque, operae precium a me factum iri, si a[n]nor[um] mille et triginta, [...] ea in volucra, et omni posteritati admiranda facinora in lucem perduxero.”

Hän toteaa, että antiikin Rooman aikaiset kuuluisien auktorien teokset — etenkin historiategokset — ovat kaikkien nähtävillä ja niistä monet ovat säilyneet, mutta valtakunnan rappeutumiseen johtanut historia on hämärän peitossa, koska siitä ei ole säilynyt kirjallisuutta. Tämän epäkohdan hän aikoo muuttaa tuomalla valoon kyseisen 1030 vuoden ajanjakson. Biondo siis perustelee teoksen kirjoittamista sillä, että kukaan muu ei ole ennen kirjoittanut kyseisestä ajanjaksosta antiikin auktorien opettamalla tavalla. Biondo ei hyväksy keskiajan kirjoituksia tähän traditioon vaan sijoittaa työnsä antiikista alkavaan jatkumoon. Biondo on todennäköisesti tarkoittanut, että kukaan muu ei ole vielä humanistisella otteella kirjoittanut kyseisestä ajasta yhtä laajasti.

³⁸ Buchholz 1881, 65–70.

³⁹ Hay 1988, 48–50.

⁴⁰ Tätä selitystä tukee erityisesti teoksen lopussa esiintyvä ylistysruno Biondolle. Dec 4. Lib 1., 22.

⁴¹ Dec 1. Lib 1., 1.

Nykytutkijoista Angelo Mazzocco ehdottaa, että koska Biondo viittaa toisessa teoksessaan *Italia Illustrata* 40 kertaa *Decadesiin*, on Biondo tarkoittanut sen toimivan jonkinlaisena avustavana tietokantana luettaessa *Italia Illustrataa*. Tämä voi pitää osittain paikkansa. *Italia Illustratassa* käsiteltyjen kohteiden ja paikkojen arkeologinen historia avautuu paljon syvällisemmin *Decadesin* poliittisen ja sotilaallisen historian kautta. Se, oliko tämä tarkoituksellista, on epäselvää. Koska osa Biondon muistakin teoksista muistuttaa tyyllisesti toisiaan (esimerkiksi *Roma Instaurata* ja *Italia Illustrata*), on mahdollista, että Biondo on pyrkinyt luomaan teoksillaan suuremman kokonaisuuden.⁴² Toisaalta *Decades* on saattanut syntyä luonnollisena taustatuotteena Biondon muiden teosten taustatyön kautta. Teoksethan käsittelevät temaattisesti hyvin samoja asioita, joten varsinainen idea *Decadesin* sijoittamisesta yksiin kansiin on voinut syntyä paljon myöhemmin kuin itse teoksen kirjoittaminen. Eric Cochrane taas esittää hypoteesin, että Biondo sai innostuksen kirjoittaa universaalihistorian Orosiukselta, joka oli itse tehnyt samoin 400-luvulla. Biondolta kuitenkin puuttuivat varat ja aika toteuttaa työnsä näin laajassa mittakaavassa.⁴³

3 *Inclinatio imperii* – Antiikin keisarien heikentyminen loi uudenlaisen maailman

Tässä luvussa käsitellään sitä, miten Biondo kuvasi keisari-instituution kehitystä ja muutosta varhaisimmista keisareista Länsi-Rooman viimeisen keisarin, Romulus Augustuluksen, kautta aina Itä-Rooman keisari Herakleiokseen saakka. Biondo ei käy systemaattisesti läpi jokaista keisaria, vaan hänen syvällisempi analyysinsä alkaa Theodosius Suuresta. Tämän jälkeen analysoidaan, millaiseksi Biondo näki Itä-Rooman keisarin aseman lännessä vuoden 476 jälkeen. Keskiössä ovat Länsi-Rooman valtatyhjiön paikanneet gootit ja erityisesti Italiaan asettuneet Itägootit. Tutkimuskysymysten valossa on tärkeää tutkia, näkeekö Biondo keisari-instituution lakanneen täysin lännessä ja siirtyneen itään vai havaitseeko hän jonkinlaista jatkumoa lännen keisareista barbaarikuninkaisiin siirryttäessä. Lisäksi luvussa käsitellään Biondon vähemmän tunnettua toista inkliinaatiota eli Itä-Rooman rappeutumista. Paljon huomiota on Biondon

⁴² Mazzocco 2016, 21.

⁴³ Cochrane 1981, 36.

Decadesia tulkitessa annettu Länsi-Rooman inkliinaatiolle mutta vähemmän Itä-Rooman vastaavalle. Tähän syinä voivat olla Länsi-Euroopan historiallisen perinnön ylikorostaminen ja se, ettei inkliinaatio ollut idässä yhtä hajottava luonteeltaan kuin lännessä. Tarkoituksena on selvittää, milloin Biondo näkee idän inkliinaation alkaneen ja mistä syistä tämä johtui.

3.1 Lännen *inclinatio* 400-luvulla

3.1.1 Kansainvaellukset muuttivat lännen valtasuhteita

Ennen kuin voidaan alkaa käsitellä sitä, miten Biondo kuvaa keisari-instituution muutosta, on ensin selvennettävä muutama tutkimuksen kannalta keskeinen käsite, jota hän käyttää *Decadesissa*. Kun Biondo käsittelee teoksessaan keisareita, hän käyttää lähes yksinomaan termiä *imperator*⁴⁴. Hän käyttää tätä kuvaamaan hallitsijan titteliä nimenomaan keisarillisten hallitsijoiden yhteydessä. *Imperator* on siis hänelle eräänlainen virkanimi. Ensimmäisessä dekadissa hän käyttää myös *augustus*⁴⁵-termiä, mutta se esiintyy Biondolla harvemmin. Hän käyttää sitä arvonimenä — ei siis valtaa antavana tittelinä — kuvaamaan symbolista jatkuvuutta keisari Augustuksesta lähtien. Biondo käyttää keisarien yhteydessä myös termiä *caesar*⁴⁶. Tätä hän käyttää usein *imperator*-termin kanssa ja vieläpä synonyymien omaisesti. Puhuessaan varsinaisista henkilöistä Biondo mainitsee yleensä etunimen (esimerkiksi Gaius Caesar).

Decadesin ensimmäisen dekadin keskeisin ja oikeastaan tässä käyttötarkoituksessa Biondon lanseeraama termi on *inclinatio*⁴⁷. Sanatarkasti sillä tarkoitetaan kaltevuutta, kaltevaa tasoa tai laskua, mutta sitä voidaan käyttää myös kuvainnollisesti havainnollistamaan heikentymistä tai rappeutumista. Juuri tässä merkityksessä Biondo käyttää termiä itse. Hän ei kuvaa Rooman 400-luvun tapahtumia äkillisenä tuhona vaan pikemminkin vähittäisenä rappeutumisena, jonka seurauksena Rooman valtakunnasta

⁴⁴ Sanasta *imperare* = käskää, komentaa. Alun perin Rooman tasavallan sotavoimien komentajan väliaikainen arvonimi voitettun sotaretken kunniaksi. Keisariajalla varattiin pelkästään keisarien käyttöön. OLD: *impero, imperator*.

⁴⁵ Kirjaimellisesti kunnianarvoisa. Sanasta *augere* = kasvattaa, lisätä. Alun perin uskonnollisessa käytössä. Annettiin Octavianukselle arvonimeksi 27 eaa. OLD: *augeo, augustus*.

⁴⁶ Aluksi Iulius-suvun käyttämä lisänimi. Keisariajalla Rooman keisarin titteli. OLD: *Caesar*.

⁴⁷ Termi on erittäin vaikeasti suomen kieleen kääntyvä, joten tästä lähin siitä käytetään suomeksi nimitystä inkliinaatio. Keskiajalla *inclinatio* tarkoitti alennustilaa (ra. *condescendance*) (MLLM), alentumista (*submissio*) tai nöyrytmistä (*humiliatio*) (DC) mutta myös fyysistä kallistumista tai laskeutumista pimeyteen (DMLBS).

muodostuu ajan kuluessa jotain uutta.⁴⁸ Biondo sijoittaa Rooman valtakunnan kulminaation ja samalla inkliinaation alkamispaikseen — eli pisteen, jonka tasolle Rooman valta-asema ei enää tämän jälkeen palautunut — keisari Theodosius Suuren ja hänen poikiensa Arcadiuksen ja Honoriuksen kausiin.⁴⁹ Tällöin tapahtui Biondon mukaan Rooman valtakunnan rappeutumisen aloittanut Rooman ryöstö vuonna 410 AD.

Koska Biondon *Decades* keskittyy varsinaisesti Rooman vuoden 410 ryöstön jälkeiseen historiaan, ei hän käy systemaattisesti läpi tätä edeltäneitä keisareita. Biondo toteaa kuitenkin, että ymmärtääkseen inkliinaatiota on hänen ensin käytävä lyhyesti läpi Rooman historia.⁵⁰ Hän luettelee Rooman kuninkaat ja kertoo, kauanko Rooma oli tasavalta ja kauanko keisarit ajallisesti hallitsivat Augustuksesta Theodosius Suureen. Biondo luettelee myös Rooman laajentumisen alue alueelta. Näiden tietojen hankkiminen oli hänen mukaansa helppoa, sillä Rooman laajentumisen historiasta on kirjoitettu hyvin paljon. Rooman heikentymisen ajoista puolestaan ei Biondon mukaan oikein löydy hyviä lähteitä, koska ei ollut hyviä kirjoittajia eikä pitkäikäisten instituutioiden tekemiä annaaleja.⁵¹

Gaius Julius Caesarin Biondo mainitsee heti *Decadesin* alussa pohtiessaan Rooman valtakunnan heikentymisen syitä. Hän käsittelee väitettä, että Rooman inkliinaatio olisi alkanut jo Caesarin tyranniasta ja hänen tasavallan halveksimisestaan. Biondo murtaa tämän väitteen huomauttamalla, että Rooman valta itse asiassa kasvoi keisarien aikana eikä suinkaan vähentynyt.⁵² Näin ollen voidaan todeta, että Biondo koki keisari-instituution tärkeäksi Rooman suuruuden saavuttamisessa.⁵³ Muita keskeisemmin hän

⁴⁸ Biondon käsityksiin Rooman 'tuhosta' perehtyy erityisesti Ida Mastroianni artikkelissaan *Inclinatio inchoavit* "Decadenza e fine dell'impero romano d'Occidentale nella storiografia umanistica: Leonardo Bruni e Biondo Flavio (2014).

⁴⁹ Dec 1. Lib 1., 1. "Culmen vero ipsum, et tanq[uam] verticem, theodosii superioris quadragesimiitertii, ac dece[m] annis postea Arcadii et Honorii illius filior[um] temporibus fuisse dicimus, quia licet multas clades, multa i[n]co[m]moda."

⁵⁰ Dec 1. Lib 1., 1. "Primum tame[n] incrementi Romanae rei ordine[m] et tempora breviter recensere ducimus necessarium[um] [...] Ab ipsis nanque facta successivis temporibus inclinatio qualis fuerit melius intelligetur."

⁵¹ Dec 1. Lib 1., 2. "At nostra haec quibus in lucem adduce[n]dis manum apposuimus, nullos habent bonos scriptores, neque annales libros vetere instituto, unde fumeremus paratos."

⁵² Dec 1. Lib 1., 2. "De ipsa igitur re, paulo post dicturi primum, quod multis placuisse legimus, hanc de qua agimus imperii i[n]clinatione[m], in Gaii Caesaris dictatura coepisse, ea ratione no[n] approbamus, quia aucta potius q[uam] imminuta fuit sub Caesarum multis romana potentia."

⁵³ Tästä on eri mieltä keskiajan ja renessanssin historian professori Elizabeth McCahill. Hän argumentoi, että Biondon muista teoksista (*Roma Instaurata* ja *Roma Triumphans*) voi päätellä, että Biondo pitää tasavaltalaista Roomaa hyveellisenä ja keisariaikaa itse asiassa moraalisen ja poliittisen korruption

tuntuu mainitsevan keisarit, jotka pystyivät ansiokkaasti vastustamaan pohjoisten kansojen — erityisesti goottien — tuloa Rooman valtakunnan alueille. Biondo korostaa tällä painotuksella entisestään Rooman inkliinaation perimmäiseksi alkamispaikaksi väittämänsä goottien Rooman ryöstöä vuonna 410. Edelliset keisarit olivat onnistuneet tehtävässään pitää barbaarikansat Rooman rajojen ulkopuolella. Näitä olivat Biondon mukaan esimerkiksi Trajanus (98–117), joka ”karkotti gootit Rooman provinseista”, ja Claudius II Gothicus (268–270), joka ”vaientamalla goottien hävyttömyyden toi Roomalle ylimmän onnellisuuden ja näin teki enemmän kahdessa vuodessa kuin kukaan edellisistä keisareista vuosikymmenessä.”⁵⁴

Klassisen ajan keisareista eniten Biondo tuntuu korostavan Theodosius Suurta (379–395), joka oli viimeinen koko Rooman valtakuntaa käytännössä hallinnut keisari. Hän toi valtakunnalle suurta arvokkuutta voittamalla visigootit useissa taisteluissa ja pakottaen näin heidät rauhaan. Tämä lopetti ainakin vähäksi aikaa goottien hyökkäykset, ja valtakunta alkoi Biondon mukaan kukoistaa jälleen. Theodosius Suuren valtakuntaa enemmän Biondo kuitenkin korostaa keisarin kuoleman merkitystä valtakuntaa epävakauttavana tekijänä. Aavistaen lähestyvän kuolemansa Theodosius jakoi valtakunnan poikiensa kesken, jolloin Honorius sai läntisen Rooman ja Arcadius itäisen. Lisäksi, koska pojat olivat tuolloin vasta 10- ja 18-vuotiaita, määrättiin heille valvojat. Sotapäällikkö Stilicho sai vahdittavakseen Honoriuksen ja lännen ja konsuli Rufinus sai Arcadiuksen ja idän. Afrikan sai Biondon mukaan kenraali Gildo.⁵⁵ Tämä vallan hajauttaminen oli keskeisessä roolissa Rooman inkliinaation alkamisen suhteen. Kenelläkään ei tuntunut olevan tarpeeksi valtaa tai auktoriteettia käsissään estääkseen barbaarikansojen liikehdinnän Rooman sisällä. Ainoa varteenotettava henkilö, jolle valtakunnan puolustus valtaosin jäikin, oli Stilicho.

Inkliinaation alkamisen jälkeen asiat lännessä jatkoivat pahenemistaan. Honorius ei ollut vahva keisari, ja hänen aikanaan lännessä keisari-instituutio alkoi rakoilla. Tuolloin lännessä myös oli useita kilpailevia tahoja, jotka pyrkivät keisariksi. Keskeisimpänä

lähteenä. McCahill 2013, 179–180. Koska tämä tutkimus keskittyy erityisesti *Decades*-teokseen, ei näitä väitteitä voida tässä työssä vahvistaa. Se olisi kuitenkin hyvä lähtökohta toiselle tutkimukselle.

⁵⁴ Dec 1. Lib 1., 3. ”romanis provi[n]ciis expulit gothos [...] princeps Traianus.”; Dec 1. Lib 1., 4. ”Repressit vero gothorum audaciam mox latius vagaturam Claudius imperator, eius nominis secundus, qui plura bie[n]nio, q[uam] quisq[uam] romanorum principum decennio, summa foelicitate confecit.”

⁵⁵ Dec 1. Lib 1., 6–8.

heistä oli ehkä Britanniassa itsensä keisariksi julistanut Konstantinus III, jonka aseman Honoriuskin lopulta pakon edessä vahvisti. Myös barbaarikuninkaiden asema kasvoi lännen keisarin aseman heiketessä. Biondon mukaan Rooman ryöstäneen Alarikin seuraajalla, Ataulfilla, oli niin suuri auktoriteetti, että hän oli jopa rinnastettavissa itse keisariin.⁵⁶ Keisari ei siis enää ollut suurin auktoriteetti lännessä, vaan valtaa pitivät sotapäälliköt ja barbaarikuninkaat. On kuitenkin mielenkiintoista, että Biondo mainitsee Honoriuksen olleen vuonna 413 yhä toiveikas siitä, että Länsi-Rooman kunnia voitaisiin palauttaa kaaosta edeltävälle tasolle.⁵⁷ Tämä viestii jonkinlaisesta tilannetajuttomuudesta, mutta on myös ymmärrettävää, että tuolloin tilanne ei välttämättä näyttänyt niin pahalta kuin nykyään tiedämme.

Lopulta vuonna 476 germaani Odovakar syrjäytti Ravennassa keisari Romulus Augustuluksen ja asettui hallitsemaan Italiaa sen kuninkaana (*Rex Italiae*). Italian kuninkaan tittelillä tuli olemaan myöhemmin hyvin suuri rooli keisari-instituution legitimoimisessa (katso luku 5). Tämä on historiankirjoituksessa nähty perinteisesti yhtenä antiikin Rooman päätepisteenä.⁵⁸ On kuitenkin huomioitava, että Itä-Rooma ei koskaan tunnustanut Augustulusta keisariksi vaan piti hänen edeltäjänsä Iulius Neposta virallisena lännen keisarina aina hänen salamurhaansa vuoteen 480 asti.⁵⁹ Biondo antaa paljon merkitystä vuoden 476 tapahtumille ja pitää selvästi Augustulusta virallisena lännen keisarina. Tämä käy ilmi ensimmäisen dekadin toisen kirjan lopusta, jossa Biondo kuvaa Augustuluksen vallasta luopumista. Siinä Augustulus luopuu keisarillisista attribuuteistaan — purppuranvärisestä toogasta ja diadeemistä — ja antaa pois Rooman valtakunnan.⁶⁰ Läntisen keisarin viran loppua korostaakseen Biondo toteaa myös, että Romulus Augustulus luopui keisarin kunnianimestä, jota oli käytetty 517 vuotta aina Octavianus Augustuksesta lähtien.⁶¹ Vaikka Biondo korostaa vuoden 476 tärkeyttä, pitää

⁵⁶ Dec 1. Lib 1., 13–14. ”Auctoritatem itaque et favores evertenda re publica sibi comparaturus, Athalum que[n]da[m] romanum, in Imperatoris simulacru[m] erexit.”

⁵⁷ Dec 1. Lib 1., 15.

⁵⁸ Ranskalainen keskiajan tutkija Jacques Le Goff kuitenkin väittää, että aikalaisille tapahtuma oli hyvinkin triviaali eikä merkinnyt juuri mitään. Le Goff 1984, 37.

⁵⁹ Viimeisestä keisarista on erimielisyyttä myös tutkijoiden kesken. Mitchell pitää Augustulusta viimeisenä keisarina. Mitchell 2007, 118–119. Duckett taas pitää Iulius Neposta viimeisenä keisarina. Duckett 1938, 1.

⁶⁰ Dec 1. Lib 2., 35. ”Et Augustulus animo consternatus, Romam quidem ex Ravenna accessit [...] purpuram diademaque abiicie[n]s sese imperio, quod annum unum menses duos tenuerat abdicavit...”

⁶¹ Dec 1 Lib 2., 35. ”Id gloriosissimum nomen Augustorum et Caesarum, qui ex romana gente essent finis fuit, anno quingentesimo decimo septimo post [quam] octavius eo se modo coeperat appellare.”

hän silti vuotta 410 keskeisempänä, sillä hän sijoittaa inkliinaation alun sinne. Kuten Mastrorosakin toteaa, painotti Biondo vuotta 410, koska tällöin Rooman hegemonia murtui ensimmäistä kertaa ja tulevat tapahtumat olivat vain seurauksia tästä tragediasta. Lisäksi vuosi 410 oli aikalaisille merkittävämpi kuin vuosi 476.⁶²

Decadesissa ilmenee, että Biondon mukaan vuonna 476 lännen keisarius instituutioon lakkasi olemasta ja ainoa virallinen keisari oli tämän jälkeen Konstantinopolissa. Biondo ei kuitenkaan väitä, että Italiaan olisi syntynyt minkäänlainen valtatyhjiö vaan useat ryhmittymät olivat jo sadan vuoden ajan hivuttautuneet hallitsemaan ja korvaamaan Länsi-Rooman hallinnollisia rakenteita. Lännen inkliinaation alun jälkeisiä keisareita Biondo tuntuu käsittelevän hyvin vähän. Tämä johtuu mitä todennäköisimmin silloin vallinneesta sekalaisesta tilanteesta, jossa yksittäisten keisarien merkitys ei ollut kovin suuri. Biondo antaakin paljon tilaa kuvatessaan barbaarikuninkaiden roolia Rooman hallinnollisina jatkajina. Erityisesti hän keskittyy Theoderik Suureen, jonka hän näkee jonkinlaisena lännen keisarien jatkumona. Seuraavaksi siirrytään käsittelemään sitä, miksi Biondo näkee Theoderikin niin vahvasti Italian alueen vakauttavana tekijänä.

3.1.2 Barbaarikuninkaiden merkitys Länsi-Rooman jatkajana

Theoderik Suuri oli ostrogoottien kuningas vuosina 474–526 ja Italian kuningas vuodesta 493 lähtien. Hän kuului ostrogoottilaiseen Amalien kuningassukuun ja oli todennäköisesti syntynyt 450-luvulla. Theoderik oli nuorena vankina Konstantinopolissa kymmenen vuotta ja peri vapauduttuaan kuninkaan tittelin. Itä-Rooman keisari Zenon lahjoitti hänelle ja ostrogooteille Siston alueen Tonalvalta toivoen, että he jäisivät asumaan sinne. Theoderik kuitenkin marssi Italiaan haastamaan Italian silloisen kuninkaan Odovakaran vuonna 488 ja voitti hänet Veronassa 489. He sopivat alustavasti Italian yhteishallinnosta, mutta Theoderik surmasi Odovakaran jo vuonna 493 väitetysti omin käsin. Vuonna 497 Itä-Rooman keisari Anastasius tunnusti Theoderikin Italian kuninkaaksi ja keisarin käskynhaltijaksi (*patricius*). Theoderik Suuren valtakautta on perinteisesti pidetty Italian kultakautena ja ensimmäisenä rauhallisena aikana sitten

⁶² Mastrorosa 2014, 267–268. Le Goff 1984, 37.

Valentinianus I:n. Tämä tosin sai jopa tarunomaisia piirteitä, ja voidaan uskoa, että Theoderikin valtakauden merkitystä on liioiteltu historiankirjoituksessa.⁶³

Biondo kuvaa Theoderik Suurta ensimmäisen dekadin kolmannessa kirjassa. Yleisesti sanottuna Biondo kuvaa häntä myönteisessä valossa ja Italiaa rauhoittavana voimana. Theoderik oli hänen mukaansa — huolimatta raa’asta tavastaan nousta valtaan — armollinen ja konsensukseen pyrkivä johtaja, joka pyrki heti valtaan noustuaan vakiinnuttamaan tilanteen neuvotteluilla.⁶⁴ Theoderik ei kuitenkaan asettunut Roomaan vaan perusti pääkaupunkinsa Ravennaan. Biondo ei suoraan kerro tähän päätökseen syytä, mutta antaa kaksi vaihtoehtoa, joiden mukaan Theoderik joko ei luottanut Rooman aristokraatteihin tarpeeksi tai hän halusi varautua Konstantinopolin tai muiden barbaarikansojen hyökkäykseen sijoittamalla valtaistuimensa soiden ja vahvojen muurien ympäröimään Ravennaan.⁶⁵ Päätöksen taustalla vaikutti todennäköisesti se, että Odovakar oli myös hallinnut Italiaa Ravennasta käsin.

Theoderikin poliittista valtaa Italiassa ilmentää kohta, jossa Biondo kuvaa paavi Symmachuksen ja antipaavi Laurentiuksen välistä skismaa vuonna 498. Tuolloin kyseiset henkilöt valittiin samaan aikaan paaviksi. Kyse oli todennäköisesti valtapelistä, jossa idän keisari Anastasiuksen kannattajat halusivat valtaan Laurentiuksen ja hänen vastustajansa halusivat valtaan Symmachuksen.⁶⁶ Riitelevät osapuolet kääntyivät lopulta Ravennassa hallitsevan Theoderikin puoleen ja pyysivät häntä päättämään, kummasta tulisi seuraava paavi. Se, että apua ja päätöstä mentiin hakemaan ostrogoottien kuninkaalta eikä Konstantinopolin keisarilta, osoittaa selvästi Theoderikin olleen Italian ylin auktoriteetti. Keisari oli yksinkertaisesti liian kaukana, että hänen luokseen olisi ollut järkevä lähettää delegaatio. Tapauksen merkityksellisyyttä lisää se, että Theoderik oli areiolaiskristitty, ja silti hän pääsi valitsemaan katoliselle kirkolle johtajan. Vaikka Biondo korostaa Theoderikin viisasta tapaa valita paavi⁶⁷, huomauttaa hän myös, että monet roomalaiset

⁶³ Humphries 2000, 529–532. Castrén & Pietilä-Castrén 2000, 573; Castrén 2011, 587–589; Mitchell 2007, 92, 118–120.

⁶⁴ Dec 1. Lib 3., 5. ”Is [Theodericus] autem rex, omnium quos italia et Roma pertulerint barbarorum mitissimus fuit, quod quidem statim initio regni unico in negocio ostendit.”

⁶⁵ Dec 1. Lib 3., 6.

⁶⁶ Moorhead 1978, 128.

⁶⁷ Dec 1. Lib 3., 9. “...censuit rex [Theodericus] illum qui prius, et a meliori parte fuisset electus, in pontificem accipi, obtinuitque Simachus.”

näki Theoderikin yhä vieraana barbaarina, joka oli valloittanut Italian.⁶⁸ On epäselvää, tarkoittaako Biondo tässä ”roomalaisilla” kaikkia Rooman kaupungin kansalaisia vai ainoastaan Laurentiukselle uskollista ylimystöä, joka Symmachuksen tultua valituksi järjesti Roomassa useita mellakoita. On kuitenkin todennäköistä, että Biondo viittaa nimenomaan jälkimmäisiin.

Theoderik Suuren poliittinen valta-asema Länsi-Euroopan alueella ei kuitenkaan ollut absoluuttinen. Alueella hallitsi useita barbaarikuninkaita, jotka Theoderikin piti ottaa huomioon. Biondon mukaan hän tekikin tämän järjestämällä useita avioliittoja barbaarikuninkaiden sukujen kesken.⁶⁹ Keskeisimpänä Theoderikin liittolaisena lännessä — ja samalla uhkana — oli frankkien kuningas Klodovig I (509–511). Hän yhdisti nykyisen Ranskan alueen kansat ensimmäistä kertaa yhden kuninkaan alle, ja häntä pidetäänkin Ranskan kuningaskunnan perustajana. Biondo kertoo Klodovigin valtaannoususta seuraavasti:⁷⁰

”Erat turo[n]i Clodoveus, quando tantum ab imperatore romano munus accepit. Quare votis rite solutis, post solennes christianorum caerimonias, eam i[n]duit vestem [...] Acclamavit vero tunc multitudo, non patriciu[m] fore et consule[m] solu[m]modo sed Augustu[m] etiam clodoveum.”

Tässä Klodovig antautuu Rooman keisarin alaisuuteen ja hänet kruunataan kristityin menoin. Biondo mainitsee, että Klodovig ”laittaa ylleen vaatteen”, jolla tarkoitettiin perinteisesti keisarillisten asusteiden päälle laittamista eli symbolisesti keisariksi kruunaamista. Biondo siis liittää Klodovigin valtaannousuun keisarillisia sanamuotoja. Vielä merkityksellisempää on se, että Biondo käyttää tässä lainauksessa Klodovigista termiä *augustus*. Hän ei käytä tätä kertaakaan kuvatessaan Theoderik Suurta. Hän kuvaa, että kansa ei pitänyt Klodovigia *patriciuksena* — arvonimi, jonka Theoderik oli keisarilta saanut — tai konsulina vaan Augustuksena. Buchholzin mukaan Biondo käyttää kyseisen aikakauden frankkien kuvaamisessa *Gesta regum francorum* 700-luvulta, Gregorius

⁶⁸ Dec 1. Lib 3., 9. “Sed romani, quos parata p[er] Theodericum pax iam fastidiret, postq[uam] barbarus cessabat gladius intestinis discordiis sese invicem lacerarunt. [...] non satis valuerunt theoderici regis consilia, quin barbari romanarum provinciarum invasores, postq[uam] se a Romanis armis tutos viderunt, inter seipsos bello contenderent.”

⁶⁹ Dec 1. Lib 3., 8.

⁷⁰ Dec 1. Lib 3., 10.

Toursilaista 500-luvulta ja Fredegarin kronikkaa 600-luvulta.⁷¹ Gregorius Toursilaiselta löytyy teoksestaan kohta, jossa hän kuvaa Klodovigin kruunausta kuninkaaksi.⁷² Katkelmasta on havaittavissa selvää referointia Biondon osalta, mutta suoraa lainaamista hän ei tee. Biondo on selvästi nähnyt parhaaksi viitata lähteeseen, joka on lähimpänä kuvattua tapahtumaa. Gregorius eli itse 500-luvulla, joten termi *augustus* on syytä asettaa 500-luvun eikä suinkaan 1400-luvun kontekstiin. Näin ollen termillä on hyvinkin saattanut olla keisarillisia sävyjä.

On mielenkiintoista, että Klodovig liittoutui Konstantinopolin keisarin kanssa ja vannoi alamaisuutta tälle mutta samalla häntä ei haitannut se, että hänet julistettiin *augustukseksi*, joka 500-luvulla tarkoitti vielä selvästi keisaria. Biondon historiantutkimuksellinen luonne näkyy paremmin hänen kirjoittaessaan Theoderikin reaktiosta Klodovigin kruunaukseen ja liittoutumiseen.⁷³

”Quae intellecta theodoricus ostrogothorum rex, tunc, ut ostendimus, i[n] italia pote[n]tissimus, aegerrime tulit, vel quia soceri Clodovei audaciam da[m]navit, vel, quod magis credimus, quia illu[m] indigne tulerit tantam cu[m] romano imperatore amicitiam iunxisse.”

Biondo käyttää tässä selvästi lähdekriittistä otetta. Hän raportoi, että Theoderik tuli Klodovigin teoista erittäin vihaiseksi, koska hän tuomitsi appensa häikäilemättömyyden. Toisaalta Biondo uskoo olleen todennäköisempää, että Theoderikin viha ei kohdistunut niinkään Klodovigin kruunauttamiseen vaan pikemminkin siihen, että hän oli sopinut liiton idän keisarin kanssa. Theoderik ja silloinen keisari Anastasius I (491–518) eivät nimittäin tulleet hyvin toimeen keskenään.

Theoderikin poliittisen vallan lisäksi Biondo käsittelee myös laajasti Theoderik Suuren restauraatiointoa. Vaikka kuningas hallitsikin Ravennasta käsin, osoitti hän Biondon mukaan suurta kunnioitusta Rooman kaupunkia, sen hallintoa ja monumentteja kohtaan.

⁷¹ Buchholz 1881, 29–31.

⁷² Gregorius Turonensis, Libri Historiarum 2.38: “Igitur ab Anastasio imperatore codecillos de consolato accepit, et in basilica beati Martini tunica blattea indutus et clamide, inponens vertice diademam. Tunc ascenso equite, aurum argentumque in itinere illo, quod inter portam atrii et ecclesiam civitatis est, praesentibus populis manu propria spargens, voluntate benignissima erogavit, et ab ea die tamquam consul aut augustus est vocitatus. Egressus autem a Turonus Parisius venit ibique cathedram regni constituit. Ibi et Theudericus ad eum venit.”

⁷³ Dec 1. Lib 3., 10.

Hän esimerkiksi aloitti suuren restauraatioprojektin, jota Biondo kuvaa — käyttäen hyödyksi Cassiodorusta — seuraavasti:⁷⁴

”Nam theodericus ostrogothorum rex licet Ravennae sedem habuerit, amavit tamen ornavitque urbem romam. [...] Praefectos architectosque instituit, sarcis aedibus, capitolio, pallatio, thermis, theatro, cloacis, aquaeductibus et cuiusque opificii officinis, in priscam forma[m] melioremve instaurandis, praefecit vigiles, qui curam die noctuque susciperent, ne urbis ornamenta, statuae et ingeniorum monume[n]ta ex haere aut marmore excisa asportarentur. Sepulchrum augusti in valle martia, tiberim inter et viam flaminiam instaurari curavit. Et amphiteatri, quod iam maiori ex parte corruerat saxa loco moveri nisi insolam murorum urbis instauracionem prohibuit statuas principum aeneas aut marmoreas.”

Se, että Biondo käsittelee näin yksityiskohtaisesti Theoderikin uudistustöitä, heijastaa voimakkaasti Biondon itsensä rakkautta antiikin Roomaa ja sen aikaisia monumentteja kohtaan. Hän selvästi arvostaa hallitsijan päätöstä, joka osaltaan mahdollisti Biondon ylipäättään kirjoittaa arkeologisen teoksensa *Roma Instauratan*. Mikäli antiikin rakennuksia ei olisi kunnostettu, olisivat ne saattaneet ehtiä tuhoutumaan kokonaan ennen Biondon aikaa. Biondon rakkaus menneisyyden arkkitehtuuria kohtaan näkyy myös hänen lähdekriittisessä ajattelussaan. Aloittaessaan käsittelemään goottilaissotia hän toteaa Ravennassa sijaitsevan Pyhän Martinuksen kirkon (*beati Martinii in caelo aureo*, nykyään Basilica di Sant’Apollinare Nuovo) mosaiikkien toimivan erinomaisena aikalaislähteenä, jotka kertovat meille paljon tuon ajan historiasta, koska emme voi luottaa aikalaiskirjoituksiin.⁷⁵

Vaikka Theoderikin edeltäjä Odovakar oli nimellisesti Italian kuningas, oli hän enemmän Itä-Roman keisarin alaisuudessa kuin Theoderik. Lisäksi huolimatta siitä, että Theoderik oli vannonut uskollisuutta idän keisarille, joka oli myös näin Länsi-Roman keisari ja hallitsija *de iure*, oli Theoderik Biondon mukaan *de facto* hallitsija Italiassa. Biondo ei

⁷⁴ Dec 1. Lib 3., 6.

⁷⁵ Dec 1. Lib 4., 2. ”Quo in loco aliqua fueru[n]t ad ornatum addita, quae et scriptoru[m] supple[n]t defectu[m], et certa oste[n]dunt multa, quae scripta credere nolebamus.” Biondo tarkoittaa kirjoituksiin luottamattomuudella sitä, että tuosta ajasta on lähteitä selvinnyt vain Procopiukselta, joka matkasi sotapäällikkö Belisariuksen matkassa goottilaissotien aikana. Procopiuksen kuvaukset tapahtumista saattavat siis olla Biondon mukaan hyvinkin puolueellisia. Myös Ianziti mainitsee tämän yksityiskohdan. Ianziti 2012, 20–21.

kertaakaan käytä Theoderikistä termiä *imperator* tai *caesar*, sillä nämä tittelit oli varattu idän keisarille. Biondo ei kuitenkaan tunnu pitävän Theoderik Suurta tavallisena goottikuninkaana (*rex*), vaan hän oli jotakin enemmän. Biondo käyttää Theoderikistä usein titteliä *princeps*, joka liitettiin prinsipaatin aikana keisareihin. Keskiajalla se oli lähinnä kunnia- ja virkatitteli ja tarkoitti hallitsijaa, johtajaa tai prinssiä mutta myös keisaria.⁷⁶ Termin käyttö osoittaa, että Biondo halusi rinnastaa Theoderikin jollakin tapaa prinsipaatin ajan keisareihin. Tämä rinnastus vahvistuu entisestään kohdassa, jossa Biondo kuvaa Theoderik Suuren valtakautta:⁷⁷

”Apponi balnea quae ager paduanus habet muro concludi, Aedesque supraedificari curavit. Quibus aliis[ue] bonis artibus praestans princeps [Theodericus] effecit, ut per omnes regni sui annos, excaepo extremo et roma et Italia, octavii augusti, aut traiani adriani, vel melioris cuiuspiam principis tempora, non desideraverint.”

Tässä lainauksessa Biondo mainitsee kaksi keisaria: Augustuksen ja Hadrianuksen, jotka ovat tunnettuja kukoistavista hallituskausistaan. Biondo viittaa, että Theoderik olisi ollut niin erinomainen hallitsija ja erityisesti ”hyvien taiteiden” tukija, että häntä voisi verrata kulta-aikojen rakentajakeisareihin. Tutkimuskysymysten kannalta on keskeistä, että Biondo näkee Länsi-Rooman keisari-instituution rappeutumisessa sekä muutosta että jatkuvuutta. Länsi-Rooman keisari lakkasi olemasta lännessä, mikä oli selkeä muutos, mutta hänen laillinen valtansa siirtyi idän keisarille luoden näin jatkumon. Käytännössä taas länttä hallitsivat erinäiset kuninkaat, mutta näin oli ollut jo pitkään. Lännen keisarin käytännön valta ei kuitenkaan Biondon mukaan siirtynyt itään vaan jäi näille kuninkaille, jotka pyrkivät jatkamaan hallitsemista mahdollisimman vähin muutoksin.

3.2 Idän *inclinatio* 600-luvulla

3.2.1 Heikot keisarit loivat pohjan inkliinaatiolle

Biondon mukaan itäisen Rooman inkliinaatio alkoi keisari Fokaan kauden lopusta vuodesta 612 (oikeasti 610). Tätä hän kuvaa ensimmäisen kerran käsitellessään keisari Herakleiosta, jolloin hän toteaa itäisen Rooman inkliinaation alun sijoittuneen tähän

⁷⁶ DMLBS: *princeps*; DC: *princeps*.

⁷⁷ Dec 1. Lib 3., 7.

vuoteen.⁷⁸ Biondo palaa jälkikäteen useassa kohdassa kyseiseen vuoteen. Hän käyttää idän inkliinaatiota ajan mittaamiseen samaan tapaan kuin lännen inkliinaatiota. Hän myös mainitsee ne peräkkäin luoden kaksi rinnakkaista ajanmittaustapaa:⁷⁹

”Erat tunc quinquagesimus annus inclinationis Romanorum imperii orientalis, quam ostendimus anno focae imperii extremo inchoasse.”

”Siquidem annos nunc septuagintaquinq[ue] supra ducentos romanum occidentale et septuagintasex a focae imperii postremis te[m]poribus orientale inclinat imperiu[m].”

Ensimmäisessä lainauksessa Biondo mainitsee, että oli 50. itäisen Rooman keisarikunnan inkliinaation vuosi ja että sen on katsottu alkaneen Fokaan keisariuden viimeisenä vuotena eli vuonna 610. Biondo mainitsee kyseisen ajanilmauksen käsitellessään keisari Konstans II:n ja paavin välistä monoteletismikiistaa⁸⁰, jolloin silloinen paavi Martinus I riistettiin Roomasta ja karkotettiin. Silloinen Ravennan eksarkki⁸¹ Theodoros Kalliopas yritti tämän jälkeen valita uuden paavin, joka olisi sekä hänen että keisarin mieleen. Biondo sijoittaa tämän tapahtuman siis vuoteen 660. Jälkimmäinen lainaus on aivan ensimmäisen dekadin yhdeksännen kirjan lopusta, jossa Biondo summaa yhteen historiallisen tilanteen ja kertoo, missä vuodessa mennään. Mielenkiintoista on, että hän kertoo sen kahdella tavalla. Biondo sanoo Rooman valtakunnan heikentyneen lännessä 275 vuotta ja idässä 76 vuotta Fokaan keisariuden lopusta laskien. Tuolloin oli siis Biondon mukaan vuosi 687 (oikeasti vuosi 685).

Mainitsemalla sekä vuodet läntisen Rooman että itäisen Rooman inkliinaatiosta Biondo korostaa, että nämä eivät enää olleet käytännössä samaa valtakuntaa. Vaikka Länsi-Eurooppa oli nimellisesti Itä-Rooman alaisuudessa, oli se käytännössä jakautunut barbaarikuningaskuntiin, ja Konstantinopoli hallitsi vain pientä osaa Italiasta. Toiseksi Biondo haluaa korostaa Rooman valtakunnan ajallista ja paikallista eroosiota tarkoittaen tällä sitä, että antiikin Rooman valtakunnan osat rappeutuivat eri aikaan eri paikoissa, ja

⁷⁸ Dec 1. Lib 9., 5. ”Eo anno qui fuit inclinationis imperii romanorum occidentalis ducentesimus eraclius in augustum quinquagesimumoctavum assumptus, et a sergio patriarcha co[n]stantinopolitano coronatus orientale accepit imperium, adeo in asia mutilatum, ut co[n]stet eius imperii inclinationem ipso anno initium habuisse.”

⁷⁹ Dec 1. Lib 9., 14; Dec 1. Lib 9., 23.

⁸⁰ Monoteletismi tarkoittaa sitä, että Jeesuksella olisi ollut kaksi luontoa, mutta vain yksi tahto.

⁸¹ Eksarkki oli Itä-Rooman hallintoalueen, eksarkaatin, johtohenkilö. Ks. viite 33.

tämä johtui useista eri syistä. Tässä Biondon historiantutkimuksellinen luonne näkyy selvästi. Hän korostaa, ettei Rooman keisarikunta tuhoutunut äkkinäisesti. Oikeastaan se ei tuhoutunut lainkaan vaan eroosio tapahtui eri aikaan eri alueilla, ja kun Itä-Rooma alkoi viimein rappeutua 600-luvulla, oli Länsi-Euroopassa jo syntynyt useita uusia poliittisia yksiköitä heikentynyttä Länsi-Roomaa korvaamaan. Miksi sitten Biondo sijoittaa Itä-Rooman inkliinaation alkamispisteen keisari Fokaan kauden loppuun? Jotta tästä saataisiin selvyys, on tarkasteltava, mitä Biondon mukaan tapahtui sekä ennen Fokaan keisariutta että tämän jälkeen.

Keisari Justinianus I:n kuoleman jälkeen vuonna 565 Itä-Roomaa hallitsi hänen sisarenpoikansa Justinus II (565–578), jota seurasi Tiberius II Konstantinus (578–582). Justinus II:n kautta vaivasi keisarin vakava mielisairaus, ja hänen neljänä viimeisenä elinvuotenaan valtakuntaa hallitsivat käytännössä hänen vaimonsa Sofia⁸² ja tuleva keisari — silloinen keisarillisen kaartin (*excubitores*) komentaja ja sotajoukkojen ylipäällikkö (*magister militum*) — Tiberius. Justinus II:n aikana langobardit siirtyivät Italiaan ja perustivat Langobardien kuningaskunnan Pohjois-Italiaan vuonna 568 (156. läntisen Rooman inkliinaation vuotena⁸³). Idässä taas Persian imperiumin kanssa solmittu, Justinianus I:n aikaansaama rauha rakoili pääasiassa Justinus II:n laajentumispyrkimysten vuoksi. Tästä alkoi yli 50 vuoden epävaka suhde Itä-Rooman ja Persian välillä. Biondo mainitsee Justinus II:sta vain vähän. Hän mainitsee, että Justinus II:n vaimo Sofia oli samaan aikaan vallassa ja että tämä ei miellyttänyt monia ylhäisön jäseniä. Biondo käyttää Justinuksesta termiä *imperator levissimus*, joka voidaan kääntää tarkoittamaan mitä oikukkainta keisaria. Tämä puoltaisi tutkimustraditiossa esiintynyttä käsitystä, että Justinus II olisi ollut jollain tapaa mielenvikainen.⁸⁴

Tiberius II joutui keisarina ollessaan paikkaamaan laajasti edeltäjänsä tekosia. Hän esimerkiksi alkoi jälleen maksamaan Justinianus I:n alulle panemaa tribuuttia Balkanilla asuville avaareille. Tästä Justinus II oli luopunut aikaisemmin, koska se ei ollut hänestä keisarille suotavaa ja koska se oli erittäin kallista. Lisäksi Tiberius II joutui koko keisariutensa ajan vakauttamaan Persian vastaista itärajaa. Itärajan vakauttaminen vaati

⁸² Sofian asemaa ja valtaa ilmentää se, että hän oli ensimmäinen Itä-Rooman keisarinna, joka ilmestyi puolisonsa kanssa säännöllisesti kolikoissa. Gregory 2005, 149.

⁸³ Dec 1. Lib 8. 1.

⁸⁴ Dec 1. Lib 7. 25; Whitby 2000, 86–111; Fossier 1989, 170–171; Gregory 2005, 149–150.

joukkojen keskittämistä sinne, minkä vuoksi tribuuteista huolimatta Itä-Rooma menetti Tiberius II:n aikana Balkanin avaareille.⁸⁵ Biondo mainitsee Tiberius II:sta ainoastaan hänen valtaannousunsa ja sen, että hän oli voitokas persialaisia vastaan.⁸⁶

Tiberiuksen seuraajan, keisari Maurikioksen (582–602), aika nähdään tutkimuskirjallisuudessa kahtalaisesti. Se on nähty aikana, jolloin Itä-Rooma sai taas otteen ulkorajoistaan ja jolloin näytti siltä, että valtakunnan epävakaa suunta olisi ollut käännettävissä. Ravennan ja Karthagon eksarkaatit perustettiin keisarin kauden alussa vastaamaan lännen epävakaaseen tilanteeseen, ja rauha Persian kanssa laadittiin Itä-Roomalle erittäin suotuisin ehdoin vuonna 591.⁸⁷ Toisaalta se on nähty myös aikana, jolloin laaja tyytymättömyys vallitsi keisaria kohtaan. Edellisten keisarien tuhlaamisen takia Maurikios joutui noudattamaan erittäin tiukkaa säästöpolitiikkaa, ja tämän vuoksi hän ei ollut sisäpoliittisesti rakastettu keisari. Hän esimerkiksi leikkasi useasti sotilaiden palkkoja ja vaati sotilaita talvehtimaan kauemmin Balkanin rajojen ulkopuolella vähemmillä varusteilla. Tämä johti lopulta hänen kuolemaansa, kun vuonna 602 sotaosasto Balkanilla kapinoi ja johtajansa Fokaan johdolla marssi Konstantinopoliin. Vaikka Maurikios pakeni, jäi hän lopulta kiinni, ja hänet teloitettiin kaikkien poikiensa kanssa.⁸⁸ Tämä oli ensimmäinen väkivaltainen vallanvaihdos Konstantinopolissa sitten sen perustamisen. Myöhäisantiikin kirjoituksista tunnettu — jopa myöhäisantiikin keksijäksi väitetty — englantilainen historioitsija A. H. M. Jones sijoittaa klassisen maailman ja Rooman valtakunnan itäisen osan lopun Maurikioksen kuolemaan vuonna 602.⁸⁹

Biondo käsittelee Maurikiosta pääasiassa tutkimuksellisin ottein ottaen huomioon useat keisarin teot, ei vain yhden näkökulman mukaiset. Hänen mukaansa Maurikios yritti omalta osaltaan auttaa langobardien vallassa ollutta Italiaa. Koska Itä-Rooman sotajoukot olivat kuitenkin kiinni aluksi idässä ja myöhemmin Balkanilla, oli Maurikioksen apu lähinnä rahallista. Hän esimerkiksi tarjosi frankkien silloiselle kuninkaalle Kildebert II:lle (570–595) rahaa, mikäli hän hyökkäisi langobardeja vastaan Italiassa. Kildebert myös

⁸⁵ Whitby 2000, 86–111; Gregory 2005, 150.

⁸⁶ Dec 1. Lib 8. 4–5.

⁸⁷ Gregory 2005, 151–154.

⁸⁸ Whitby 2000, 101–111.

⁸⁹ Jones 1964, v & 315–317. Jonesin mukaan keisari Maurikioksen seuraajien saavutusten merkityksettömyys ja aikalaislähteiden raju vähentyminen puoltavat vuotta 602 sopivana päätöspisteinä.

Biondon mukaan hyväksyi tämän ehdotuksen.⁹⁰ Toisaalta keisarin ja silloisen paavin, Gregorius Suuren (590–604), välit eivät olleet parhaimmat mahdolliset. Erimielisyyttä oli sekä langobardeihin suhtautumisessa, mutta ennen kaikkea ekumeenisissa kysymyksissä. Gregorius pelkäsi Konstantinopolin patriarkan vallan kasvua Balkanilla eikä pitänyt ylipäättään Maurikioksen puoltavasta kannasta miafysitisismiin.⁹¹ Biondo mainitsee, että Maurikios oli tietoinen paavin ja patriarkan jännittyneistä väleistä, mutta pyysi Gregoriusta silti säilyttämään rauhan silloisen patriarkan kanssa. Tästä Gregorius ei selvästi pitänyt ja soimasikin keisaria sekaantumisesta kirkon asioihin ja patriarkan puolelle asettumisesta.⁹² Tämä on ensimmäinen kerta, jolloin Biondo mainitsee paavin kritisoineen keisaria julkisesti. Biondo yrittää näin ilmentää keisarin vallan hiljattaista muutosta eli sitä, ettei keisarin olisi suotavaa puuttua niin kirkon kuin lännen asioihin.

Maurikioksen kuolemasta ja sitä edeltäneistä tapahtumista Biondo kertoo noin puolen sivun verran ensimmäisen dekadin kahdeksannen kirjan lopussa. Hän käyttää lähteinään Gregorius Suuren kirjoituksia, joissa kirjoitetaan varsin puolueellisesti, että Maurikios pelkäsi jumalan rangaistusta ja olisi tästä syystä lopettanut kinastelun paavin kanssa. Niiden mukaan myös Konstantinopolissa esiintyi laajaa keisarinvastaisuutta. Biondo ei tunnu kritisoivan tässä ollenkaan lähdettä, josta tieto oli saatu. Koska Biondo oli paavin kuurian työntekijä, voidaan tässä havaita jonkinlaista puolueellisuutta paavin suuntaan. Biondo ei kyseenalaista Maurikioksen motiiveja tai muutenkaan anna muuta vaihtoehtoa hänen käytökselleen. Toisaalta vaikka Biondo onkin nähty vakaumukseltaan varsin maallisena kirjoittajana, ei hänen olisi omana aikanaan tyystin kannattanut kumota Gregoriuksen väittämää Maurikioksen jumalanpelosta. Biondon voisi sanoa toimineen tässä tilanteessa kuitenkin lähde edellä, jolloin hän vain kertoo, mitä Gregoriuksen kirjoitukset asiasta mainitsevat. Fokaan kapinan syiksi Biondo mainitsee juurikin samat kuin nykyinen tutkimuskirjallisuus. Lisäksi hän mainitsee, että Maurikios teloitettiin kirveellä (*securique percussus*).⁹³

⁹⁰ Dec 1. Lib 8., 12. “Eos francorum longobardorum[ue] et bavarorum motus cum principio i[n]choaverunt habens exploratos Mauricius i[m]perator, childelperto i[n]gentem vim pecuniae est pollicitus, si longobardos saltem gallia cisalpina pellere et eam provinciam sibi reddere voluisset. Spoponditque rex fra[n]cus, et pecu[n]ia accepta i[n] Italia[m] desce[n]dere coepit.”

⁹¹ Whitby 2000, 101 & 104. Miafysitismillä tarkoitetaan sitä, että Jeesuksella olisi vain yksi luonto. Lisätietoa ks. Kelly 2012, luku 3.

⁹² Dec 1. Lib 8., 15.

⁹³ Dec 1. Lib 8., 22–23.

On mielenkiintoista, että Biondo ei keskity *Decadesissa* niin syvällisesti Itä-Rooman inkliinaatiota edeltäviin keisareihin vaan keskittyy tuolloin kuvaamaan tarkemmin Italian asioita. Keisareita käsitellessä hänen näkökulmansa lähtee usein Ravennan eksarkaatista tai paavista. Tähän syynä on todennäköisesti se, että Biondon pääasialliset lähteet tuolta ajalta ovat paavin arkistot ja Ravennan kirkolliset arkistot. Myös Biondon puutteellinen kreikan taito rajoitti itäisen valtakunnan lähteiden käyttöä.⁹⁴ Itä-Roomaa koskevassa tutkimuskirjallisuudessa 600-luvun heikentymiskausi tunnustetaan useiden tutkijoiden toimesta, mutta ajankohdasta, jolloin tämä alkoi, on erimielisyyksiä. Esimerkiksi aikaisemmin mainittu A. H. M. Jones sijoittaa Itä-Rooman lopun vuoteen 602, kun taas hänen oppilaansa De Ste. Croix sijoittaa sen arabivalloitusten jälkeen 600-luvun lopulle.⁹⁵ On tärkeää mainita, että Biondo ei nimeä niinkään Itä-Rooman päätöspistettä vaan pikemminkin inkliinaation alkamispaikkaa ja sijoittaa sen tosiaan Fokaan keisariuden loppuun vuoteen 610. Tässä luvussa kävi ilmi, ettei Biondo perustele päätöstään ainakaan järin suuresti aikaisempien keisarien toimilla. Hänen systemaattinen kirjoitustyylinsä kuitenkin paljastaa, että pitkällä tähtäimellä katsottuna Itä-Rooma alkoi olla yhä enemmän vaikeuksissa. Seuraavassa luvussa tarkastellaan Fokaan keisarikautta sekä hänen seuraajaansa Herakleiosia, jotta saadaan selville, liittyykö Biondon päätös asettaa inkliinaation alku vuoteen 610 sitä seuranneisiin tapahtumiin.

3.2.2 Fokas ja Herakleios epäonnistuivat valtakunnan vakauttamisessa

Keisari Fokaan valtakausi vuosina 602–610 oli sekava ja täynnä Itä-Rooman sisäisiä kiistoja. Tämän allekirjoittavat esimerkiksi Bysantin historian professori Timothy E. Gregory ja H. St. L. B. Moss.⁹⁶ Toisaalta amerikkalainen Bysantin historian professori D. M. Olster varoittaa syyttämästä liikaa pelkästään Fokaata ja huomauttaa, että hänen seuraajansa tuli valtaan lähes yhtä väkivaltaisesti.⁹⁷ Joka tapauksessa Fokaan vallankaappaus oli ensimmäinen verinen vallanvaihdos Konstantinopolissa, eikä se jäänyt viimeiseksi. Vaikka jälkipolvet ovatkin tuominneet Fokaan lähinnä jälkiviisaista syistä, oli Fokaan keisariuden alku kuitenkin aikalaisille mieluinen. Hän purki monia Maurikioksen asettamia säästötoimia ja alensi veroja pyrkien näin saamaan kansan tuen

⁹⁴ Biondo mainitsee asiasta ensimmäisen dekadin neljännen kirjan ensimmäisellä sivulla: ”Nos itaq[ue], cu[m] perdiscendis litteris graecis, paru[m] foelices fuerimus.”

⁹⁵ De Ste. Croix 1981, 483–484; Jones 1964, v & 315–317.

⁹⁶ Gregory 2005, 154; Moss 1966, 29.

⁹⁷ Olster 1993, kpl 7.

taakseen. Tämä ei kuitenkaan kestänyt. Maurikioksen aikaansaama rauha Persian silloisen hallitsijan Khosrau II:n kanssa tuhoutui Maurikioksen kuoleman myötä. Maurikios oli auttanut Khosraun valtaistuimelle ja hänen kuolemansa oli Persian kuninkaalle hyvä tekosyy rauhan rikkomiselle. Itä-Rooma menettikin pian melkein kaikki itäiset alueensa, ja Gregoryn mukaan sassanidit etenivät jopa Bosporin salmelle asti. Fokas pyrki vastaamaan tähän ottamalla paljon joukkoja Balkanilta itää puolustamaan. Jotta avaarit ja slaavit eivät olisi vallanneet Balkania, maksoi Fokas heille suuren tribuunin. Tämä ei kuitenkaan tehonnut, ja keisarin valtakunnan alueet jatkoivat kutistumistaan. Sisäpoliittisesti Fokaan suosio laski nopeasti hänen järjestämiensä vihamiesten teloitusten vuoksi, ja vuonna 608 Karthagon eksarkki Herakleios vanhempi ryhtyi avoimeen kapinaan keisaria vastaan syösten valtakunnan sisällissotaan.⁹⁸

Toisin kuin myöhemmät tutkijat Biondo ei tunnu käsittelevän Fokaata kovinkaan negatiivisesti. Hän ei *Decadesissa* mainitse juurikaan Fokaan keisariuden ajan alueellisia menetyksiä vaan keskittyy erityisesti Fokaan ja lännen hallitsijoiden — paavien ja langobardikuninkaiden — suhteisiin. Hän mainitsee, että Fokas oli alusta asti vaativa keisari, joka heti kautensa alussa lähetti silloiselle paaville Gregorius Suurelle viestin, jossa hän vaati Rooman ja Italian uskollisuutta. Gregorius suostui alamaisuuteen, sillä keisarinvaihdos oli paavillekin mieluinen yllä mainittujen riitojen vuoksi. Gregorius kuitenkin totesi, että toisin kuin kuninkaat — jotka olivat ”orjien herroja” — olivat keisarit ”vapaiden herroja”, joten heidän oli kunnioitettava jollakin tasolla alamaisiaan.⁹⁹ Tällä paavi halusi viestiä, ettei keisari voinut vain sanella tahtoaan Italiassa. Mutta yleisesti ottaen Biondo katsoo paavien olleen Fokaan aikana tiukasti keisarin talutusnuorassa.¹⁰⁰ Vaikka Itä-Rooman tilanne kaikilla muilla ilmansuunnilla tuntui etenevän kohti tuhoa, vaikuttivat asiat olleen lännessä aluksi yllättävän hyvin. Rauha vuonna 605 paavin, langobardien kuninkaan ja Itä-Rooman keisarin kesken oli vakauttanut Italiaa siinä määrin, että Fokas saattoi keskittyä muille rintamille.

⁹⁸ Ibid. 155–156.

⁹⁹ Dec 1. Lib 9., 1. “Dedit vero Gregorius pontifex ad focam litteras, i[n] quibus de imperii susceptione gratulatus, illum hortatus est inter caetera, ut libertate singulis sub iugo imperii reservata, memor esset illum inter reges gentium et reipublicae imperatores distare, q[ui] reges gentium domini servorum sunt, imperatores vero reipublicae domini liberorum.”

¹⁰⁰ Dec 1. Lib 9., 2. “Focas etenim ipsius pontifices suasionem publicam, et ad universum orbem christianum dimissa sanctione, co[n]stituit, ut romanae ecclesiae romanoque pontifici omnes orbis ecclesiae obedirent.”

Biondo suhtautuu keisariin hyvin neutraalisti käsitellessään langobardien ja Fokaan välistä suhdetta. Hänelle Fokas ei ollut täydellinen tyranni vaan hallitsija, joka lupasi yhdistää valtakunnan jälleen yhden keisarin alle.¹⁰¹ Tässä hän kuitenkin epäonnistui, ja vuonna 610 yllä mainitun Herakleioon poika — myös nimeltään Herakleios — saapui joukkojensa kanssa Konstantinopoliin, jonka jälkeen hän vangitsi sekä teloitutti Fokaan ja hänen vähäiset kannattajansa. Whitbyn mukaan Herakleios kysyi ennen teloitusta Fokaalta: ”Näinkö muka olet hallinnut valtakuntaa?”. Tähän Fokas vastasi: ”Pystytkö muka itse parempaan?”. Tällöin Herakleios teloitti edeltäjänsä väitetysti omin käsin.¹⁰² Biondo ei mene yksityiskohtiin Fokaan kuolemasta vaan mainitsee ainoastaan, että salaliittolaiset tappoivat Fokaan (*focam coniurati obruncarunt*) ja että salaliiton alullepanija oli Fokaan keisarillisten suojelusjoukkojen päällikkö Priscus.¹⁰³ Koska Biondo katsoo Itä-Rooman inkliinaation alkaneen vuodesta 610 — eikä hän juuri avannut syytä tälle edeltäneistä tapahtumista — on sen jälkeen täytynyt tapahtua jotakin, mikä sai Biondon uskomaan inkliinaatioon. Siirrytään siis tarkastelemaan Itä-Rooman inkliinaation jälkeistä aikaa.

Herakleios (nuorempi) (610–641) nähdään — edeltäjänsä Fokaan huonon jälkimaineen vuoksi — tutkimuskirjallisuudessa perinteisesti hyväntahtoisena keisarina, joka toimi vaikeassa ulkopoliittisessa tilanteessa niin hyvin kuin pystyi ja onnistui omalta osaltaan viivästyttämään Itä-Rooman rappeutumista. Hän vastasi edeltäjänsä asettamaan haasteeseen ja onnistuikin aluksi vakauttamaan valtakunnan rajat ja voittamaan lopullisesti itäisen vihollisensa Persian vuonna 628. Tätä ehdittiin kuitenkin juhlia vain hetken. Vuonna 634 arabit saapuivat etelästä ja valloittivat hyvin lyhyessä ajassa kaikki Herakleioon takaisin saamat alueet itselleen. Whitby toteaa, että Herakleios epäonnistui Fokaan asettamassa haasteessa, sillä hänen aikanaan Itä-Rooman ulkopoliittinen tilanne ei lopulta juuri parantunut.¹⁰⁴

Biondon mukaan Herakleios kruunattiin itäisen Rooman keisariksi 200. läntisen Rooman inkliinaation vuotena ja että hän olisi ollut 58. *augustus*. Lisäksi hän väittää — kuten yllä

¹⁰¹ Dec 1. Lib 9., 2–3.

¹⁰² Whitby 2000, 111; Gregory 2005, 156.

¹⁰³ Dec 1. Lib 9., 3.

¹⁰⁴ Gregory 2005. 156 & 160–161 & 164 & 170; Whitby 2000, 111.

mainittiin — Itä-Rooman inkliinaation alkaneen tästä vuodesta.¹⁰⁵ Biondo myöntää, että Herakleios sai käsiinsä erittäin heikentyneen valtakunnan, jonka rajat kutistuivat silmissä. Hän kuitenkin kuvaa keisaria hyvin myönteisessä valossa kertoen, että Herakleios alkoi heti keisariksi tultuaan aktiivisesti rauhoittaa Itä-Rooman rajoja kaikilla mahdollisilla tavoilla. Vakauttaakseen Italian keisari lähetti Ravennaan ylhäissyntyisen Eleutheriuksen mukanaan runsaasti rahaa ja sotajoukkoja. Kaikki muut Euroopan ja Afrikan provinssien sotajoukot hän keskitti itään vastaamaan Persian uhkaan.¹⁰⁶ Kun keisarin isä yllättäen kuoli ja liikekannallepano jäi kesken, pyysi Herakleios kuningas Khosrau II:lta rauhaa siitä huolimatta, että Biondon mukaan se olisi tuonut keisarille suurta häpeää. Biondo siis osaltaan hyväksyi Herakleioon teon, sillä se oli kyseisessä tilanteessa viisasta.¹⁰⁷ Biondo kuitenkin ihmetteli Herakleioon myöhempää päätöstä lähteä sotaan Persiaa vastaan vuonna 622 ja jättää pääkaupunki poikansa hallintaan.¹⁰⁸ Tulkinnanvaraiseksi kuitenkin jää, onko Biondon ihmetys aitoa vai ironista.

Kuvatessaan Herakleioon sotaretkeä Persiaan Biondo antaa tunnustusta keisarin sotilastaidoista mutta antaa kunnian Niniven taistelun voitosta — joka mursi Persian vastarinnan — Jumalalle.¹⁰⁹ Vaikka tässä kohtaa Biondon humanistinen kriittisyys tuntuu herpaantuvan, ei hänen voida sanoa kannattavan predestinaatiota puoltavaa historian tulkintaa. Kuten Denys Hay mainitsee, käyttää Biondo Jumalaa paikoitellen syynä tapahtumille, mutta tähän ei kuulu Jumala rankaisevana tai palkitsevana voimana.¹¹⁰ Loppujen lopuksihan Biondo oli kristitty, ja vaikka hän kirjoitti historiaa uudennlaisella humanistisella tavalla pohtien syitä ja seurauksia, ei hän pystynyt täysin pääsemään irti

¹⁰⁵ Dec 1. Lib 9., 5. ”Eo anno qui fuit inclinationis imperii romanorum occidentalis ducentesimus eraclius in augustum quinquagesimumoctavum assumptus, et a sergio patriarcha co[n]stantinopolitano coronatus orientale accepit imperium, adeo in asia mutilatum, ut co[n]stet eius imperii inclinationem ipso anno initium habuisse.”

¹⁰⁶ Dec 1. Lib 9., 5. “Primum na[m]que eleutherium gentis patriciae co[n]stantinopolitanu[m] [...] in italiam misit deditque illi copias et pecunias quo res italiae confirmaret. Et copias quascu[m]que focas in proximis asiae et europae provinciis habuerat, quasque genitor eraclianus ex africa miserat, et in dies mittere potuit instruxit, misitque adversus cosdroem quo provincias in fide manentes ab illius impetu conservaret.”

¹⁰⁷ Dec 1. Lib. 9., 7. ”Sed obiit eo in tempore Eraclianus. Quod cu[m] esset persis renunciatum, illico in Africam ducentes carthaginem caeperunt. Inde potiti Africae imperio impositisque illi, cum praesidiis, tum etiam magistratibus in asiam sunt reversi. Petiverat eo in te[m]pore Eraclius a cosdroa pacem, qua[m] magno cu[m] romani imperii dedecore fuerat accepturus.”

¹⁰⁸ Dec 1. Lib 9., 7. ”Quamobrem imperator timore potius q[uam] virtute animos faciente expeditionem in barbaros destinavit, primu[m]que omnium constantinopolis defensionis prospecturus constantinum filium caesarem declaratum regni consorte[m] accepit.”

¹⁰⁹ Dec 1. Lib 9., 8. ”... et inclinabat ad Saym persasque victoria, nisi dominus exercituu[m], quo adiutore id bellum Eraclius gerebat...”

¹¹⁰ Hay 1959, 119–120.

uskonnollisesta taustastaan. Koska Herakleios vielä väitetysti palautti — Persian kukistettuaan — Jeesuksen ristin Konstantinopolin kautta takaisin Jerusalemiin, on ymmärrettävää, että Biondo pitää Jumalaa yhtenä syynä Itä-Rooman sotamenestykselle.¹¹¹ Biondo myös kuvaa runsaasti ristin tuomista takaisin Jerusalemiin, mikä kertoo kyseisen tapahtuman tärkeydestä.¹¹²

On erittäin mielenkiintoista, että vaikka Biondo korostaa Herakleioon merkitystä Jeesuksen ristin palauttamisessa ja sotataitoja Persiaa vastaan käydyssä sodassa, jää Herakleios silti Biondolle mieleen epäonnistuneena keisarina, joka menetti valtakunnan itäiset ja eteläiset osat. Biondo kuvaa Herakleioon perintöä seuraavasti:¹¹³

”Agebat tunc Eraclius tricesimum imperii sui annu[m] et licet omne[m] paene asia[m] amisisset, deu[m] magis magisq[ue] in dies spernabat. [...] obiit [Eraclius] autem primo anno incestuosissimarum adolescentulae nuptiarum, qui erat tricesimus primus imperii sui annus, eam secum perferens infamiam qui romanorum principu[m] primus fuit sub quo inchoata prius levi momento imperii orientalis inclinatio aucta est, atq[ue] adeo processit, ut eo vivente Asiae imperium sit amissum.”

Biondo toteaa tässä, että vaikka Herakleioon valtakauden alkupuoli näyttikin valoisalta, alkoi Itä-Rooman inkliinaatio silloin, koska vielä hänen eläessään Itä-Rooma menetti Aasian provinssit. Miksi Biondo sitten kuvaa Herakleioista näin eri tavoin? Vastaus tähän piilee todennäköisesti Biondon omassa ajassa ja *Decadesin* kirjoittamisen motiiveissa. Humanistista historiankirjoitusta mukaillen Biondon työn keskeinen tarkoitus oli opettaminen. Hän kuvaa Herakleioista aluksi myönteisessä valossa, koska keisari toimi tuolloin hallitsijalle sopivalla tavalla. Herakleios ei jäänyt toimeettomaksi vaikean paikan edessä vaan ryhtyi heti toimiin. Tällaista johtajaa Biondo näyttää arvostavan ja selvästi toivoi aikalaistensa ottavan tällaisesta toiminnasta mallia.

Biondon kuvatessa Herakleioon kuolemaa ja perintöä on hänellä selvästi takana opetuksellinen taka-ajatus. Hallitsija ei saa tuudittautua onnistumisien jälkeen liialliseen

¹¹¹ Jeesuksen risti varastettiin väitetysti Jerusalemistä vuonna 614, ja sen palauttaminen oli tutkimustradition mukaan virallinen syy Herakleioon sotaretkelle Persiaan. Häntä on jälkikäteen pidetty ensimmäisenä ristiretkeläisenä. Gregory 2005, 160–161.

¹¹² Dec 1. Lib 9., 8–9.

¹¹³ Dec 1. Lib 9., 13.

turvallisuuden tunteeseen, koska tällöin hän altistuu helposti entistä suuremmille epäonnistumisille. Biondon kristillisyyttä näkyy myös siinä, kun hän vihjaa Herakleioon avioliiton olleen mitä inestisiin. Herakleios oli mennyt uusiin naimisiin siskontyttäreensä kanssa, ja tämä näytti Biondosta todennäköisesti moraalittomalta ja väärältä. Tässä Biondon muuten erittäin tutkimuksellinen ote herpaantuu, ja hän antaa välillisesti jopa ymmärtää, että keisarin moraaliton elämäntapa olisi osasyynä hänen perintönsä epäonnistuneeseen luonteeseen. Toisaalta Biondo ei tässä mainitse lähdeään, joten hän on saattanut ottaa sanamuodon suoraan käyttämästään lähteestä.

Tähän asti on käynyt ilmi, että Biondo katsoi idän inkliinaation syiksi erityisesti valtakunnan alueelliset menetykset.¹¹⁴ Herakleioon urotyöt eivät Biondon mielestä painaneet vaakakupissa tarpeeksi, koska niiden seurauksena voidaan katsoa arabien päässeen helposti valloittamaan heikentyneen Persian ja muun Aasian. Biondo siis määrittää inkliinaation alkamispaikset sitä seuranneiden tapahtumien perusteella. Tästä herää kysymys, miksi Biondo ei sijoittanut idän inkliinaatiota alkamaan Fokaan keisarikauden alusta vaan lopusta. Fokaan kausihan merkitsi selkeää muutosta edellisiin keisareihin verrattuna, ja se oli täynnä erinäisiä selkkauksia. Voidaan spekuloida, että yksi syy Biondon tekemiin valintoihin saattaisi olla pikemminkin kielellinen murros kuin poliittinen. Herakleioon aikana kreikka syrjäytti latinan valtakunnan virallisena kielenä ja keisari alkoi käyttää *augustuksen* sijasta virkanimensä termiä *basileus* (βασιλεύς).¹¹⁵ Biondo ei itse mainitse virallisen kielen vaihtumista ollenkaan, mikä lisää tämän tulkinnan epävarmuutta. Kuitenkin Biondolle latinan kieli oli erityisen tärkeä aihe, mikä käy ilmi sekä *Decadesissa* että hänen muissa teoksissaan.¹¹⁶ Tämän vuoksi on mahdollista, että Biondo on nähnyt Herakleioon valtakaudella selkeitä merkkejä latinan kielen arvon ja aseman heikentymisestä ja tämän vuoksi sijoittanut inkliinaation alun vuoteen 610. Fokas olisi siis ollut viimeinen virallinen latinan kieltä virallisesti arvossa pitävä keisari.

¹¹⁴ Aluemenetysten laajuutta kuvaavat hyvin liitteen 2 kartat, jotka kuvaavat Eurooppaa vuosina 565 ja 750. Tässä työssä käytetyt kartat ovat historiantutkija Ian Mladjovin tekemiä, ja ne on tarkoitettu koulutukselliseen ei-kaupalliseen käyttöön.

Kartat löytyy osoitteesta: sites.google.com/a/umich.edu/imladjov/home

¹¹⁵ Chrysos 1978, 31.

¹¹⁶ Dec 3. Lib 1., 1; Biondo kirjoitti latinan kieltä antiikin Roomassa käsittelevän teoksen *De verbis Romanae locutionis* vuonna 1435.

Arabivalloitusten alkamisen jälkeen Itä-Rooma ajautui kaoottiseen tilaan, jossa keisarit vaihtuivat tiuhaan ja valtakunta menetti jatkuvasti lisää alueita. Tutkijat ovat jälkeen päin nimenneet vuodet 695–717 kahdeksikymmeneksi anarkian vuodeksi. Aikakauden vakavuutta kuvastaa osuvasti se, että arabit piirittivät Konstantinopolin kahteen kertaan: ensimmäistä kertaa vuosina 674–678 ja toista kertaa 717–718.¹¹⁷ Biondo pitää yleisesti ottaen ajan keisareita heikkoina ja huonoina hallitsijoina. Hän ei mainitse kaikkia ajan keisareita, mutta korostaa myös itse ajan sekavuutta. Etenkin keisari Leo III:ta (717–741) Biondo moittii runsaasti.¹¹⁸ Arabien lisäksi Itä-Rooma joutui Biondon mukaan ahtaalle lännestä, jonne bulgaarien valtakunta oli hiljattain syntynyt. Keisarit eivät voineet antaa tilanteen luisua kahden rintaman sotaan, ja tämän vuoksi heidän oli tunnustettava bulgaarien ylivalta sopimuksilla.¹¹⁹ Sotilaallisen ja poliittisen epävakauden lisäksi Itä-Roomassa vallitsi koko 700-luvun uskonnollinen kriisi: ikonoklasmi. Leo III:n käynnistämä lakiuudistus kielsi ikonien käytön uskonnollisissa palvontamenoissa. Tämä jakoi valtakunnan, ja erityisen suurta vastustusta se herätti paavien keskuudessa.¹²⁰

Biondolle 600-luvun loppu ja 700-luvun alku merkitsivät idän inkliinaation huipentumista, jossa Itä-Rooma heikentyi itäisen Välimeren suurvallasta yhdeksi monista pienemmistä valtakeskittymistä. Arabivalloitukset olivat tehneet tehtävänsä, ja Umaijadien kalifaatti (661–750) oli nyt Välimeren hallitsija. Keskittyessään jatkuvien konfliktien ratkaisemiseen lähialueillaan ja laiminlyöden Italian tilanteen menetti Itä-Rooma viimeisetkin ystävälliset suhteet länteen. Koko tapahtumasarja ilmentää Biondolle asioita, jotka osaltaan mahdollistivat tapahtumat lännessä seuraavan sadan vuoden aikana. Niitä siirrytään käsittelemään seuraavaksi.

4 *Divisio imperii* – Lännen keisariuden uusi muoto

Tässä luvussa käsitellään Kaarle Suurta ja karolingien keisarikuntaa. Tarkoituksena on hahmottaa, miten Biondo näkee Kaarlen lännen keisarina ja millaista muutosta hän edusti

¹¹⁷ Gregory 2005, 170–185. Biondo käsittelee aikakautta ensimmäisen dekadin viimeisessä kirjassa muiden Euroopan tapahtumien rinnalla. Selostus on kattavaa mutta paikoitellen sekavaa.

¹¹⁸ Dec 1. Lib 10. 14. ”Apud co[n]sta[n]tinopolim etia[m] omnia tunc pessimo loco erant, q[ui] leo, quem Theodosio eiecto imperium accaepisse ostendimus, sua imperii q[ui]d[em] annis vigi[n]tiquatuor tenuit, diuturnitate i[n] christianam religione[m] et romanos pontifices impius fuit, maximasque sub eo calamitates subiectae imperio provinciae accaeperunt.”

¹¹⁹ Ibid. 2.

¹²⁰ Ikonien ja ikonoklasmin teoreettista ja vertailevaa tutkimusta varten ks. Gregory 2005, 185–194.

keisari-instituution jatkumossa. Aluksi tarkastellaan sitä, miten Biondo pohjustaa Kaarlen ja karolingien nousun ja mille asioille hän antaa painoarvoa. Tämän jälkeen siirrytään käsittelemään Kaarle Suuren kruunausta, joka elvytti keisarin tittelin lännessä, ja sen merkitystä Biondolle. Kolmanneksi pohditaan Biondon mainitsemaa keskeistä jakolinjaa vuoden 814 tienoilla, jolloin kaksi keisarikuntaa tunnustivat virallisesti toisensa ja sopivat yhteisistä rajoistaan. Tarkoituksena on selvittää, mikä johti Biondon mukaan tähän tapahtumaan ja mitä se hänen mukaansa merkitsi keisari-instituutiolle. Viimeiseksi tarkastellaan Kaarle Suuren perintöä eli sitä, miten Kaarlen perustama uusi lännen keisarikunta kehittyi hänen kuolemansa jälkeen. Keskeistä on hahmottaa, millaisena Biondo näki lännen keisariuden aseman Kaarlen jälkeen.

4.1 Karolingien nousu merkitsi uuden valtakeskittymän syntyä lännessä

Karolingit olivat frankkilainen ylimyssuku, jotka hallitsivat Frankiaa ensin epävirallisesti *major domuksina* ja myöhemmin kuninkaina ja keisareina 700- ja 800-luvuilla. Heidän dynastiansa katsotaan perinteisesti alkaneen Pipin Heristalilaisesta (680–714) tai hänen pojastaan Kaarle Martelistä (718–741). He toimivat Frankian merovingikuninkaiden *major domuksina* eli käskynhaltijoina. Karolingit eivät siis olleet kuninkaita, mutta pitivät käytännössä valtakunnan ylintä valtaa käsissään. Varsinkin Kaarle Martelin aikana frankkien valtakunta laajeni Baijeriin sekä Akvitaniaan ja lopulta vuonna 741 käsitti melkein koko nyky-Ranskan. Kaarle Martel tunnetaan etenkin voitostaan arabeja vastaan Poitiers'n taistelussa vuonna 732. Tällöin arabien eteneminen Eurooppaan pysähtyi, ja heidät pakotettiin perääntymään takaisin Iberian niemimaalle. Kaarle Martel oli myös Kaarle Suuren isoisä.¹²¹

Biondo mainitsee karolingit ensimmäisen kerran ensimmäisen dekadin viimeisessä kirjassa. Tällöin hän kuvaa Rooman valtakunnan pirstaloitumista eri osiin ja luettelee kansoja, jotka nyt asuivat sen rajojen sisäpuolella. Frankeista hän kokee oleelliseksi mainita erikseen karolingit, ja hän mainitsee samalla heidän sukunsa tekevän tulevina vuosisatoina suuria asioita.¹²² Biondo siis kiinnittää jo tässä vaiheessa lukijan huomion karolingeihin. Hän käsittelee karolingeja rinnakkain Konstantinopolin keisarikunnan

¹²¹ McKitterick 2008, 63–71; Pfister 1967, 128–129.

¹²² Dec 1. Lib 10. 2. “Eodem a[n]no apud francos etiam mota sunt bella, in quibus primum enitere coepit nomen familiae illius carolorum, quos posteriora saecula gloriosos francorum principes habuerunt.”

kanssa korostaen näin asioiden samanaikaisuutta. Tästä syntyy lukijalle hyvin kokonaisvaltainen kuva, joskin Biondon päätöksissä vaihtaa painopistettä ei näytä olevan muuta perustelua kuin kronologia. Biondolla näyttää olleen karolingeista hyvin myönteinen kuva. Hän esimerkiksi kertoo frankkien kuningaskunnan alkaneen kukoistaa Pipin Heristalilaisen aikana.¹²³

Kaarle Martelista Biondo kirjoittaa muutamaan otteeseen. Hän mainitsee Kaarlen valtaannousun olleen vaikea ja viittaa tällä Pipin Heristalilaisen kuoleman jälkeiseen sisällissotaan 715–718.¹²⁴ Sitä kuitenkin seurasi hänen mukaansa *pax Caroli*, jonka aikana karolingit sementoivat asemansa Frankian kuningaskunnan kiistattomina hallitsijoina.¹²⁵ Kaarle Martel oli yhä kuitenkin virallisesti vain *major domus* ja Biondo käyttääkin hänestä kyseistä titteliä. Sen lisäksi Biondo kutsuu häntä nimellä *princeps francorum*. Frankkeihin erikoistunut brittihistorioitsija Rosamond McKitterick kertoo Kaarlestä käytetyn myös titteliä *subregulus*, alikuningas. Biondo on todennäköisesti löytänyt termin *princeps* paavi Gregorius III:n kirjeistä, jolloin hän käyttää sitä 700-luvun kontekstissa.¹²⁶ Termiä ei tuolloin enää liitetty yhtä vahvasti keisariin kuin 400-luvulla Theoderik Suuren kohdalla. Se ei myöskään tarkoittanut vielä prinssiä kuten 1400-luvulla. Todennäköisin käyttö lienee ollut verrattavissa (sotilas)johtajaan tai muuhun eikuninkaalliseen vallankäyttäjään.

Kaarle Martelin merkitys Rooman keisarikunnan muutoksessa on Biondolle suuri, sillä hän mainitsee Rooman keisarikunnan uuden muodon alkaneen Kaarlen jälkikasvusta.¹²⁷

”Gessit postea Carolus multa ac maxima et profecto digna propriis librorum voluminibus illustrari, sed ea summatim attingere satis nostrae faciat intentioni: ostendendae novae sobolis Regum in quibus nova Romanorum imperii forma coepit.”

Biondo siis pohjustaa tässä lisää Rooman keisari-instituution tulevaa muutosta. Vaikka tässä katkelmassa on havaittavissa messiaanisia sävyjä Kaarle Suurta kohtaan, on

¹²³ Ibid. 4. ”...apud fra[n]cos pipinus austriae dominator gubernaculis regni fra[n]cor[um] manus coepit nitere.”

¹²⁴ Ibid. 8–10.

¹²⁵ Ibid. 10. ”Acciditq[ue] opportune pax Caroli prudentia recens facta...”

¹²⁶ McKitterick 2008, 66.

¹²⁷ Dec 1. Lib 10. 10.

selvennettävä, että Biondo ei tarkoita tässä ainoastaan uuden keisarin tuloa. Hän väittää, että koko keisariuden luonne muuttui. Tässä hän ei ollut väärässä. Keisari-instituution uutta muotoa käsitellään tarkemmin luvussa 4.3.

700-luvun alkupuoli oli Italiassa sekavaa aikaa. 500-luvun lopulla sinne levinneet langobardit olivat vajaassa parissa sadassa vuodessa vallanneet melkein koko niemimaan.¹²⁸ Ainoastaan Rooman ja Ravennan ympäristöt — jotka muodostivat Ravennan eksarkaatin — sekä Etelä-Italia ja Sisilia kuuluivat Konstantinopolin keisarin valtakuntaan. Paavi kiisteli jatkuvasti keisarin ja Konstantinopolin patriarkan kanssa sekä poliittisista että uskonnollisista kysymyksistä. Tätä konfliktia hyödyntäen langobardien pitkäikäisimmän kuninkaan Liutprandin onnistui valloittaa suuria alueita eksarkaatilta. Tämän vuoksi paavi Gregorius III (731–741) pyysi jo vuonna 739 apua frankeilta langobardien uhkaa vastaan. Kaarle Martel ei kuitenkaan auttanut paavia, sillä hän oli Liutprandin kanssa liitossa arabeja vastaan eikä voinut riskeerata liiton rikkoutumista.¹²⁹ Paavi oli siis jo tuolloin aktiivisesti etsimässä liittolaisia lännestä, koska idästä ei apua voinut luottaa saapuvan.

Biondo kuvaa Italian tilannetta kaoottiseksi ja asettuu selvästi paavin puolelle idän keisaria vastaan. Hän käyttää silloisesta keisari Leo III:sta termiä *impius imperator* (jumalaton keisari) useaan otteeseen, mikä kuvaa selvästi Biondon närkästymistä Konstantinopolin hallitsijoihin. Hän myös ihmettelee, miksei keisari lähetä apujoukkoja paavin avuksi langobardeja vastaan.¹³⁰ Syyt hänen suhtautumisensa taustalla ovat moninaiset. Biondo on tähän asti osoittanut ihailua tai muuta positiivista tunnetta idän keisaria kohtaan vain harvoin. Hän tarkastelee historiallisia tapahtumia pääasiassa Italian näkökulmasta, mikä saa keisarin usein näyttäytymään joko välinpitämättömänä tai Italialle haitallisena hahmona. Leo III:n kohdalla saattaa vaikuttaa myös aikaisemmin mainittu ikonoklasmi, jonka kyseinen keisari otti käyttöön vuonna 726. Biondo ei itse mainitse ikonoklasmi-termiä *Decadesissa*, mutta hänen aiemmin mainittu kielenkäyttönsä keisari Leo III:ta kohtaan antaa viitteitä jonkinlaisesta teologisesta paheksunnasta. Keisarin ”jumalattomuus” voi tässä siis ilmentää ikonoklasmin

¹²⁸ Lisätietoa langobardeista, ks. Hartmann 1967, 194–222 & Paulus Diaconus, *History of the Lombards*.

¹²⁹ Pfister 1967, 130.

¹³⁰ Dec 1. Lib 10. 15–20.

käyttöönottoa. Termi *impius* voidaan kuitenkin tässä tapauksessa tulkita tarkoittavan myös moraalitonta tai paheksuttavaa viitaten muihinkin kuin uskonnollisiin piirteisiin.

Vuoteen 750 mennessä Ravennan eksarkaatti oli luhistumispiirteissä.¹³¹ Liutprandin jälkeen kuningas Aistulf oli valloittanut melkein koko nykyisen Emilia-Romagnan, ja vuonna 751 itse Ravenna valloitettiin. Rooma näytti olevan seuraavana vuorossa.¹³² Valoa oli kuitenkin näkyvissä. Samana vuonna Kaarle Martelin poika Pipin Pieni (741–768)¹³³ — silloinen *major domus* — oli syrjäyttänyt nimellisen kuningas Kilderik III:n ja julistanut itsensä frankkien kuninkaaksi. Hän lähetti paavi Sakariaan luo saattueen ja pyysi tätä vahvistamaan kruunauksen. Paavi vahvisti kruunauksen ja loi näin vahvan liiton lännen suurvallan kanssa. Etenkin modernissa historiankirjoituksessa tätä pidetään perinteisesti käännekohtana, jolloin Italian niemimaa kääntyi pysyvästi kohti länttä.¹³⁴

Biondo kuvaa Pipinin kuninkaaksi nousua perinteisen juhlallisesti. Hän korostaa kruunauksessa paavin suostumuksen merkitystä ja että vasta sen jälkeen kansa hurrasi Pipinin kuninkaaksi. Biondo myös toteaa, että Pipin oli ollut jo kuningas *de facto*, eikä Kilderik III ollut enää pitkään aikaan ollut muuta kuin kuningas *de iure*. Biondo korostaa paavin ja langobardien kuninkaan välisissä neuvotteluissa sitä, että paavi pyrki koko ajan rauhaan, mutta ”jumalaton kuningas” ei tähän suostunut vaan jatkoi Italian valtaamista ja tuhoamista. Ravennan valtaukselta Biondo ei voi kertoa paljoa, sillä hän kertoo lähteensä — Lateraanin kirjastonhoitajan — maininneen vain, että Aistulfin aikana Ravenna siirtyi langobardien vallan alle. Tarkempaa selostusta lähde ei Biondon mukaan anna. Viimein vuonna 753 silloinen paavi Stefanus II (Biondo sekoittaa Gregorius II:een) sai tarpeekseen langobardien valloituksista ja lähti Alppien yli Pipin Pienen luo pyytämään vastapalvelusta Pipinin kuninkuuden tunnustamisesta.¹³⁵ Tähän Biondo lopettaa ensimmäisen dekadinsa. Syy siihen, miksi Biondo lopettaa ensimmäisen dekadin tähän kohtaan liittyy keskeisesti hänen käsityksiinsä Rooman keisarista ja keisarikunnasta. Vanha keisarikunta oli takana päin, eikä siihen ollut palaamista. Ainoa tämänhetkinen Rooman keisari oli Konstantinopolissa, eikä hän tuntunut välittävän lännen asioista.

¹³¹ Ks. liite 3.

¹³² Peters 1974, xi.

¹³³ Hallitsi vuoteen 751 *major domuksena* ja tämän jälkeen kuninkaana.

¹³⁴ Burr 1967, 575–581.

¹³⁵ Dec 1. Lib 10. 20–22.

Uudet tuulet olivat kuitenkin Biondon mukaan puhaltamassa, ja länteen oli syntymässä uusi keisari-instituutio, joka oli täysin sidonnainen kirkkoon ja kristinuskoon.¹³⁶

Pipin Pieni otti paavin saattueen vastaan ja Biondon mukaan ymmärsi nopeasti kumppanuutensa langobardien kanssa olleen ongelmallinen. Hän lähetti saman tien lähettiläitä langobardien kuninkaan Aistulfin luo vaatien tätä kunnioittamaan rauhaa paavia kohtaan ja palauttamaan vallatut alueet takaisin. ”Langobardi ei halunnut sopia rauhaa millään ehdoilla.” Seuraavaksi Pipin Pieni kokosi armeijansa, ylitti Alpit ja valloitti langobardien pääkaupungin Pavian. Biondo kuvaa värikkäästi kaupungin hävitystä. Tämän jälkeen Aistulfin oli suostuttava rauhaan. Pipinin palattua Frankiaan Aistulf kuitenkin piiritti Rooman tyytymättömänä rauhanehtoihin. Pipin palasi ja löi langobardien kuninkaan lopullisesti. Konstantinopolin keisarin lähettiläiden pyynnöistä huolimatta hän ei palauttanut langobardien valloittamia alueita keisarille vaan lahjoitti ne ”Pyhän Pietarin seuraajille”.¹³⁷ Tästä Pipinin lahjoituksesta voidaan katsoa kirkkovaltion virallisesti syntyneen.

Biondon kuvaus tapahtumista vaikuttaa kriittisen tarkastelun jälkeen jokseenkin värittyneeltä. Pipin Pieni tuskin suostui auttamaan paavia langobardeja vastaan yhtä helposti ja vaivattomasti kuin Biondo antaa ymmärtää. Hän mainitsee käyttävänsä edellisten tapahtumien kertomisessa pääasiassa paavin kirjastonhoitajan dokumentteja. Lähteet antavat siis todennäköisesti hyvin yksipuolisen kuvan tapahtumista. Biondo ei itse mainitse käyttävänsä frankkilaisia lähteitä tutkimuksessaan. Buchholzin mukaan hän käytti pääasiassa paavien elämäkertoja (*Liber Pontificalis*), mutta myös frankkilaishistorioitsija Einhardin kokoamia frankkien kuninkaallisia elämäkertoja (*Annales Regni Francorum*).¹³⁸ Nämä teokset eivät tunnu näkyvän ainakaan Biondon kuvatessa Pipinin ja paavi Stefanus II:n neuvotteluja. Lisäksi Biondon kuvaus Aistulfista ja langobardeista on hyvin negatiivinen. Myös tässä paavimyönteisyys näkyy osittain, mutta kyse voi olla muustakin. Biondo on suhtautunut aiemminkin *Decadesissa* hyvin kielteisesti germaanisiin kansoihin (Theoderik Suurta lukuun ottamatta) ja piti niitä

¹³⁶ Dec 2. Lib 1. 1. ”Scribentem hactenus decimo volumine non magis Romanorum Imperii inclinationem, q[uam] ipsius urbis Romae atq[ue] italiae desolationem, ad qua[m] superius eas ostendimus perductas, saepe moestitia, saepe pavor invasere. Nunc tanq[uam] ipse in periculi parte verser, horreo considerare atq[ue] recensere, q[uam] gelido trementiq[ue] corde.”

¹³⁷ Dec 2. Lib 1. 1–4.

¹³⁸ Buchholz 1881, 63–66.

yhtenä keskeisenä syynä Rooman heikentymiseen (katso luku 3.1). Langobardit olivat germaanisista kansoista viimeisiä, jotka siirtyivät Eurooppaan. Heidän asettumisensa Italiaan ja tuhoava luonne verrattuna itägootteihin (katso luku 3.2) saattoivat olla hyvinkin merkittäviä seikkoja, jotka vaikuttivat Biondon suhtautumiseen. Pipinin lahjoitusta tarkastellessaan Biondo siteeraa Lateraanin kirjastonhoitajaa, joka luettelee tarkasti kaupungit ja alueet, jotka siirtyivät paavin vallan alle. Tämä oli toki tärkeää kirkkovaltion myöhemmän maallisen vallan legitimoimiselle.

Loppujen lopuksi karolingien valtaannousun tarkastelu ja Pipinin lahjoituksen maininta ovat Biondolle luonteeltaan enemmän pohjustavia kuin itse kiinnostuksen keskiössä. Biondon fokus on Kaarle Suurella ja hänen kruunauksessaan, joten tämä teko on ymmärrettävä. Olisi kuitenkin liioiteltua väittää, että ne palvelevat lukijaa vain prologina. Ne ovat Biondolle keisari-instituution muutoksen alkupiste, joka ilmeni täysin vasta Kaarle Suuren kohdalla. Seuraavaksi siirrytään tarkastelemaan Kaarle Suuren kruunausta keisariksi ja sitä, mitä se merkitsi Biondolle.

4.2 Kaarle Suuren kruunaus

Kaarle Suuri on varmasti yksi keskiajan tutkituimmista ja tunnetuimmista henkilöistä. Seuranneet vuosisadat loivat mystifioidun ja legendaarisen kuvan tästä ”Jumalan kruunaamasta” ’Euroopan isästä’. Yksille hän oli kauan tarvittu kristikunnan pelastaja, joka yhdisti Länsi-Euroopan, toisille profeettojen ennustama viimeinen keisari, jonka valtakausi enteili lopun alkua. Hän on kuitenkin jäänyt historiaan pääasiassa myönteisessä valossa, ja monet tahot ovatkin yrittäneet hyötyä keisarin maineesta ja auktoriteetista. Koska Kaarle Suurta on tutkittu niin laajasti ja pitkän aikaa, on frankkeihin erikoistuneen brittitutkija Rosamond McKitterickin mukaan vaikea enää erottaa olettamuksia ja hypoteeseja faktoista. Voidaan siis väittää, että nykyinen kuva Kaarle Suuresta on suuresti väritynyt eikä hänen alkuperäistä olemustaan ole helppoa kaivaa esiin. Luotettavinta on McKitterickin mukaan lähteä liikkeelle ainoastaan aikalaislähteistä ja karistaa jälkipolvien vaikutus tulkinnasta.¹³⁹

¹³⁹ Lisätietoa Kaarle Suuresta: Peruskatsausta varten ks. Roy 1854 ja Seeliger 1967. Syvempää ja viimeisintä tutkimusta varten ks. etenkin McKitterick 2008. Kaarle Suuren aikalaiskriittikää varten ks. Collins 1998. Kaarle Suuren esittämisestä keskiajalla ks. Latowsky 2013.

Biondo on oikeilla jäljillä käyttäessään Kaarle Suurta käsitellessään useita aikalaislähteitä (kuten *Annales Regni Francorum* ja *Liber Pontificalis*), mutta sortuu arvatenkin olosuhteiden pakosta käyttämään myös myöhempiä kirjoittajia.¹⁴⁰ Biondo kuvaa Kaarlelea useaan otteeseen hurskaaksi kuninkaaksi (*pius rex*) ja keisariksi luoden selvästi eroa idän jumalattomaan keisariin (*impius imperator*). Kaarle on hänestä viisas ja harkitseva mutta myös tarpeen vaatiessa vahva ja ankara. On epäselvää, kuinka paljon Biondo on saanut vaikutteita myöhemmistä lähteistä, mutta on varmaa, että niillä on ollut ainakin jonkinasteinen vaikutus häneen. Kaarlen halua ylläpitää ja syventää suhdetta kirkon ja frankkien välillä Biondo ilmentää kertomalla kuninkaan vahvistaneen isänsä Pipin Pienen tekemän lahjoituksen.¹⁴¹ Tämänkään vahvistuksen todenperäisyydestä ei olla päästy yksimielisyyteen.¹⁴² Biondo kuvaa Kaarle Suuren kruunausta seuraavasti:¹⁴³

”...Et veniens Roma[m] co[n]ventui ad diem domini natale[m] indicto i[n]terfuit, qua die i[n]ter missaru[m] sole[m]nia ad ipsas beati petri reliquias celebrata leo po[n]tifex populi romani scito precibusq[ue] Carolu[m] imperatore[m] Romanoru[m] declaratu[m] diademate vetusto i[m]peratoru[m] capitis gestami[n]e coronavit. Tunc populus romanus q[ui] aderat freque[n]tissimus ter acclamavit: Carolo augusto a deo coronato magno et pacifico i[m]peratori vita et victoria.”

Biondo kertoo, että paavi Leo III:lla oli Rooman kansan mandaatti, jolla tämä kruunasi Kaarlen käyttäen keisarien vanhaa kruunua. Tämän jälkeen kansa hurrasi ja kolmeen kertaan huusi Kaarle Suuren kuuluisan tittelin: ”Kaarle Augustus Jumalan kruunaama Suuri ja Rauhaisa keisari”. Koko tämän kruunaustilanteen Biondo on lainannut Frankkien kuninkaallisista annaaleista (*Annales regni francorum*).¹⁴⁴ Hän ei kuitenkaan

¹⁴⁰ Biondo mainitsee käyttävänsä esimerkiksi Sicardus Cremonalaista, Dec 2. Lib 1. 16. Buchholz väittää Biondon käyttäneen lisäksi Andrea Dandoloa. Buchholz 1881, 66.

¹⁴¹ Dec 2. Lib 1. 10. ”Nudius postea quartus cu[m] urbe[m] satis franci perlustrasse[n]t, Adrianus po[n]tifex Carolu[m] ex co[m]posito e[st] allocutus, postulavitq[ue] ut qua[m] donatione[m] genitor Pipinus ipse quoq[ue] et Carlomannus frater Gregorio tertio pontifici Romano fecerant, confirmaret, qua[m] co[n]firmatione[m] sole[m]ni docume[n]to facta[m] bibliothecharius asserit apud beati Petri altariu[m] deposita[m] i[n]spexisse.”

¹⁴² Esimerkiksi edesmennyt G. Seeliger epäilee vahvasti Kaarlen lahjoituksen todenperäisyyttä. Seeliger 1967, 600.

¹⁴³ Dec 2. Lib 1. 17.

¹⁴⁴ Kts. *Annales regni francorum*, (tästä lähin lyhennetään muotoon ARF) 801: ”Ipsa die sacratissima natalis Domini, cum rex ad missam ante confessionem beati Petri apostoli ab oratione surgeret, Leo papa coronam capiti eius imposuit, et a cuncto Romanorum populo adclamatum est: 'Carolo augusto, a Deo coronato

edelleenkään mainitse käyttäneensä tätä lähdettä. Voi olla, että Biondolla ei ole ollut käytettäväänään luotettavaa versiota annaaleista, joten hän ei ole rohjennut mainita selkeästi, mistä oli tiedon saanut. Biondo ei kopioi tekstiä kokonaan sanasta sanaan vaan referoi tekstiä käyttäen kuitenkin monia samoja termejä. Loppukohdan huudot hän kuitenkin lainaa suoraan. Tämän Biondo tekee luultavasti korostamaan juurikin keisarin uutta luonnetta. Keisari oli nyt Jumalan kruunaama (*a deo coronato*), ja mikä tärkeintä, tämä voitiin tehdä vain paavin välityksellä. Kyseinen kruunaustapa siis mitätöi idän keisarin jumalallisen vallan ja monopolisoi kruunausvallan paaveille. Tästä alkoi paavin ja keisarin, kirkon ja kruunun liitto, joka tuli määrittämään keisariutta seuraavat 800 vuotta. Tämä liitto oli kaikkea muuta kuin rauhallinen, ja etenkin 1000-luvulla tilanne kiristyi äärimmilleen (tätä käsitellään tarkemmin luvussa 5).

Kerrottuaan kruunauksen tapahtumat Biondo osoittaa lähdekriittistä otetta ja kritisoi viimeisimpiä kirjoittajia, joiden mukaan paavi Leo olisi luovuttanut oikeuden nimittää piispat Kaarlelle kruunauksen mukana. Biondo korostaa, ettei yksikään hänen käyttämistään lähteistä mainitse tätä (Lateraanin kirjastonhoitaja, Kaarle Suuren neuvonantaja Alkuin ja Sicardus [oletettavasti Cremonalainen]) ja ettei Kaarle olisi halunnut näin raskasta taakkaa harteilleen.¹⁴⁵ Tässä Biondo viittaa selkeästi keisarin ja paavin väliseen investituurariitaan 1000-luvulla, jossa riideltiin siitä, kenellä on oikeus nimittää piispat. Vaikka Biondo osoittaa hyvin lähteiden vaikenemisen asiasta, unohtaa hän samalla ottaa huomioon oman — paaveja suosivan — positionsa kiistassa. Hän pyrki siis osoittamaan, että koska keisarin oikeudesta valita piispat ei ole todisteita, on tämä oikeus säilynyt yhä paavilla.

Lännen keisariuden elvyttäminen oli Biondon mukaan mahdollista useasta syystä. Ensinnäkin langobardien valloitukset Italiassa loivat tilanteen, jossa paavi ja Ravennan eksarkaatti joutuivat alakynteen. Toiseksi idän keisarin laiminlyönti puuttua Italian asioihin johti syvään katkeruuteen Italiassa ja etenkin paavien keskuudessa. Kolmanneksi länteen oli syntynyt uusi kristitty — ja erityisesti katolinen — valtakeskittymä, joka loi

magno et pacifico imperatori Romanorum, vita et victoria!' Et post laudes ab apostolico more antiquorum principum adoratus est atque ablato patricii nomine imperator et augustus est appellatus.”

¹⁴⁵ Dec 2. Lib 1. 17. “Qua in facie[n]da dispositio[n]e tradunt multi et hi maxi[m]e q[ui] omniu[m] fueru[n]t ultimi scriptores, concessisse leonem Carolo ius pontificum Romanor[um] episcopor[um] que p[er] orbem christianum eligendor[um]. Sed quu[m] nec biblyothecarius nec alcuinus neque etia[m] sicardus id habeant, adduci no[n] possum, ut credam modestissimum imp[er]atorem voluisse tantum onus etiam oblatum accipere.”

paaveille uuden liittoutumismahdollisuuden. Viimeiseksi Biondo korostaa, että paavien taitava tilannetaju oli katalyytti, joka käynnisti koko prosessin. Tässä narratiivissa näkyy selvästi Biondon omat sympatiat. Hän antaa suuren roolin koko prosessissa paaveille, mikä viittaa sekä hänen käyttämiinsä lähteisiin että mahdolliseen puolueellisuuteen. Käyttäessään paavillisia arkistoja hän on saattanut yksinkertaisesti kopioida siellä kerrotun narratiivin, jos ei suoraan, niin referoiden. Hänen työpaikkansa paavin kuuriassa ja aiemmin mainittu ystävyytensä paavi Eugenius IV:n kanssa ovat myös osaltaan saattaneet vaikuttaa hänen kirjoituksiinsa.¹⁴⁶

Kruunauksen jälkeiset vuosisadat ovat suuresti paisutelleet tapahtuman merkitystä etenkin 1800-luvulla nationalistisen hurmoksen aikaan. Sen seurauksia on kuvattu suurelta osin jälkiviisaasti luoden syitä selittämään seurauksia.¹⁴⁷ Kaarlen keisariksi kruunaamisen välittömistä seurauksista on pitkään säilynyt vaikutelma, että idän keisarikunta olisi ollut raivoissaan kruunauksesta. Tapahtumien kulussa on korostettu sitä, että Konstantinopolin valtaistuimella istui tuolloin nainen — keisarinna Irene (797–802) — ja että hänen naisellisuutensa olisi jotenkin näkynyt valtakunnan reaktiossa.¹⁴⁸ Viimeisimmän vuosisadan kuluessa näkökulmat ovat kuitenkin laajentuneet ottamaan huomioon muitakin seikkoja.¹⁴⁹

Biondo kuvaa Konstantinopolin reaktiota kruunaukseen maltilliseksi eikä tunnu antavan suurta ihmetyksen aihetta hallitsijan sukupuoleen. Ainoa kohta, jossa hän mainitsee Irenen naisellisuuden, on keisarinnan valtaannousua käsitellessään, jolloin Irene ”Konstantinopolin kansan vaatimuksesta asetti naisellisen vihan liekin äidin sovinnollisen rakkauden edelle”.¹⁵⁰ Tällä Biondo viittaa siihen, kuinka Irene syrjäytti poikansa. Irene oli keisari Leo IV:n (775–780) vaimo, ja heidän poikansa oli Konstantinos VI (780–797). Koska keisari Leo kuoli ennen kuin hänen poikansa Konstantinos oli täysi-ikäinen, hallitsi Irene sijaishallitsijana kymmenen vuotta. Oltuaan muutaman vuoden yksin vallassa Konstantinos VI menetti nopeasti kansan suosion, ja hänet syrjäytettiin

¹⁴⁶ Tämän huomion tekee myös Denys Hay. Hay 1988, 59.

¹⁴⁷ McKitterick 2008, 1–56.

¹⁴⁸ Pertz 1826, 38.

¹⁴⁹ Seeliger 1967, 622–625.

¹⁵⁰ Dec 2. Lib 1. 14. ”Et per id etia[m] ferme te[m]pus hyrenes Co[n]sta[n]tini filii flagitia, molesto ut debuit animo ferens, a civibus quoq[ue] impulsa Co[n]sta[n]tinopolitanis, foeminei odii ardore[m] materni amoris legibus anteposuit.”

Ireen kannattajien toimesta.¹⁵¹ Biondo kuvaa, kuinka nuorelta keisarilta kaivettiin silmät päästä ja hän kuoli haavoihinsa vankeudessa vähän ajan päästä.¹⁵² Biondo siis kritisoi sitä, miten Irene pystyi kohtelemaan omaa poikaansa näin. Joka tapauksessa, vaikka Biondo piti Ireneä moraalittomana, käyttää Biondo silti hänestä titteliä keisarinna (*imperatrix*).¹⁵³ Hän siis piti Ireneä laillisena keisarinna. Biondon käyttäytymiseen saattoi vaikuttaa myös se, että Irene oli ikonofiili ja lakkautti paljon eripuraa — etenkin katolisen kirkon keskuudessa — synnyttäneen ikonoklasmin.

Biondon mukaan kruunauksen jälkipuinti tapahtui siis jokseenkin rauhanomaisissa tunnelmissa. Tämä ei kuitenkaan ollut kokonaiskuva tapahtumasta, ja Konstantinopolissa todennäköisesti oltiin järkyttyneitä kruunauksesta. Biondon kirjoituksissa tämä ei kuitenkaan juuri näy. Tähän vaikuttaa kiistatta Biondon käyttämät lähteet ja sympatiat länteen. Hänen mukaansa Irene lähetti heti kruunauksesta kuultuaan lähettiläitä Kaarlen hoviin vaatien selitystä asiasta. Kaarle puolestaan kuvataan hyvin tietoisena diplomaattisuuden tärkeydestä, ja hän lähettikin piispan viemään pyyntöä rauhanneuvotteluista Konstantinopoliin. Irene puolestaan otti lähettiläät hyväntahtoisesti vastaan.¹⁵⁴ On ehdotettu, että näissä neuvotteluissa Kaarle olisi ehdottanut Irenelle avioliittoa.¹⁵⁵ Biondo todennäköisesti käyttää tässäkin lähteenä frankkien kuninkaallisia annaaleja, sillä niiden sisältö muistuttaa selvästi Biondon tekstiä.¹⁵⁶ Biondo jatkaa kuvaten tarkasti hallitsijoiden välisiä neuvotteluja valtakuntien mahdollisista rajoista.¹⁵⁷

¹⁵¹ Gregory 2005, 200.

¹⁵² Dec 2.Lib 1. 14. ”Illu[m], [e]n[im], dolo captu[m], oculosq[ue] sicut ille multos, effossu[m] coniecit in carcere[m], in quo ille animi rabie potiusq[uam] aliquo facie[n]te corporis cruciatu a[n]i[m]am exalavit.”

¹⁵³ Irene oli ainoa keisarinna, joka käytti itsestään maskuliinisukuista titteliä *basileus*. Gregory 2005, 200. Biondo ei mainitse tätä.

¹⁵⁴ Dec 2. Lib 1. 18. ”Ea quu[m] intellexisset hyrenes Constantinopolitana imperatrix, leonem spatariu[m] suum ad Carolum misit foedera quaesituru[m]. Magnaq[ue] usus modestia Carolus, et ipse Ambinense[m] episcopum, et eligandu[m] comite[m], a quibus petita pax apud hyrene[m] co[n]stitueretur, Co[n]sta[n]tinopolim cu[m] spatario ire iussit. [...] Caroli legatos, quos de pace acturos miserat Constantinopolim, appulsos hyrenes Imperatrix benigne excepit.”

¹⁵⁵ Seeliger 1967, 624.

¹⁵⁶ Vertaa esim. viitettä 139 ja ARF.802 keskenään. ”Herena imperatrix de Constantinopoli misit legatum nomine Leonem spatarium de pace confirmanda inter Francos et Grecos, et imperator vicissim propter ipsum absoluto illo misit lesse episcopum Ambianensem et Helmgaudum comitem Constantinopolim, ut pacem cum ea statuerent.”

¹⁵⁷ Dec 2. Lib 1. 18. ”Ea quae per nova[m] Caroli magni creationem facta est romani imperii a Constantinopolitano divisio nullos habuit certos provi[n]ciarum fines. Sed quod partim superiora, partim ea quae scripturi sumus aperte ostendunt, constat Italiae partem, quae ad dextera[m] a Neapoli, et ad sinistra[m] a Sypono nunc Manfredonia in[ci]p[ie]ns supero in[fer]oq[ue] mari claudit, ac Siciliae insula[m] in Co[n]stantinopolitani i[m]peratoris partibus mansisse. Beneventanus aute[m] gentis longobardae dux, et si graeco magis favebat, neutri Imperatoru[m] subditus erat. Pariter altera in Italiae parte Veneti, et si graeco magis consensiebant, quam romano, non tamen illius omnimoda potestate

Hän toteaa, että Kaarle Suuren luotua uuden valtakeskittymän, ei kukaan ollut tietoinen siitä, missä raja näiden kahden valtakunnan välillä meni. Hän siirtyy käsittelemään tätä kysymystä ja kertoo tarkasti, mitkä provinssit jäivät Kaarle Suuren ja mitkä Irenen hallintaan.

Tutkimuskysymysten valossa erittäin suurta mielenkiintoa osoittaa neuvottelujen alku:¹⁵⁸

”Ea quae per nova[m] Caroli magni creationem facta est romani imperii a Constantinopolitano divisio nullos habuit certos provi[n]ciarum[m] fines.”

Biondon mukaan Kaarle Suuri loi länteen uuden luomuksen, joka erotettiin Konstantinopolin keisarikunnasta ja josta käytettiin termiä *imperium romanum*. Rooman keisarikunta ei kuitenkaan vielä tässä vaiheessa siirtynyt kokonaan länteen, koska Biondo kutsuu myös Konstantinopolin keisarikuntaa myöhemmin samalla termillä. Mutta jonkinlainen jakautuminen on selvästi tapahtunut. *Decadesin* myöhempien osien valossa on epäselvää, mitä Biondo oikeastaan tarkoittaa tällä jakautumisella. Juridinen jakautuminen ei ollut vielä kokonaan tapahtunut, mutta käytännössä tilanne saattoi olla eri. Kaarle Suuri ei luonut uudestaan läntistä Rooman keisarikuntaa, vaan hän loi jotain muuta, jolla Biondo tarkoittaa todennäköisesti frankkien valtakuntaa ja tämän mukana syntyneitä valtakeskittymää. Tämä valtakeskittymä syntyi osittain alueelle, jolla *de iure* oli vielä Rooman keisarikunta. Vaikka valtakunnan läntisten osien hallinta oli käytännössä frankeilla, puuttui heiltä juridinen oikeutus vallalleen. Tällä tarkoitetaan muiden aikalaisvaltakuntien diplomaattista läntisen keisarikunnan tunnustamista.

Biondon epäselvyys ja Kaarlen keisariuden korostus voivat liittyä siihen, että 800-luvulla Kaarlen asema tuskin oli aikalaisille yhtä selvä kuin Biondolle satoja vuosia myöhemmin. Myöhemmät tutkijat korostavat, että Kaarle oli Irenelle yhä vain *rex*, eikä keisarinna ehtinyt ennen kuolemaansa tunnustaa Kaarlen keisariutta.¹⁵⁹ Kuitenkin Biondo puhuttelee Kaarleä keisarina heti kruunauksen jälkeen. Voidaan argumentoida, että Biondolle Kaarlen keisarius ei ollut laillinen vielä Irenen aikaan. Hän katsoi, että Jumalan antama ja paavin toimeenpanema titteli oli Kaarlelle vain symbolinen tai enintäänkin laillista vahvistusta vailla. Ja se vahvistus tai pikemminkin tunnustaminen oli haettava idän

erant. Exteraru[m] vero provi[n]ciar[um] quas quisq[ue] imperatoru[m] ditione tenebat, sui imperii nominibus appellabat.”

¹⁵⁸ Ibid.

¹⁵⁹ Seeliger 1967, 623–624.

keisarilta. Tämän vuoksi Kaarle pyrki halki 800-luvun alun saamaan idän keisarin tunnustuksen tittelilleen.

Biondo korostaa Kaarlen diplomaattisuutta kuvatessaan hänen neuvottelujaan Irenen seuraajien kanssa.¹⁶⁰ Hän luo kuvan hillitystä ja realistisesta hallitsijasta, joka läntisen Euroopan valloituksistaan huolimatta tunsu aikakauden poliittisen kentän ja pyrki tämän vuoksi mieluummin dialogiin kuin avoimeen sotaan. Biondo harmittelee jälkiviisaasti, että mikäli rauha Kaarlen ja Irenen välillä (lue: lännen ja idän) olisi pitänyt, olisivat he pystyneet yhdessä elvyttämään roomalaisen valtakunnan.¹⁶¹ Hän pohti, että lännen keisariuden elvyttäminen olisi voinut mahdollistaa paluun aikaan, jolloin kaksi keisaria hallitsivat Rooman valtakuntaa. Tämä on hänen osaltaan kuitenkin toiveajattelua. On mielenkiintoista, että Biondo käyttää kummastakin hallitsijasta termiä *princeps*. Tämä viittaisi siihen, että hän piti kumpaakin hallitsijaa samanarvoisena. Näyttäisi jopa siltä, että Biondo olisi mieltänyt läntisen Rooman keisarikunnan synnyn juuri Kaarlen kruunauksen jälkeen. Perustelut sille, miksi näin ei hänen mukaansa lopulta ollut, selviävät aiemmin mainitusta Nikeforos I:n vallankaappauksesta. Irenen kanssa luotu sopimus menetti merkityksensä uuden idän keisarin myötä, ja Kaarlen oli aloitettava neuvottelut alusta. Vaikka Biondon mukaan Euroopassa oli nyt kaksi Rooman keisaria, oli edelleen vain yksi Rooman keisarikunta. Seuraavaksi siirrytään tarkastelemaan, miten Rooman keisarikunta Biondon mukaan virallisesti jakautui kahtia.

4.3 Kaksi keisarikuntaa

Biondo mainitsee kaksi erillistä keisarikuntaa ensimmäisen kerran käsitellessään Kaarle Suuren kuolemaa ja sitä seuranneita tapahtumia. Hän toteaa, että Kaarle kuoli 71. elinvuotenaan Aachenissa (vuonna 814). Tuolloin Akvitaniassa talvea viettävä poika ja kanssakeisari Ludvig I Hurskas, ryhtyi saman tien järjestelemään Rooman keisarikunnan ja Frankian kuningaskunnan asioita kuultuaan isänsä poismenosta.¹⁶² Vielä tässä

¹⁶⁰ Irenen sympatiat länteen ja etenkin ikonoklasmin purku synnyttivät syvää katkeruutta Konstantinopolissa. Tämän takia hänet syrjäytti vuonna 802 keisarikunnan rahastonhoitaja Nikeforos (hallitsi 802–811), joka aloitti nikeforiaanisen dynastian. Gregory 2005, 202–203.

¹⁶¹ Dec 2. Lib 1., 18. ”Effecitq[ue] Caroli virtus, ut si pax concordiaq[ue] ipsos inter utriusq[ue] imperii principes viguisset, apparuerit rem romana[m] iteru[m] imperio potitura[m]. Cu[m] enim occide[n]te[m] Carolus facile domaret, Hyrenes mulier acceptu[m] in orientalibus augeret imperiu[m].”

¹⁶² Dec 2. Lib 2., 5. ”Carolus imperator a[n]no aetatis septuagesimo primo vita fu[n]ctus e[st]. [...] Agebat in aquitanis hiberna Ludovicus Romanorum imperator cognome[n]to pius, quando illi Carolum patrem obiisse renunciatum est, qui aquisgranium repe[n]te delatus. Legationes, quae ad genitorem venerant primo

vaiheessa Biondo mieltää selvästi Rooman keisarikunnan ja frankkien kuningaskunnan erillisiksi poliittisiksi yksiköiksi. Ludvigin neuvotteluista idän keisarin kanssa Biondo kertoo seuraavasti:¹⁶³

”Legationem autem primaria fuit leonis Co[n]stantinopolitani Imperatoris, qui Michaeli, ut ostendimus, per id tempus suffectus erat, fueruntq[ue] oratores Christophorus spatarius et Gregorius diaconus, quos Amalario episcopo, et Petro Nonantulano abbati a Carolo missis, Leo socios addidit pacis, quae inter duo imperia co[n]stitutuebatur forma[m] delaturos.”

Ennen kuolemaansa Kaarle oli lähettänyt rauhanlähettäjiä Konstantinopoliin sopimaan rauhasta silloisen keisari Mikael I:n kanssa. Tämän oli kuitenkin syössyt vallasta Leo V, joka oli itse lähettänyt heti lähettäjiä länteen hyväksymään rauhansopimuksen kahden keisarikunnan välillä. Biondo käyttää tässä termiä *duo imperia*, mikä selvästi tarkoittaa kahden erillisen — toisensa tunnustavan — keisarikunnan olemassaoloa. Toki täytyy erikseen mainita, etteivät Biondon käsitykset 800-luvun tapahtumista tee niistä tapahtumista todellisia. Kuitenkin Biondon käyttämät lähteet tukevat sitä, että tuohon aikaan todella syntyi kaksi erillistä keisarikuntaa, jotka ainakin nimellisesti olivat molemmat Rooman keisarikuntia. Lisäksi tämän tutkimuksen keskiössä ovat juuri Biondon näkemykset keisarikunnan muutoksesta eikä se, mitä aikalaiset ajattelivat keisarikunnasta. Nämä näkökulmat ovat kuitenkin hyvin lähellä toisiaan ja limittyvätkin usein keskenään. Yllä mainitussa lainauksessa käy ilmi, että kaksi keisarikuntaa oli olemassa viimeistään vuonna 814, mutta ei ole varmaa, olivatko ne sitä jo aiemmin. Biondon mukaan kukaan ei kirjoittanut kyseisen rauhan ehdoista. Ainoastaan muuan ’*Paulus Diaconus*’ olisi maininnut muutaman sanan liittyen tähän rauhansopimukseen.¹⁶⁴ Jotta voidaan ajoittaa, milloin Biondon mielestä frankkien valtakunnasta tuli virallisesti keisarikunta, on tarkasteltava ajanjaksoa Kaarlen kruunauksesta hänen kuolemaansa. Tällöin — kuten aikaisemmin mainittiin — Kaarle kävi useita neuvotteluja idän keisarien

audivit. Deinde provi[n]cialiu[m] caelebrato conventu, ea quae romanorum imperio et francoru[m] regno administrandis visa su[n]t necessaria, ordinavit.”

¹⁶³ Dec 2. Lib 2., 5.

¹⁶⁴ Dec 2. Lib 2., 5. Buchholz paljastaa, että kaikki tiedot, joissa Biondo mainitsee lähteeksi tämän diakoni Paavalin, ovat oikeastaan otettu enemmän tai vähemmän referoiden Frankkien kuninkaallisista annaaleista. Buchholz 1881, 63–67.

kanssa pyrkien saamaan heiltä tunnustuksen keisariudesta ja läntisen keisarikunnan olemassaolosta.

Biondon mukaan keisari Nikeforos I (802–811) säilytti Irenen aloittaman rauhan frankkien kanssa, mutta keisari ei ollut tyytyväinen silloiseen alueiden jakoon. Erityisen kiistan kohteena oli Venetsian alue, jonka strategisen merkityksen kumpikin hallitsija ymmärsi. Venetsialaiset itse olisivat halunneet pysyä liittoutumattomina. Lopulta tämä kiista johti ainoaan sotaan frankkien ja Konstantinopolin välillä. Sota käytiin Nikeforoksen ja Italian silloisen kuninkaan, Kaarlen pojan Pipinin välillä. Kaarle itse oli Biondon mukaan pohjoisessa taistelemassa viikinkejä vastaan.¹⁶⁵ Lopulta kiista ratkesi Nikeforoksen kannalta suotuisasti, koska Venetsia säilyi neutraalina kaupunkina ja *pax Nicephorum* solmittiin keisarin ja Italian kuninkaan välillä. Pipinin kuoltua yllättäen Kaarle vahvisti tämän rauhansopimuksen.¹⁶⁶ Kaarlella oli siis yhä korkeampi auktoriteetti keisarina kuin hänen pojillaan kuninkaina. Biondon mukaan Nikeforos I ehti kuitenkin kuolla ennen kuin oli ehtinyt vahvistaa nämä rauhanehdot.¹⁶⁷ Biondo kuitenkin erottaa keisarit toisistaan käyttämällä Kaarlesta termiä *imperator Romanorum* ja Nikeforoksesta termiä *graecus imperator*. Tällä hän selvästi erottaa keisarit toisistaan ja pitää lännen keisaria varsinaisena 'roomalaisten keisarina'. Idässä taas hallitsi 'kreikkalainen keisari'.

Seuraava keskeinen kohta keisarikuntien välisissä neuvotteluissa oli Biondon mukaan Kaarle Suuren ja Mikael I:n rauhanneuvottelut. Mikael I (811–813) nousi idän valtaistuimelle, kun Nikeforos oli kuollut bulgaarien käsissä, eikä hänen poikansa Staurakios pystynyt haavoituttuaan hallitsemaan. Mikael oli edeltäjiään paljon sopuisampi hallitsija, ja hän solmikin useita suhteita länteen.¹⁶⁸ Kaarle Suuren valtakunnan kanssa hän jatkoi Nikeforoksen aloittamia neuvotteluja. Biondon mukaan ne etenivät seuraavasti:¹⁶⁹

“Eiq[ue] [Michael] nihil antiquius fuit q[uam] i[n]choata[m] a Nicephoro pacem cum Caroli oratoribus q[ui] multos me[n]ses co[n]stantinopoli expectavera[n]t co[n]firmare. Co[n]ditio[n]es quae fueri[n]t o[mn]es ferme scriptores paucissimis

¹⁶⁵ Dec 2. Lib 1., 19. Kaarle Suuri oli jakanut ennalta valtakuntansa poikiensa kesken frankkilaiseen tapaan. Ks. 4. Tämä ei kuitenkaan koskaan toteutunut, sillä ainoastaan Ludvig oli elossa Kaarlen kuoltua.

¹⁶⁶ Dec 2. Lib 2., 3.

¹⁶⁷ Dec 2. Lib 2., 4.

¹⁶⁸ Gregory 2005, 204.

¹⁶⁹ Dec 2. Lib 2., 4.

explica[n]t verbis, ut orie[n]te[m] cu[m] co[n]sta[n]tinopoli michael, et carolus occide[n]te[m] cu[m] Roma haberet. Sed paulus addit hispaniar[um] partes, q[ui]bus recipie[n]dis ta[n]topere carolus i[n] sudaverat i[m]p[er]atori graeco redditas fuisse, et venetor[um] monume[n]ta, q[ui]bus co[n]cordat gothfredus, habent venetiam urbem ea conditione in constantinopolitani partibus mansisse ut immunitatibus pridem a carolo habitis per italia[m] uteret.”

Biondo korostaa tässä, että menneet kirjoittajat kertovat näistä rauhanehdoista hyvin vähäsanaisesti. Niiden mukaan itä Konstantinopolin kanssa kuuluisi Mikaelille ja länsi Rooman kanssa Kaarelle. Lisäksi ne Hispanian osat, jotka Kaarlen oli onnistunut valloittaa takaisin arabeilta, tulisi palauttaa idän keisarikunnalle. Venetsia säilyisi idän vallan alla, mutta säilyttäisi aiemman itsemääräämisoikeuden. Nämä ehdot Kaarle hyväksyi Biondon mukaan ilman vastalauseita. Hän myös kruunautti ainoan enää elossa olevan poikansa Ludvigin kanssakeisariksi Aachenissa ja lähetti pojanpoikansa Bernardin hallitsemaan Italiaa.

Biondon selostuksesta herää kysymys, miksi Kaarle suostui näihin ehtoihin niin helposti ja ilman vastaehdotuksia. Sopimus oli suuresti Konstantinopolia hyödyttävä, eikä hän ei näyttänyt saavan Venetsian ja Hispanian alueiden luovutuksesta mitään vastineeksi. Gregory antaa selityksen tähän väittäen, että Mikael I olisi vastineeksi alueluovutuksista tunnustanut Kaarlen keisariuden.¹⁷⁰ Myös frankkien kuninkaalliset annaalit mainitsevat tämän todeten, että kun lähettiläät toivat rauhansopimuksen Kaarelle, käyttivät he Kaarlestä titteleitä *imperator* ja βασιλευς (*basileus*).¹⁷¹ Minkäänlaisesta virallisesta tittelin antamisseremoniasta ei kuitenkaan ole viitteitä. *Basileus* saattaa viitata vain siihen, että lähettiläät puhuivat kreikkaa ja että heille *imperator* ja *basileus* olivat synonyymejä. Tästä Biondo ei kuitenkaan mainitse sanaakaan. Hän on todistetusti käyttänyt kuninkaallisia annaaleja, joten miksei hän ole maininnut näin tärkeää kohtaa historiassa? Nykytutkijan näkökulmasta tarkasteltuna varsinaisen sopimuksen olemassaolosta voidaan kiistellä.

¹⁷⁰ Gregory 2005, 204.

¹⁷¹ ARF, 812. “Niciforus imperator post multas et insignes victorias in Moesia provincia commisso cum Bulgaris proelio moritur; et Michahel gener eius imperator factus legatos domni imperatoris Karoli, qui ad Niciforum missi fuerunt, in Constantinopoli suscepit et absolvit. Cum quibus et suos legatos direxit, Michahelem scilicet episcopum et Arsafium atque Theognostum protospatharios, et per eos pacem a Niciforo inceptam confirmavit. Nam Aquisgrani, ubi ad imperatorem venerunt, scriptum pacti ab eo in ecclesia suscipientes more suo, id est Greca lingua, laudes ei dixerunt, imperatorem eum et basileum appellantes.”

Frankkien kuninkaallisia annaaleja lukiessa tulee muistaa, että kyseessä on poliittinen teos, joka pyrki maksimoimaan sekä legitimoimaan frankkien vallan luomalla dynastiset juuret menneisyyteen. Tämän vuoksi keisariuden tunnustukseen on suhtauduttava varoen, etenkin kun Frankkien kuninkaalliset annaalit ovat lähes ainoita lähteitä, jotka käsittelevät asiaa. Biondo on myös saattanut olla tätä mieltä eikä ole sen vuoksi maininnut tapahtumaa tässä kohtaa.

Tapahtui Kaarle Suuren ja Mikael I:n välillä mitä tahansa, erottaa Biondo tämän jälkeen keisarikunnat toisistaan käyttämällä niistä termejä *imperium orientalis* ja *imperium occidentalis*.¹⁷² Hän siis palaa käyttämään samoja termejä kuin käsitellessään Itä- ja Länsi-Roomaa 400-luvulla. Voisi jopa väittää, että tämä merkitsi Biondolle läntisen keisarikunnan paluuta. Tästä ei kuitenkaan ollut kyse. Biondo on maininnut jo useaan otteeseen, että keisari-instituutioon liittyvät tapahtumat lännessä 700- ja 800-luvuilla olivat jotain uutta.¹⁷³ Kaarle Suuri edusti uutta keisariutta: sellaista, jota ei oltu ennen nähty lännessä. Biondon narratiivista on löydettävissä yleiskuvallisesti piirteitä, jotka määrittävät tätä uudenlaista keisariutta. Hänen mukaansa lännen keisarit olivat ennen kaikkea kristittyjä. Heillä oli Jumalan suoma oikeutus titteliinsä ja tämän myötä myös velvollisuus levittää kristinuskoa. Idän keisareihin verrattuna tämä lähetyskäskyajattelu oli uutta. Keisarin seuraaja oli aina tämän sukulainen (poika, veli, setä tai muu miespuolinen sukulainen), ja hänet kruunattiin kansakeisariksi yleensä vielä edellisen eläessä. Samankaltainen järjestelmä oli käytössä myös idässä. Keisariksi ei kuitenkaan enää voinut julistautua pelkästään sotilaallisen voiman avulla tai perimän perusteella. Keskeisin muutos antiikin keisareihin (ja samalla myös idän keisareihin) verrattuna oli tittelin vahvistuksen hakeminen paavilta. Ilman vahvistusta keisarin titteli oli korkeintaan nimellinen. Tämä oli Biondon mukaan yksi keskeisimmistä muutoksista antiikin (ja osittain idän) ja karolingisen keisari-instituution välillä.

Denys Hay korostaa Biondon näkemystä kristillisestä valtakunnasta väittämällä artikkelissaan *Flavio Biondo and the Middle Ages*, että Biondon teos käsittelee asioita enemmän kristillisestä näkökulmasta kuin keisarikunnan kannalta. Myöhemmin Hay kuitenkin kritisoi sveitsiläishistorioitsija Eduard Fueteria hänen väittäessään Biondon

¹⁷² Dec 2. Lib 2., 5.

¹⁷³ Ks. viitteet 122 ja 153.

kirjoittaneen koko kristikunnan käsittävän historian.¹⁷⁴ Tässä vaikuttaa olevan jonkin tasoinen ristiriita. Hayn mukaan Biondon fokus muuttui 600-luvun jälkeen keisarikunnan vanhoja provinsseja käsittelevästä systemaattisesta katsannosta kristilliseksi, pääasiassa Italiaan keskittyväksi selostukseksi. Hänen mukaansa Biondo käsitti Kaarle Suuresta alkaneen uuden keisarikunnan ennen kaikkea kristillisenä projektina.

Vaikka pitää paikkansa, että Biondon työssä näkyy kristillinen näkökulma vahvasti, on liioiteltua väittää, että hänen mielestään uusi keisarikunta olisi ollut kristikunnan (*orbis christianus*) synonyymi. Biondo ei itse käytä kyseistä termiä ainakaan tässä yhteydessä, mutta se esiintyy hänellä myöhemmin satunnaisesti. Hänelle uusi keisarikunta oli nimeltään *imperium Romanorum occidentalis* ja keisari oli *imperator a deo coronato*. Hän viittaa keisarikunnan nimellä nimenomaan historialliseen jatkumoon ja käyttää sitä legitimoimaan uuden keisarikunnan aseman historiassa. Lisäksi hän näkee keisarikunnan enemmän poliittisena kuin uskonnollisena yksikkönä. On syytä avata, että Biondolle — kuten muille hänen aikalaisilleen — uskonto ja politiikka kietoutuivat usein yhteen, jolloin paikoitellen on mahdotonta sanoa, missä kohtaa yksi loppuu ja toinen alkaa. Esimerkiksi paavi oli hänelle paitsi uskonnollinen johtaja myös (tässä tapauksessa legitimoiva) poliittinen toimija. Se, että keisarin valta tuli Jumalalta, on voinut tarkoittaa Biondolle muutakin kuin keisarikunnan kristillistä luonnetta. Koska kristinusko oli ollut varhaiskeskiajalla jo pitkään osa eurooppalaista kulttuuria, voidaan Jumala nähdä jonkinlaisen uskonnollispoliittisena auktoriteettina luomaan painoarvoa lännen keisarin tittelille. Kristittyjen Jumala siis toimii Biondon *Decadesissa* Kaarle Suuren uuden keisarikunnan aseman legitimoivana tekijänä.

Palataan vuoden 814 tapahtumiin, jolloin Ludvig I ja Leo V sopivat kahden keisarikunnan välisestä rauhasta. Tuolloin ajankohta keisarikuntien molemminpuoliselle tunnustamiselle oli muutenkin otollinen. Molemmissa valtakunnissa oli juuri vaihtunut hallitsija, ja molemmat hallitsijat tarvitsivat muiden hallitsijoiden pikaista tunnustusta legitimoidakseen valtansa. Kummallakaan ei ollut alun alkaen vahvimpia perusteita keisariuteen; Ludvig I:n titteli pohjasi ainoastaan hänen isänsä toimiin (jotka eivät olleet nekään tuottaneet kovin suurta menestystä), ja Leo V oli tullut valtaan syöstyään edellisen keisarin syrjään sotilaallisesti. Biondo kuitenkin puhuu jo tässä kohtaa kahdesta

¹⁷⁴ Hay 1988, 44–45, 48.

keisarikunnasta. Kuten aikaisemmin nähtiin, voidaan uuden keisarikunnan synty sijoittaa tapahtuneeksi aikaisemmin kuin vasta vuonna 814. Voidaankin väittää, että Biondolle lännen keisarikunnan virallinen ja varsinainen syntyminen on näyttänyt olevan ennemminkin prosessi kuin yksittäinen tapahtuma.

Hänen mukaansa tämä prosessi vuosina 800–814 oli seuraavanlainen: Ensimmäinen askel oli, kun paavi kruunasi Kaarlen, mikä teki hänestä symbolisen keisarin. Toinen askel oli laillisen tunnustamisen hakeminen Konstantinopolista diplomaattisin keinoin. Irenen ja Nikeforoksen aikana valtakuntien välit vakautettiin rauhansopimuksilla, mutta vasta Mikael I:n kanssa Biondo katsoo hallitsijoiden neuvotelleen itse useamman keisarikunnan olemassaolosta. Tätä puoltaa se, että Biondo alkaa tämän jälkeen erottamaan keisarikuntia aiemmin mainituilla itää ja länttä kuvaavilla termeillä. Kolmas askel lännen keisarikunnan synnyssä oli dynastian perustaminen ja legitimointi. Neuvoteltuaan Mikaelin kanssa Kaarle kruunautti poikansa Ludvigin kanssakeisariksi (vielä ilman paavillista vahvistusta) ja loi näin pohjan dynastialle. Vuoden 814 sopimus merkitsi tämän dynastian laillistamista. Tästä lähtien oli Biondon mukaan olemassa läntinen Rooman keisarikunta itäisen rinnalla.

4.4 Kaarle Suuren perintö

Läntisestä Rooman keisarikunnasta tuli tunnustamisen jälkeen keskeinen — ja jopa elintärkeä — osa Euroopan valtopolitiikkaa. Biondolle se merkitsi fokuksen suuntaamista yhä enemmän länteen keskittyen lännen keisarin, paavin ja muiden valtaapitävien välisiin suhteisiin. Itä ei kuitenkaan jää Biondolta huomioimatta, vaan hän käsittelee Konstantinopolin tapahtumia tasaisesti ja etenkin silloin, kun ne vaikuttavat keskeisesti myös lännen asioihin. Toisen dekadin toisen kirjan fokus on kuitenkin karolingeissa. Kirja alkaa Kaarle Suuresta ja päättyy kuvaavasti Otto I:n valtaannousuun. Vaikka Biondo korostaa tässä kirjassa suuresti muutosta (ja se myös nykyajan historiantutkijalle pistää silmään ensimmäisenä), käyttää hän suuresti aikaa kuvatessaan karolingien keisarikunnan kehitystä Kaarle Suuren jälkeen. Biondo ei siis tyydy tarkastelemaan vain muutoksia, vaan hänelle on myös tärkeää pohtia jatkumoa niiden välillä. Tällä Biondo perustelee entisestään tapahtuneen muutoksen merkitystä. Tutkimuskysymysten valossa on siis välttämätöntä tarkastella seuraavaksi hieman Kaarle Suuren perintöä ja sitä, millaisena Biondo näki tämän perinnön roolin keisarikunnan jatkumossa.

Biondon mukaan läntisen keisarikunnan ensimmäinen dynastia — karolingit — hallitsi noin sata vuotta Kaarle Suuresta Arnulfiin (karolingien jälkeisestä *interregnumista* lisää luvussa 5.1).¹⁷⁵ Tätä ajanjaksoa Biondo kuvaa runsaasti, ja voidaankin olettaa, että hän tekee tämän tarkoituksenaan hahmottaa, miten keisarikunta jatkui Kaarlen kuoleman jälkeen. Nykytutkijan näkökulmasta voi väittää, että lännen keisarikunta oli 800-luvulla kaikkea muuta kuin yhtenäinen. Keskeisimpänä syynä tähän olivat Kaarlen jälkeläisten väliset valtataistelut, jotka lopulta pirstaloivat Kaarlen luoman valtakunnan useaan osaan. Tätä edesauttoi saalilainen tapa jakaa valtakunta hallitsijan poikien kesken, jota niin Kaarle kuin Ludvig I:kin harjoittivat.¹⁷⁶ Myös Biondo huomioi nämä taistelut, ja rivien välistä onkin havaittavissa, että hän ei pitänyt tästä kehityksestä.

Kaarle Suuren kuoleman jälkeen Biondo toteaa Ludvig I Hurskaan olleen roomalaisten uusi keisari — *imperator Romanorum novus* — eikä hänen asemalleen ollut haastajia. Kaarle oli siis Biondon mukaan onnistunut aloittamaan dynastian rauhallisissa merkeissä. Saalilaiseen tapaan ja edelleen vahvistaakseen dynastiaa Ludvig antoi pojilleen kuninkuudet ja oikeudet hallita keisarikunnan eri alueita isänsä alaisina. Tutkimuskirjallisuudessa Ludvig I:n päätöksestä jakaa valtakunta käytetään aikalaistermiä *ordinatio imperii* eli keisarikunnan järjestäminen.¹⁷⁷ Biondo itse ei mainitse kyseistä termiä. Tämän päätöksen mukaan vanhimmasta pojastaan Lotharista Ludvig I teki kanssakeisarin, toisesta pojastaan Pipinistä Akvitanian kuninkaan ja kolmannelta pojastaan Ludvigista (myöhemmin lisänimellä Saksalainen) Baijerin kuninkaan. Veljenpoikansa Bernardin hän antoi jatkaa Italian kuninkaana. Bernard kuitenkin kapinoi setäänsä vastaan ja maksoi siitä hengellään.¹⁷⁸ Italian kuninkuuden Ludvig I antoi tämän jälkeen Lotharille, jonka paavi Paschalis I (817–824) kruunasi Italian kuninkaaksi (*rex*) ja keisariksi (*augustus*) Biondon mukaan vuonna 822.¹⁷⁹ Tästä kruunauksesta lähtien vakiintui tapa, jossa keisarin oli tultava Roomaan paavin

¹⁷⁵ Biondo ei itse käytä karolingeista termiä dynastia, eikä se esiinny muutenkaan hänen teoksessaan. Hän puhuu pääasiassa suvuista (*gens*). Hän ylläpitää jatkuvuutta mainiten usein valtaan nousevan keisarin isän.

¹⁷⁶ Erinomaista karolingeja käsittelevää tapahtumahistoriallista katsausta varten ks. Schutz 2004, Part A. 17–135.

¹⁷⁷ Schutz 2004, 93.

¹⁷⁸ Dec 2. Lib 2., 7.

¹⁷⁹ Dec 2. Lib 2., 7–8. ”Eodemq[ue] anno, qui fuit inclinationis romanorum imperii decimii supra quadringentesimu[m] Ludovicus imperator Lotharium filium in demortui Bernardi locum italiae regem dedit, quem Romam a pascali pontifice, populoq[ue] romano vocatum pontifex ipse in basilica beati Petri inunctum.”

kruunattavaksi. On mielenkiintoista, että Biondo käyttää tätä tapahtumaa kuvatessaan jälleen ajanlaskua inkliinaatiosta lähtien. Hän selvästi haluaa tässä korostaa suhdetta antiikin Rooman keisarikunnan heikentymisen ja uuden läntisen Rooman keisarikunnan välillä. Ehkä Biondon tarkoituksena on osoittaa, kuinka kauas ollaan tultu antiikin Rooman luhistumisesta.

Keisarin suhdetta paaviin ja katoliseen kirkkoon Biondo käsittelee runsaasti. Hänen mukaansa Ludvig I Hurskaan aikana oikeus vahvistaa paavien nimitys siirtyi idän keisarilta lännen keisarille. Paavihan oli virallisesti ollut itäisen Rooman keisarin alainen Italiassa aina paavi Leo III:een saakka. Seuraava paavi oli Stefanus IV, joka lyhyen valtakautensa aikana ehti kuitenkin kruunata Ludvig I:n Reimsissä vuonna 816. Tämän seuraaja Paschalis I kuitenkin valittiin paaviksi ennen keisarillista hyväksyntää. Tätä Ludvig paheksui, ja Paschalis pyysikin tekoa anteeksi, minkä johdosta keisari ja paavi jatkoivat liittoa kruunun ja kirkon välillä.¹⁸⁰ Vastoinkäymiset eivät kuitenkaan vielä siihen loppuneet, vaan Biondon mukaan paavi Paschalis I olisi ollut epäiltynä salaliitosta Ludvigia vastaan vuonna 822, ja hän joutui tämän vuoksi oikeuden eteen.¹⁸¹ Paavi kuitenkin kielsi osallisuutensa tähän, ja Ludvig vapautti tämän syytöksistä. Biondo myös mainitsee, että Ludvig olisi palauttanut paavi Paschalikselle oikeuden nimittää piispat — saman oikeuden, jonka paavi Hadrianus oli väitetysti antanut Kaarle Suurelle aikanaan. Nyt oikeus olisi väitetysti palautettu paaville. Biondo käyttää tässä lähteinä useita eri kirjoittajia ja käsittelee heitä lähdekriittisesti.¹⁸²

Tämä sekalainen keisarin ja paavin välinen suhde kertoo sen, että kumpikin osapuoli tarvitsi toisiaan rauhoittaakseen tilanteen Euroopassa. Voidaan toisaalta väittää, että Biondon mielestä keisarin piti osoittaa ylivalentansa paaviin enemmän kuin toispäin, sillä lännen keisarin rooli oli vielä kehitysvaiheessa. Muutenkin Ludvigin suosio kirkkoa ja paavia kohtaan näyttää miellyttäneen Biondoa. Joka tapauksessa Ludvig I:n ja Lothar I:n aikana kirkon rooli keisarikunnassa näytti vakiintuneen. Ainoastaan paavi pystyi vahvistamaan keisarin valinnan kruunaamalla tämän Roomassa. Mutta vastaavasti paavin nimitys piti hyväksyttävä keisarilla. Tämä suhde säilyi Biondon mukaan melko

¹⁸⁰ Dec 2. Lib 2. 6; Schutz 2004, 94–96.

¹⁸¹ Dec 2. Lib 2. 7. ”Attulit etiam imperatoribus fama, et Romae vulgo creditum est paschalem papam vel facinus iussisse, vel quod vero magis erat simile, quum id a coniuratis constitui rescisset, dissimulasse. Non tamen adduci potuerunt imperatores, ut iniectam pontificis culpa suspicionem temere admitterent.”

¹⁸² Dec 2. Lib 2. 8.

samanlaisena, hieman keisarille suotuisampana, koko 800-luvun. Toisin oli kuitenkin valtakunnan sisällä.

Vuonna 829 Ludvig I hylkäsi *ordinatio imperii* -järjestyksen ja päätti antaa nuorimmalle pojalleen Kaarle Kaljupäälle suuria alueita läntisestä valtakunnasta. Nämä alueet olisivat alkuperäisen sopimuksen mukaan kuuluneet Lotharille. Kyseinen tempaus johti syvään riitaan ja epäluottamukseen Ludvigin ja hänen poikiensa välillä. Tämä johti lopulta aseellisiin konflikteihin. Liittolaiset vaihtuivat tiuhaan; välillä pojat olivat isäänsä vastaan, ja joskus taas nuoremmat pojat isänsä kanssa Lotharia vastaan. Ludvig I luopui välissä jopa keisarin kruunusta. Taustalla vaikutti Ludvigin harras kristillisuus ja hänen tarpeensa sovittaa aiempia syntejään. Pipin Akvitonialaisen kuoltua 838 läntinen valtakunta tuli periytymään kokonaan Kaarle Kaljupäälle. Keisarin pojat syrjäyttivät Ludvigin vuonna 840, ja lopulta nuorimmat pojat — Ludvig Saksalainen ja Kaarle Kaljupää — jakoivat keisarikunnan kuuluisassa Verdunin jaossa vuonna 843. Läntisen Rooman keisari Lothar I (823–855) joutui hävittyään vain hyväksymään tämän jaon. Saksan kielen ja historian professori Herbert Schutz pitää keskeisenä syynä keisarikunnan konfliktiherkkään sisäpolitiikkaan ja lopulliseen jakautumiseen juurikin tapaa jakaa valtakunta poikien kesken ilman selkeää valtakunnan perijää. Tämä johti hänen mukaansa väistämättä valtataisteluun perimyksestä. Schutz myös toteaa, että valtakunnan käytännön puolustus ja hallinto tulivat yhtenäisen ideaalin keisarikunnan tielle.¹⁸³

Biondo korostaa keisarikunnan dynastista luonnetta mainitsemalla, että Ludvig I:n kuoltua Lothar I peri ainoana poikana keisarikunnan.¹⁸⁴ Heti perään hän kuitenkin osoittaa syvää tuohtumusta Ludvigin poikien valtataisteluista kohtaan. Biondo toteaa, että ”tuskin oli Ludvig I ehditty haudata, kun alkoivat hänen poikansa jo kiivaasti taistella Italian kuninkuudesta”.¹⁸⁵ On mielenkiintoista, että Biondo mainitsee heidän taistelleen juuri Italian kuninkuudesta eikä keisarikunnasta ylipäätään. Voi olla, että Biondo tarkoittaa Italian kuningaskunnalla tässä keisarikuntaa, sillä hän käyttää myöhemmin kyseisestä valtakunnasta kerran nimeä Italian keisarikunta (*imperium Italiae*).¹⁸⁶ Hänen

¹⁸³ Schutz 2004, 98–103, 109–114. Ks. liite 5.

¹⁸⁴ Dec 2. Lib 2. 13. ”Lotharium qui mortuo genitore solus Romanum obtinuit imperium...”

¹⁸⁵ Ibid. ”Ludovico vix du mad sepultura[m] apud trecenses elato, tres ipsos defu[n]cti imperatoris fratres, Lotharium, Ludovicum, et Carolum ob regni Italiae successionem vehementissimis inter se odiis exarsisse, et ilico armis correptis, maioribus contendisse motibus omnium quos post cathaulaunicum Athilae praelium galliae senseru[n]t.”

¹⁸⁶ Dec 2. Lib 2. 21.

mukaansa siis pojat taistelivat keisarin kruunusta. Myöhemmin kuitenkin käy ilmi, etteivät Kaarle tai Ludvig kumpikaan riistäneet Lotharilta keisariutta vaan olivat enemmän kiinnostuneita vahvistamaan omien kuningaskuntiensa valta-asemaa. Biondo kuvaa Verdunin jakoa seuraavasti:¹⁸⁷

”Pacis postea co[n]stitutae formulam Eginarius Vincentiusq[ue] et caeteri pene omnes scriptores in hunc maxime modum fuisse scribunt, ut Carolus calvus occidentalis paterni regni partes a brita[n]nico oceano usq[ue] ad mosam fluvium in qua parte regni francorum maneret, nomen possideret, ludovico cederet omnis germaniae terra usq[ue] rheni fluente, et trans rhenum quecu[m]q[ue] genitor possederit, Lotharius cum imperii titulo Romam haberet, et Italiam ac provinciam galliarum Romanam cum ea galliarum item particula Scaldum inter et rhenum fluvios quae acceptum tunc ab eius imperatoris subiectione, nunc etiam servat lothori[n]giae nomen.”

Tässä Biondo yksityiskohtaisesti kertoo kuningaskuntien ja keisarikunnan väliset rajat. Kaarle Kaljupää sai hallittavakseen isänsä valtakunnan läntiset alueet ”Britannian merestä” Maas-joelle. Tämä kuningaskunta säilytti Biondon mukaan nimen *regnum francorum*. Ludvig Saksalainen sai alueet kaikki Reinin itäpuoliset alueet ja joitakin isänsä hallitsemia alueita sen länsipuolelta. Näitä alueita Biondo kutsuu *Germania*-nimellä. Keisari Lothar I:lle jäi Pohjois-Italia, Rooma sekä Schelde- ja Rein-jokien väliin jäävä kaistale, jota Biondon aikana kutsuttiin *Lothoringiksi*.¹⁸⁸ Ja mikä tärkeintä, Lothar I myös säilytti keisarin tittelin.¹⁸⁹

Tämän selostuksen pohjalta voisi päätellä, että keisarin arvovalta ja itse keisarikunta olivat syvässä kriisissä. Hänellä ei enää ollut suurta keisarikuntaa hallittavanaan, eikä hänellä ollut samaa auktoriteettia kuin isoisällään. Läntinen Rooman keisarikunta tuntui romahtavan vasta puoli vuosisataa sen perustamisesta. Biondolle tapahtumat olivat selvästi jonkinlainen pettymys, ja hän mainitsee myös aikalaisten uskoneen valtakunnan silloisten aluemenetysten Hispaniassa ja Italiassa johtuneen juuri veljesten riidoista ja

¹⁸⁷ Dec 2. Lib 2., 13.

¹⁸⁸ Saks. Lothringen, ra. Lorraine.

¹⁸⁹ Tutkimuskirjallisuudessa Kaarle Kaljupään kuningaskunnasta on vakiintunut termi Länsi-Frankia, kun taas Ludvig Saksalaisen kuningaskunnasta käytetään termiä Itä-Frankia. Tässä tutkimuksessa käytetään ensisijaisesti Biondon itse käyttämiä termejä, ellei viitata suoraan tutkimuskirjallisuuteen.

kykenemättömyydestä sopuun.¹⁹⁰ Frankian ja Germanian kuninkaat olivat nyt selvästi korkeammalla valtahierarkiassa kuin keisari, jota edes omat joukot Italiassa eivät tuntuneet suuresti kannattavan.

Biondo ei kuitenkaan mainitse, että tähän aikaan olisi tapahtunut selkeää läntisen Rooman keisarikunnan heikentymistä tai inkliinaatiota kuten antiikin aikana. Hänen kirjoituksistaan on havaittavissa paheksuva sävy, mutta tämä ei ilmene mitenkään keisarikunnan asemassa. Tähän on todennäköisesti syynä Biondon jälkiviisuus. Hän tiesi itse koko ajan, että keisarikunta ei kadonnut tuona aikana mihinkään, joten sen heikentymistä tuskin tarvitsi liiaksi korostaa. Lisäksi Biondo tiesi, että Kaarle Suuren valtakunta tuli yhdistymään vielä suurimmilta osin vuosisadan jälkipuoliskolla yhden keisarin alle useammin kuin kerran. Tähän toisaalta vaikuttivat enemmän perijäehdokkaiden äkilliset kuolemat kuin keisarikunnan yhdistyminen uudelleen rauhan kautta.¹⁹¹ Kaarle II Kaljupää hallitsi lopulta Rooman keisarina Frankiaa ja Italiaa kaksi vuotta 875–877, ja hänen veljensä Ludvig Saksalaisen poika Kaarle Paksu pääsi vielä pidemmälle. Hän hallitsi keisari Kaarle III:na kaikkia kolmea kuningaskuntaa (Frankia, Germania ja Italia) vuosina 884–887. Biondo tosin pitää Kaarle III:ta lopulta kyvyttömänä johtajana.¹⁹² Keisarikunta ei siis ainakaan tässä vaiheessa ollut katoamassa mihinkään.

Biondo näkee karolingikeisareissa selvän jatkumon, jossa Kaarle Suuren perustama läntinen Rooman keisarikunta etsi vielä omaa muotoaan. Samalla se loi ja ylläpiti symbolista myyttiä läntisestä keisarista halki vuosisadan. Tätä Biondo perustelee sillä, että karolingikuninkailta oli loppujen lopuksi aina mielissään ajatus, että kuninkaasta pystyi kohoamaan vielä ylemmälle tasolle, keisariksi. Veljesriitojenkin keskellä keisarin titteli oli päämäärä, johon kuninkaat pyrkivät. Voisi väittää, että Biondolle karolingien keisarikunnan tehtävänä oli vakiinnuttaa lännen keisarin symbolinen merkitys takaisin osaksi lännen valtapolitiikkaa, josta se oli uupunut yli 300 vuotta. Tätä symboliikkaa

¹⁹⁰ Dec 2. Lib 2., 14. ”Senseru[n]t etia[m] tunc Galliae, sicut et italia q[uan]tum mali imperatoris lotharii et fratrum discordia attulit rebus suis.”

¹⁹¹ Biondon mukaan Kaarle Kaljupäästä tuli keisari, kun Lothar I kuoli pian luovuttuaan keisarin tittelistä ja vetäytyttyään luostariin. Hänen veljensä Ludvig Saksalainen kuoli myös pian tämän jälkeen. Dec 2. Lib 2.,14. Biondo ei mainitse ollenkaan Lothar I:n poikaa Ludvig II Italialaista, joka hallitsi isänsä kanssa keisarina vuodesta 844 ja yksin 20 vuotta vuodesta 855.

¹⁹² Dec 2. Lib 2., 15.

hyväksikäyttäen läntinen Rooman keisarikunta nousi varsinaiseen kukoistukseensa Otto I Suuren aikaan 900-luvun jälkipuoliskolla. Tätä siirrytään käsittelemään seuraavaksi.

5 Renovatio imperii – läntisten keisarien huippukausi?

Tässä luvussa pyritään selvittämään, millä tavoilla läntinen keisarikunta muuttui ja mitkä asiat puolestaan jatkuivat siirryttäessä kohti Pyhää saksalais-roomalaista keisarikuntaa. Ensimmäiseksi tarkastellaan Biondon mietteitä Rooman keisarikunnan mahdollisesta siirtymisestä idästä länteen. Toiseksi tutkitaan karolingien ja ottojen dynastioiden väliin jäävää noin 50 vuoden *interregnumia* eli katkosta keisari-instituutiosta ja pohditaan Biondon esittämiä syitä tälle katkokseksi. Kolmanneksi käsitellään Otto I Suurta ja sitä, miten hänen dynastiansa aikana läntinen keisarikunta nousi uuteen kukoistukseen. Tämä keisarikunnan uudistaminen (*renovatio imperii*) käynnisti ottoniaanisen renessanssin. Neljänneksi siirrytään tarkastelemaan 900-luvun nousukauden jälkeistä keisariuden luonteen muutosta, jolloin perimyskeisareista siirryttiin valintakeisareihin. Tarkoituksena on selvittää, millaisena Biondo näki tämän muutoksen ja kuinka merkittävä se hänen mielestään oli. Viimeiseksi pohditaan, miten 1000-luvun investituurariita vaikutti Biondon tulkintaan keisarin vallasta.

5.1 Translatio imperii – Siirtymä karolingeista Ottojen dynastiaan

Moderni historiankirjoitus on perinteisesti erottanut karolingien dynastian ja Ottojen dynastian toisistaan etenkin hallinnon näkökulmasta. Sen mukaan karolingit perustivat hallintonsa ”kirjoitetun sanan” varaan luoden monimutkaisen byrokraattisen koneiston, kun taas Otot luottivat enemmän patrimonialismia ja keisarin liikkuvuutta korostavaan hallitsemistapaan.¹⁹³ Tuorein tutkimus on kuitenkin purkanut näitä vanhentuneita näkemyksiä osoittamalla useita hallinnollisia ja symbolisia yhtymäkohtia kahden dynastian välillä.¹⁹⁴ Ottojen dynastia voidaan katsoa alkaneen Otto I Suuren (962–973) kruunauksesta ja päättyneen Henrik II:n (1014–1024) kuolemaan. Väliin jäivät keisarit kantavat dynastian nimeä Otto II Punaisena (967–983) ja Otto III:na (996–1002). Ottojen aikaan läntinen Rooman keisarikunta nousi uuteen kukoistukseen niin poliittisesti kuin kulttuurisestikin (ottoniaaninen renessanssi). On huomionarvoista mainita, että samoihin

¹⁹³ Bryce 1961, 140–142.

¹⁹⁴ Bachrach 2009.

aikoihin, kun Otto I nousi valtaan, elettiin idän keisarikunnassa myös nousukautta. Jo 860-luvulla Basileios I:n (867–886) perustama makedonialaisdynastia eli huippukauttaan 900-luvun puolivälissä valloittajakeisarien, Nikeforos II Fokaan (963–969) ja Basileios II Bulgaarinsurmaajan (976–1025), valtakausilla.¹⁹⁵ Biondo kuitenkin keskittyy teoksessaan huomattavasti enemmän lännen keisareihin. Idän keisarikunnan muutosta käsitellään tarkemmin luvussa 6.

On tärkeää huomioida, että Ottojen aikaan keisarikunta oli yhä nimeltään Rooman keisarikunta. Termiä 'Pyhä saksalais-roomalainen keisarikunta' alettiin käyttämään vasta 1100-luvulla.¹⁹⁶ Biondo ei myöskään käytä termiä 'pyhä Rooman keisarikunta' (*sacrum Romanum imperium*), vaan hänen mukaansa kyse oli yhä Rooman keisarikunnasta. Biondo lakkaa itse asiassa käyttämästä säännöllisesti keisarikuntia erottavia itä- ja länsietuliitteitä toisen dekadin kolmannessa kirjassa. Tästä lähin hän viittaa lännen keisariin Rooman keisarina ja idän keisariin ”kreikkalaisena” tai ”konstantinopolilaisena” keisarina.¹⁹⁷ On siis selvää, että Biondo näkee Rooman virallisen keisarikunnan siirtyneen jossain kohtaa 800-luvun kuluessa kokonaan länteen. Tämä on merkittävä huomio. Kun 800-luvun alussa oli Biondon mukaan olemassa kaksi virallista Rooman keisarikuntaa, oli niitä Otto I:n aikaan vain yksi. Tämä keisarikunnan siirtymä tunnetaan historiantutkimuksessa nimellä *translatio imperii*.¹⁹⁸

Biondo itse mainitsee jotakin keisarikunnan siirtymään liittyvää toisen dekadin kolmannen kirjan alussa. Hän toteaa, että käyttämiensä lähteiden pohjalta on epäselvyyttä, milloin Otto I kruunattiin keisariksi ja oliko hän tosiaan ainoa Rooman keisari. Lähteenään käyttämä Lateraanin kirjastonhoitaja nimeää Oton keisariksi, mutta hän ei mainitse ollenkaan Oton kruunanneen paavin nimeä. Muut lähteet taas kiistelevät

¹⁹⁵ Makedonialaisdynastia oli Bysantin historian pitkäikäisin dynastia (867–1056), jolloin valtakunta eli huippukauttaan. Gregory 2005, 217.

¹⁹⁶ Bryce 1961, 196–199.

¹⁹⁷ Biondo käyttää yhä satunnaisesti itä-länsi-termistöä esimerkiksi keisari Frederik I Barbarossan yhteydessä, mutta käyttö näyttää olevan hyvin vähäistä verrattuna aiempaan. Tästä eteenpäin on soveliasta käyttää idän keisarikunnasta termiä Bysantti, sillä Biondo ei enää pidä itää osana Rooman keisarikuntaa. Lähteisiin viitattaessa käytetään tosin Biondon omia termejä.

¹⁹⁸ Kuuluista ranskalainen keskiajan tutkija ja annalisti Jacques Le Goff avaa tätä käsitettä teoksessaan *La Civilisation de l'Occident Médiéval*. Se oli keskiajalla syntynyt käsitys, jossa ajateltiin, että maailmassa oli vain yksi hegemoninen suurvalta kerrallaan. Tämän suurvallan valta siirtyi vähittäin aina seuraavalle suurvallalle halki historian. Useat historiankirjoittajat pitivät tästä ajattelusta ja sijoittivat oman maansa senhetkiseksi vallan siirtymän päätepisteeksi. Esim. Rooma-Kreikka-Frankit-Langobardit-Saksalaiset. Le Goff 1984, 196–200.

paavi Johannes XII:n ja Leo VIII:n välillä. Biondo päättelee, että jonkinlainen *translatio* on täytynyt tapahtua ”konstantinopolilaisilta frankeille”.¹⁹⁹ On mielenkiintoista, että Biondo puhuu tässä yhteydessä ensimmäisestä siirtymästä (*prima translatio*) ja korostaa, että Oton kruunauksen takana ei ollut vain paavi ja Rooman kansa vaan kaikki Italian kaupungit. Kyseisestä kohdasta ei selviä, mitä ensimmäinen siirtymä tarkoittaa tai oliko siirtymiä useampia ja milloin ne tapahtuivat. On mahdollista, että Biondo näkee Ottojen aikana siirtymien sarjan alkaneen — tai ainakin voimistuneen — idästä kohti länttä. Tässä siirtyi ennen kaikkea legitimizeetti. Kuten aiemmin mainittiin, Kaarlen aikana keisarin tukena olivat paavi ja Rooman kansa, mutta Oton aikana tukeen kuului koko Italia. Näyttää siltä, että Biondon mukaan se, mikä siirtyi, ei ollut niinkään muiden hallitsijoiden tunnustama keisarin titteli vaan Italian kansojen lojaliteetti. Viimeistään Oton aikaan se oli siirtynyt idän keisarilta lännen vastaavalle.

Kristillisen version *translatio imperii* -kehityksestä loi tunnetuksi 900-luvulla elänyt benediktiiniläismunkki Adso teoksessaan *De Antichristo*, joka oli yksi keskiajan kuuluisimmista ja laajimmalle levinneistä apokalyptisista teksteistä.²⁰⁰ Tämän takia on erittäin todennäköistä, että Biondo on ollut sekä teoksesta että *translatio imperii* -kehityksestä tietoinen. Hän ei kuitenkaan mukautunut lineaariseen ajatukseen siitä, että maailmassa olisi ollut vain yksi suurvalta kerrallaan. Kuten aiemmin on todettu, Biondo näki maailman enemmänkin moninapaisena, jossa oli useita valtakeskittymiä. Keisarikuntiakin hän näki jossakin kohtaa olleen kaksi. Idässä keisarikunta jatkoi yhä olemassaoloaan, mutta Italian kansan tukea nauttiva ’virallinen’ Rooman keisari oli nyt ainoastaan lännessä. Asia ei tietenkään ollut näin 900-luvulla, mutta Biondo selvästi haluaa osoittaa näin tapahtuneen. Hän antaa suurta painoarvoa Italian kansalle, jonka tuki oli keskiössä legitimizeetin suhteen. Sivuttamalla idän keisarit oikeina Rooman

¹⁹⁹ Dec 2. Lib 3., 1. ”Othoni Romae appropinquanti Romanos obviam effusus fuisse, illu[m]q[ue] triumphu[m] apparatibus in urbem deduxisse multi concordant scriptores, Sicardus vero, et Crescentinus Ioannem duodecimum dicunt othonem in caesarem Romanu[m]q[ue] imperatorem augustum coronasse, quum alii eam coronationem leoni octavo attribuant, quam opinionem Gratianum i[n] decretis secutum fuisse videmus. Lateranensis autem ecclesiae Bibliothecarius et si othonem imperatorem appellat, quis et titulo et diademate ornaverit, subticet, quod quidem nulla ratione alia consideravimus, aut scribe[n]dum duximus, quia primam Romani imperii a constantinopolitanis fra[n]cos principes translationem no[n] modo Adriani pontificis, et populi clariq[ue] romani auctoritate co[n]sensuq[ue], verum etiam totius Italiae popular[um] et principum viror[um] suffragiis, sicut supra ostendimus, celebrata[m] fuisse co[n]stat.”

²⁰⁰ Latowsky 2013, 71–72.

perillisinä hän haluaa näyttää Rooman keisari-instituution viimein palanneen takaisin länteen.

Palataksemme 900-luvun alun tapahtumiin Biondo toteaa, että karolingien ja ottojen välillä oli tosiaan katkos:²⁰¹

”Nos vero et si dictator[um] imp[er]atorum regum et tyrannoru[m] tempora distinguere nescimus, id certum habemus a berengarii primi initio imp[er]ii ad othonis primi ex germani legitimi imp[er]atoris coronationem a ioanne duodecimo pontifice romano factam annos ad quinquaginta quinq[ue] intercessisse, et ipsum othonem Berengariu[m] in lombardia primo regnare p[er]missum, postea in exilio egisse docebimus, ut confidenter affirmemus sex sive imp[er]atores sive reges Italia oriundos, [...] per eos q[ui]nquagintaquinque annos italiam motibus agitasse.”

Hän korostaa ajan sekavuutta tunnustamalla, että on miltei mahdotonta erottaa virallisia keisareita ja kuninkaita tyranneista. On kuitenkin Biondon mukaan varmaa, että Rooman keisarien jatkumo keskeytyi 55 vuoden ajaksi Berengar I:n valtaantulosta Otto I Suuren kruunaukseen. Tässä on perusteena juuri lähteiden epäselvyydellä ja useilla samanaikaisilla, toisiaan vastaan kilpailevilla keisareilla ja kuninkailla. Aiemmin samalla sivulla hän kritisoiakin käyttämiään lähteitä, koska ne eivät anna selkeää kuvaa tapahtumista.²⁰² Lopuksi Biondo tiivistää, että tuona 55 vuoden aikana hallitsi kuusi keisaria tai kuningasta. Kun lasketaan 55 vuotta taakse päin Otto I:n kruunauksesta (vuonna 962), saadaan vuosi 907. Tuolloin ei ollut virallista keisaria, sillä karolingisukuinen Ludvig III Sokea (901–905) oli juuri syösty vallasta. Biondo on saattanut pitää häntä viimeisenä legitiiminä keisarina ennen kaoottista 900-luvun alkua.

Lisätukea keisari-instituution katkokseksi Biondo esittää muutamaa sivua aiemmin käsitellessään keisari Arnulf Kärnteniläistä (896–899):²⁰³

²⁰¹ Dec 2. Lib 2., 20.

²⁰² Ibid. Biondo mainitsee tässä käyttävänsä esimerkiksi muuan ”Guilelmus”-nimistä henkilöä. Buchholz toteaa tämän tarkoittavan yhtä *Liber Pontificalixen* kirjoittajaa, Petrus Guilielmusta. Lisäksi Biondo mainitsee lähteinään seuraavat henkilöt: Vincentius Beluacensis, Sicardus Cremoneunsis, Ricardus et Guilelmus Monachorum, Gothfredus Viterbiensis sekä Ptholemeus de luca. Biondo on Buchholzin mukaan saanut nämä kaikki nimet Ptolemaios Luccalaisen — 1200-luvulla eläneen italialaisen historioitsijan — tekemästä kronikasta, koska hänellä ei ole ollut pääsyä alkuperäislähteisiin. Buchholz 1881, 68–70.

²⁰³ Dec 2. Lib 2., 15.

”Desiit autem in Arnulpho gens francorum imperii romani culmine decorari ad annum circiter centesimum, postq[uam] foelicibus, et cum multis Europae provinciis, tum Italiae faustissimis auspiciis Carolus coeperat i[m]perare.”

Hänen mukaansa ”frankkien suvun asema Rooman keisarikunnan huipulla päättyi Arnulfiin.” Tämä frankkien valta kesti noin sata vuotta Kaarle Suuresta laskien. Vaikka Ludvig III oli karolingisukua äitinsä puolelta, ei Biondo näytä tämän mukaan laskeneen häntä karolingiksi ainakaan dynastisessa merkityksessä. Keisari Arnulf oli Karloman Baijerilaisen avioton poika ja Ludvig Saksalaisen pojanpoika. Hänet Biondo laskee karolingiksi huolimatta siitä, että hän oli ”syntynyt mitä hämärimmissä olosuhteissa”.²⁰⁴ Se, että Biondo pitää Arnulfia karolingina, johtuu luultavasti suorasta periytymisestä Kaarle Suureen saakka.²⁰⁵

Biondo mainitsee myös erään toisen syyn 900-luvun alun katkokseksi. Tämä näkökulma liittyy läheisemmin hänen lähteisiinsä. Biondo kertoo, että aikakausi paavi Hadrianus III:n (884–885) kauden lopulta paavi Johannes XII:een (955–963) asti oli hyvin epäselvää aikaa, koska siitä ei ole juuri kirjoitettu *Liber Pontificalikseen*. Kirjastonhoitajan huolellisuus katoaa, ja hän mainitsee paavien teoista hyvin vähän. Suurimmasta osasta on kirjoitettu ylös vain nimet ja ajankohta, jolloin he astuivat paavin virkaan. Biondo kuvaa tätä hänen laskemaansa 60 vuoden ajanjaksoa (oikeasti 70 vuotta) termillä *malignitas temporum* (aikojen vahingollisuus).²⁰⁶ On mielenkiintoista, että Biondon lähteiden niukkuudesta johtuva hämärä ajanjakso ajoittuu suurin piirtein samaan aikaan kuin saman niminen *saeculum obscurum* (hämärä vuosisata). Nimitystä käytetään nimenomaan korostamaan 900-luvun alun paavien heikkoutta. Tuolloin he olivat käytännössä roomalaisen ylimyssuvun — Tusculumin kreivien — pelinappuloita.²⁰⁷ Lopuksi Biondo tunnustaa, että koska tuon ajan paavien elämäkerrat kertovat vähän Rooman keisarikunnasta ja paaveista, ja vielä vähemmän Italian asioista, tulee hänen kuvauksensa

²⁰⁴ Dec 2. Lib 2., 15.

²⁰⁵ Poupardin 1964, 62–68.

²⁰⁶ Dec 2. Lib 2., 15. “...ita per eos ad sexaginta annos ab Adriani tertii fine ad Ioannis duodecimi initium pontificatus diffidentes inter se latini nominis pri[n]cipes et incursantes barbaria ac externi, eam propemodum ad desolationem interitu[m]q[ue] perduxerit, effecitq[ue] horum, quibus scribendus manum nunc apponimus, temporu[m] malignitas, ut omnis fere scripor[um] dilige[n]tia cessaverit. Nanq[ue] laterane[n]sis ecclesiae bibliothecharius vigi[n]tius su[m]mor[um] pontificu[m] q[ui] per eos fueru[n]t ad sexaginta a[n]nos gesta adeo nude scribit, ut vix pare[n]tu[m] patriaeq[ue] po[n]tificu[m] illor[um] no[m]i[n]a et quot i[n] po[n]tificatu fueru[n]t vel a[n]nis vel me[n]sibus vel diebus ponat.”

²⁰⁷ Halphen 1964, 454–455.

tuosta ajanjaksosta olemaan kuivaa luettavaa.²⁰⁸ Katkoksen jälkeen Biondo näki uuden Rooman keisarikunnan kulta-ajan koittavan. Karolingit olivat vakiinnuttaneet läntisen keisarikunnan, mutta se oli päässyt jo heidän aikanaan rapistumaan, eikä keisarin arvovalta ollut kovin korkealla 900-luvun alussa. Vaadittiin keisarikunnan uudistamista, johon Otto I Suuri paneutui valtakaudellaan. Tätä uudistamista siirrytään käsittelemään seuraavaksi.

5.2 Otto I Suuri uudisti Rooman keisarikunnan

Keisari Otto I Suuri oli Itä-Frankian kuninkaan Henrik Linnustajan ja Saksin herttuatar Matildan poika. Vaikka hänen isänsä ei ollut keisari, nousi Otto tähän tehtävään sekä kykyjensä että sattuman kautta.²⁰⁹ Otto oli ennen keisariuttaan Itä-Frankian kuningas ja Saksin herttua 26 vuotta isänsä kuoleman seurauksena. Kuninkuutensa aikana hänelle kertyi huomattavasti kokemusta, ja hän kehittyi taitavaksi sotapäälliköksi. Tämä kaikki ei kuitenkaan mahdollistanut hänelle keisarin titteliä, vaan tämän tekivät suotuisat olosuhteet Italiassa. Nämä olosuhteet muistuttivat kovasti Kaarle Suuren valtaannousua edeltänyttä tilannetta. Jälleen oli italialainen hallitsija — tällä kertaa Italian kuningas Berengar II (950–961) — uhkaamassa kirkkovaltiota, joten silloinen paavi Johannes XII pyysi apua Alppien takana hallitsevalta monarkilta Otolta. Vastineeksi paavi lupasi käyttää hänelle kuuluvaa oikeuttaan ja kruunata Otto Rooman keisariksi.²¹⁰ Biondo ei tosiaan säästele ylistäviä adjektiiveja kuvatessaan Otto I:tä:²¹¹

”Is otho fuit naturae et Ingenii dotibus vir excellens, cuius in re militari ferox arde[n]sq[ue] a[n]i[m]us comitate et summa erga omnes humanitate supra ge[n]tissuae mores co[n]ditus erat, hinc etsi multa domandis germanor[um] hostibus bella foeliciter co[n]sumavit, maiora tame[n] regno suo iecit fundamenta, rebellibus co[n]tumacibusq[ue] proceribus per tolera[n]tia[m], humanitate[m] et comitate[m] i[n] amicitia[m], foederaq[ue] reductis, primos tamen regis annos, vel ea rat[i]o[n]e habuit fidelissimos, q[ui] saxones se abse[n]te hungaros eor[um]

²⁰⁸ Dec 2. Lib 2., 15.

²⁰⁹ On mielenkiintoista, että Biondo kutsuu Henrik Linnustajaa kuitenkin keisariksi: ”Guillelmus scribit Henricum germaniae regem atq[ue] i[m]peratorem obiisse...”. Dec 2. Lib 2., 22. Tässä tosin hän mainitsee saaneensa kyseisen tiedon muusta lähteestä.

²¹⁰ Lisätietoa Otto I:n valtaannoususta ja hallitsemisesta ks. Bachrach & Bachrach 2007 ja Bachrach 2009. Historiografista katsausta varten ks. Keller 2008, 208–238.

²¹¹ Dec 2. Lib 2., 22.

agros popula[n]tes praelio fuderu[n]t et ta[n]ta co[n]seceru[n]t occidione, ut aliquot annis postea quieti i[n]tra pa[n]nonia[m] se co[n]tinuerit.”

Otto oli ”luonteeltaan nerokas” ja ”erinomainen mies”, joka oli ”sotataidoissa hurja ja tulisieluin” mutta myös ”nöyrä” ja ”rauhaan pyrkivä”. Koska Biondo kehuu Ottoa niin vuolaasti, herää kysymys, arvostiko hän Ottoa enemmän kuin Kaarle. Biondo ei nimittäin kirjoita Kaarle Suuresta läheskään yhtä ihailevasti kuin Otosta. Voi olla, että Biondo on löytänyt kyseisen — kuninkaita ja keisareita käsiteltäessä hyvin tyypillisen — kekulitanean jostakin käyttämästään lähteestä ja kopioinut sen suoraan.²¹² Tämä ei kuitenkaan vähennä lainauksen arvoa Biondolle. Hän on nimenomaan päättänyt lainata tai kirjoittaa kyseisen katkelman ja kuvata keisari näin myönteisessä valossa. Johtopäätöksenä on, että Biondo itse piti keisaria tärkeänä ja ylistettävän arvoisena hahmona.

Miksi sitten Biondo ylistää Ottoa näin suuresti? Selityksen tarjoaa Biondon aiempi suhtautuminen Italian aluetta vakauttaviin tekijöihin. Hän pitää erityisen suuressa arvossa henkilöitä, jotka ovat kyenneet vakauttamaan Italian alueen joko sotilaallisesti tai diplomaattisesti. Otto I teki juuri tämän. Hän saapui Italiaan, syrjäytti Berengar II:n ja kruunautti itsensä Italian kuninkaaksi. Keisariksi tultuaan hän ja paavi sopivat *Diploma Ottonianum* -nimisen sopimuksen, jossa Otto vahvisti Pipinin ja Kaarlen lahjoitukset ja Johannes puolestaan tunnusti keisarin vallan Italiassa.²¹³ Biondo kuvaa tilannetta lopettaen toisen dekadin toisen kirjan todeten Roomasta ja Italiasta peräisin olleiden kuninkaiden, keisarien ja tyrannien ajan olleen ohi. Otto I hallitsi ”Austriassa” ja toinen keisari Konstantinopolissa. Tällöin oli kulunut 55 vuotta siitä, kun frankit syöstiin vallasta Italiassa.²¹⁴

Biondon mieltymys Otto I:een on osaltaan erikoista, sillä samaan aikaan hän kehuu vuolaasti myös paavi Johannes XII:tä. Tämä on outoa, koska hyvin pian Oton kruunaamisen jälkeen Johannes XII alkoi juonia keisaria vastaan peläten hänen valtansa

²¹² Buchholzin mukaan Biondo käyttää Otto Suuren kohdalla lähteenään *Liber pontificalista*. Buchholz 1881, 74.

²¹³ Keller 2008, 211–212.

²¹⁴ Dec 2. Lib 2., 24. ”Quod co[n]stat sub primum outhonis i[n] Italiam adventum Berengarius Albertusq[ue] filius i[n] potestatem outhonis facti hic co[n]stantinopolim, ille Austriam relegati, vitam i[n] squalorem finiverunt. Sicq[ue] finis fuit vel i[m]peratoribus vel regibus vel tyrannis. Roma et Italia oriundis, annos ad quinquagesimu[m] quintu[m], postq[uam] franci Italiae i[m]perio regnoq[ue] deieci sunt.”

kasvavan liikaa. Kuten aiemmin on käynyt ilmi, nojaa Biondo usein Italian konflikteja käsitellessään siihen osapuoleen, jonka puolella paavi on. Tässä tapauksessa kuitenkin Biondon sympatiat tuntuvat olleen selvästi keisarin puolella. Hänen mukaansa sen jälkeen, kun paavi Johannes oli jäänyt kiinni salajuonesta, hän ”itsepäisesti kunniantomuuteen tarttuen pakeni keisaria vuorille”. Keisari taas valitsi paavin seuraajaksi Leo VIII:n ”maltillisuutta käyttäen”. Tästä Rooman kansa ja ylhäisö eivät kuitenkaan pitäneet, ja Oton lähdettyä Spoletoon he syrjäyttivät Leon ja pyysivät Johanneksen takaisin. Tämä ehti kuitenkin kuolla, ja roomalaiset valitsivat uudeksi paaviksi Benedictus V:n. Kun Otto I kuoli tästä, hän Biondon mukaan palasi Roomaan armeijan kanssa, syrjäytti Benedictuksen ja palautti Leo VIII:n paaviksi.²¹⁵

Koko tämä episodi ilmentää keisarin selvää ylemmyyttä suhteessa paaviin. Keisari pystyi halutessaan erottamaan paavin ja asettamaan tilalle mieleisensä tukijan, vaikka valinta tapahtuikin virallisesti valitsijoilla. Myöhemmin tämä käytäntö tuli hyvin yleiseksi, ja keisariehdokkaat syrjäyttivätkin useita paaveja, jotka eivät halunneet kruunata heitä. Tämä johti myös osaltaan investituurariitaan. Se, miksi Biondo tässä tilanteessa arvostaa enemmän keisaria kuin paavia, ei ole suoraan selvillä. Biondo mainitsee, että paavi Johannes XII olisi syyllistynyt jossain vaiheessa aviorikokseen.²¹⁶ Tämä saattaisi olla yksi syy siihen, miksi Biondo lopulta kallistuu keisarin puolelle. On kuitenkin todennäköisempää, että Biondo arvosti Ottoa yli Johanneksen, koska Otto jätti suuremman vaikutuksen Italian historiaan kuin Johannes. Paavi ei ollut tuolloin onnistunut vakauttamaan niemimaata, vaan sen teki keisari.

Vaikka Biondon kuvaus Otto I:stä eroaa monessa suhteessa Kaarle Suuresta, heijastelee historioitsijan kuvaus myöhemmästä keisarista suuresti aiemman diplomaattista luonnetta. Niin kuin Kaarle, myös Otto tunnusti, että keisarikunnan vakauttamiseksi oli pidettävä yllä diplomaattisia suhteita muihin valtakuntiin, etenkin idän keisarikuntaan. Otto I pyrkiikin parantamaan näitä suhteita ehdottamalla avioliittoa poikansa Otto II:n ja idän keisarikunnan keisari Nikeforos II Fokaan tyttären välillä. Biondon mukaan Nikeforos kuitenkin kieltäytyi tästä.²¹⁷ Taustalla saattoi vaikuttaa keisarikuntien välinen

²¹⁵ Dec 2. Lib 3., 2.

²¹⁶ Dec 2. Lib 3., 2. Biondo mainitsee, että Lateraanin kirjastonhoitaja ei mainitse tätä, mutta useat muut kirjoittajat kyllä. Tällä hän tarkoittaa todennäköisesti 900-luvulla elänyttä langobardihistorioitsijaa Liutprand Cremonalaista, joka on ainakin maininnut asian. Mann 1925, 264.

²¹⁷ Dec 2. Lib 3., 4.

kiista Etelä-Italiasta, joka oli läntisen keisarin vahvistumisen ja arabien valloitusten myötä käynnistynyt uudelleen useiden sotien muodossa.²¹⁸ Neuvottelut kariutuivat, mutta käynnistyivät uudelleen Nikeforoksen tullessa murhatuksi (mahdollisesti sisarenpoikansa ja seuraavan keisarin Johanneksen käsissä), ja Otto II naitettiin keisari Johannes I Tzimiskeen (969–976) siskontyttäreille Theofanulle.²¹⁹ Timothy E. Gregoryn mukaan kyseisellä avioliitolla tuli olemaan suuri merkitys idän ja lännen välisille suhteille, sillä Theofanun vaikutus näkyi hänen poikansa, tulevan keisari Otto III:n, bysanttimyönteisessä politiikassa.²²⁰

Voisi väittää, että koska Biondon kuvaukset Kaarle Suuren ja Otto I Suuren diplomatiasuhteista ovat niin samankaltaiset ja koska hän pitää molempia keisareita suuressa arvossa, toimivat he Biondolla arkkityypeinä hyvistä keisareista. Biondo korostaa tässä diplomaattisuuden merkitystä osana hyvää keisariutta. Antiikin keisareille saattoi riittää valtaannousuun ja siellä pysymiseen tarpeeksi suuren armeijan tuki, mutta keskiajan lännen keisareille tämä ei riittänyt. Maailmassa, jossa Välimeren alueella vaikutti useita voimakkaita valtakeskittymiä, oli kyettävä hallitsemaan muutenkin kuin sotilaallisen voiman avulla. Biondo näyttää arvostavan keisareissa tätä piirrettä. Tämä voi olla syy siihen, miksi hän ei juuri käsittele 900-luvun idän valloittajakeisareita kuten Nikeforos II:sta. Hän näkee tällaisen keisarityypin ajastaan jäljessä, jopa sivistymättömänä. Biondon suhtautumiseen vaikuttaa ilman muuta hänen kreikan kielen taitamattomuutensa ja siitä kumpuava vähäinen kreikankielisten lähteiden käyttö. Mikäli hän olisi pystynyt perehtymään kattavasti myös idän lähteisiin, olisi hänen suhtautumisensa saattanut olla lievempi. Erona Kaarlen ja Oton välillä on kuitenkin se, että Biondo näkee Oton onnistuneen paremmin diplomatiasuhteiden luomisessa itään. Kaarle joutui tekemään useita alueellisia myönnytyksiä saadakseen tunnustuksen keisariudelleen, kun taas Otto onnistui tässä ilman alueluovutuksia.²²¹ Hänen onnistui myös solmia avioliitto läntisen ja itäisen hovin välillä, missä Kaarle — monista yrityksistä huolimatta — epäonnistui.

²¹⁸ Gregory 2005, 240. Myös Biondo mainitsee sodat keisarikuntien välillä. Dec 2. Lib 3., 3.

²¹⁹ Dec 2. Lib 3., 4. ”Quoquo aute[m] modo se habuerit praelior[um] huiusmodi et necis Nicephori veritas, co[n]stat nobis, Othone[m] secu[n]du[m] Theophania[m] Ioa[n]nis Co[n]stantinopolitani Imperatoris Sorore[m] i[n] matrimonium accepisse.”

²²⁰ Gregory 2005, 242.

²²¹ Otto I jopa sai lisää alueita, sillä osa Etelä-Italian alueista tunnusti hänet keisarikseen. Nämä alueet olivat ennen olleet Bysantin vaikutusvallan alla.

Saatuun asiat ”kreikkalaisten” ja ”saraseenien” kanssa sovittua, Otto I siirtyi Biondon mukaan toiseen keisariuden keskeiseen vaiheeseen: oman dynastian vakiinnuttamiseen. Hän ehdotti poikaansa Otto II:ta kanssakeisariksi, ja vuonna 967 paavi Johannes XIII (965–972) kruunasi tämän.²²² Otto I oli korottanut poikansa Germanian kanssakuninkaaksi jo vuonna 961 Aachenissa.²²³ Kanssakeisarius oli siis seuraava looginen askel. Lisäksi se loi pohjan tulevalle valintakeisariudelle, jota käsitellään tarkemmin luvussa 6.3. Kruunauksen jälkeen keisarit palasivat Germaaniaan, jossa Biondon mukaan Otto I kuoli.²²⁴ Jälkeensä hän jätti keisarikunnan, joka oli onnistunut sekä laajentumaan alueellisesti että luomaan vakaan dynastian, jonka seurauksena vallansiirto keisari Otto II:lle sujui rauhallisesti. Suhteet itään Otto I vakiinnutti vielä elinaikanaan, vaikkakin ne kärsivät suuresti hänen poikansa Otto II:n Italian sotaretken vuoksi.²²⁵ Yleisesti ottaen Biondo koki, että Otto I oli onnistunut tavoitteissaan. Hän oli onnistunut palauttamaan keisarin tittelin maineen ja vakauttamaan valtakunnan alueet etenkin Italiassa. Suhteet itään ja etelään oli luotu ja keisarikunnan mahti vastasi muita aikalaisvaltakuntia. Mikä tärkeintä, myös kirkko ja paavi oli asetettu paikoilleen keisarin läheiseksi liittolaiseksi mutta kuitenkin keisaria ala-arvoisempaan asemaan. Ottaen huomioon Biondon yleisen position paavin puolella kertoo tämä siitä, että Biondo arvosti ennen kaikkea hyvää hallitsijaa — oli se sitten keisari tai paavi. Seuraavaksi siirrytään käsittelemään sitä, miten Biondon mukaan siirryttiin 1000-luvulla perimyskeisariudesta valintakeisariuteen.

5.3 Siirtyminen perimyskeisariudesta valintakeisariuteen

Jo ottojen dynastian aikana oli ollut viitteitä valitsijakollegion käytöstä keisaria valitessa. Otto II:n kuoltua äkillisesti alkoi valtataistelu vielä alaikäisen Otto III:n sijaishallitsijan tehtävästä. Vaakalaudalla oli myös itse Oton valtaannousu, sillä Biondon mukaan osa

²²² Dec 2. Lib 3., 4. ”Nam otho pater filium othone[m] re in saracenos, graecosq[ue] bene gesta, reversum consortem imperii ascivit, voluitq[ue] in i[m]peratorem a Romano populo ex prisca co[n]suetudine acclamari, quem pontifex inunctum imperiali diademate insignivit. Ea[que] i[n] othonis secu[n]di coronat[i]o[n]is caelebritate Ioan[ne]s pontifex capuana[m] ecclesiam ob pandulsi principis merita, metropolitana[m] fore constituit.”

²²³ Dec 2. Lib 2., 24; Keller 2008, 208.

²²⁴ Dec 2. Lib 3., 4. ”Secundu[m] ea[m] coronatione[m] profecti sunt in germania[m] i[m]peratores, pauloq[ue] post eode[m] in tempore Ioannes tertiusdecimus pontifex Romae, otho primus in Vienna austrasior[um] obierunt.”

²²⁵ Poole 1964, 208–209.

saksalaisylimystöstä kannatti Germanian kuninkaaksi Henrik Baijerilaista.²²⁶ Biondo käyttää jo tässä kohtaa termiä valinta (*electio*), mikä viittaa jo osaltaan valitsijakollegion käyttöön. Toisaalta vaalikuninkuus oli ollut käytössä jo pitkään aluksi Keski-Euroopan herttuakunnissa ja lopulta Germanian kuningaskunnassa.²²⁷ Lisäksi Otto III:n valintaa Germanian kuninkaaksi ja keisarikunnan kruununperijäksi voisi pitää perimyskeisariuden voittona valintakeisariudesta, koska perinteisen vaalikuninkuuden mukaan luontevin seuraajaehdokka olisi ollut täysi-ikäinen Henrik Baijerilainen. Sen sijaan keisariehdokkaan valinnassa korostettiin Otto I:n perustamaa dynastiaa ja toimittiin hyvinkin bysanttilaisen tavan mukaan, jossa alaikäisen keisarin äiti (bysanttilainen Theofanu) toimi sijaishallitsijana, kunnes hallitsija olisi täysi-ikäinen.²²⁸

Tutkimuskysymysten valossa Biondolta löytyy muutama kohta, joissa hän käsittelee valintakeisariutta. Ensimmäinen kohta ilmenee Otto III:n yllättävän kuoleman jälkeen. Hän ei ollut ehtinyt mennä naimisiin eikä saamaan jälkeläisiä, joten seuraava keisariehdokka päätettiin valita jo aiemmin mainitulla valitsijakollegiolla. Seuraajaksi valittiin ottojen dynastian viimeinen hallitsija, Henrik Baijerilaisen poika Henrik II. Biondo kertoo vuoden valintamenettelyistä seuraavasti:²²⁹

”Paulo eni[m] postq[uam] redierat ea[m] fecit de i[m]peratoris elect[i]o[n]e sanctione[m], qua hucusq[ue] per annos supra quadringe[n]tos servata[m] videmus. Solis licere germanis, qui i[n]de electores sunt dicti principe[m] deligere. Qui caesar tu[n]c et Romanor[um] rex dictus, si a romano po[n]tifice coronabit, i[m]p[er]ator augustus appellet.”

Hänen mukaansa valitsijat saivat olla vain Germaniasta peräisin. Biondo mainitsee muutaman Otto III:n aikaisen valitsijaruhtinaan.²³⁰ Lisäksi hän kertoo hyvin tärkeää informaatiota keisarin valinnasta. Keisariehdokasta kutsuttiin nimellä *caesar* tai

²²⁶ Dec 2. Lib 3., 6.

²²⁷ Blumenthal 1988, 29–31.

²²⁸ Poole 1964, 209–210.

²²⁹ Dec 2. Lib 3., 7.

²³⁰ Ibid. “Su[n]tq[ue] hi electores Magu[n]tinus, trevere[n]sis, et Colonie[n]sis Archiepiscopi et Marchio bra[n]diburge[n]sis palatinus comes, Dux saxo[n]iae, Rex Bohe[m]ie, Disticta a[u]t su[n]t i[n]ter eos officia, ut tres primi sint ca[n]cellarii, Germa[n]iae primus, sedu[n]dus galliae Italiae tertius, et bra[n]deburge[n]sis marchio camerarius, comes palatinus Dapifer, Dux saxonu[m] ensis portitor, Rex bohemiae sit pi[n]cerna, Secu[n]du[m] ea[m] sa[n]ctione[m] p[ro]mulgata[m] otho i[m]p[er]atori Germania[m] rediit. Gregorius vero po[n]tifex post annu[m] secu[n]du[m] et me[n]se[m] septimu[m] suae creat[i]o[n]is i[n]terit.”

Romanorum rex. Jos taas roomalainen paavi kruunaa hänet, kutsutaan häntä sen jälkeen tittelillä *imperator augustus*. On erittäin mielenkiintoista, että Biondo palaa käyttämään valintakeisariuden yhteydessä näitä termejä, joita hän käytti viimeksi käsitellessään Länsi- ja Itä-Roomaa. *Imperator*-termiä hän on käyttänyt useaan otteeseen kuvatessaan idän keisareita, mutta *caesar*-termin käytön hän lopetti jo Herakleioon jälkeen. Lisäksi Biondo käyttää termejä hyvin samanlaisessa funktiossa kuin käsitellessään antiikin keisareita. *Caesar* oli alisteinen *augustukselle*, ja kuten myöhäisantiikissa myös nyt Biondolla se näyttää jonkinlaiselta välimuodolta kohti 'aitoa' keisariutta. *Caesar* tuli nyt myös rinnasteiseksi roomalaisten kuninkaalle (*Romanorum rex*) — termille, joka oli syntynyt germaanikuninkuuden ja roomalaisvaikutuksen yhteensulautumisesta.

Näyttää siltä, että Biondo on ottanut antiikin keisareita kuvatessaan käyttämänsä 'keisarillisen ylenemisjärjestyksen' ja soveltanut sitä keskiajan karolingien aloittamaan kristillispoliittiseen kontekstiin.²³¹ Hän on yhdistänyt ylimystön, kuninkaat, keisaritittelit ja paavin yhdeksi hierarkkiseksi kokonaisuudeksi: Germanian (ei siis enää Frankian) kuninkaasta saattoi tulla keisariehdokas (*caesar*) valitsijoiden päätöksellä, mutta hänestä saattoi tulla keisari (*imperator augustus*) vasta paavin myönnytyksellä. Keisaritittleiden funktio oli myös mitä todennäköisimmin dynastinen. Saksalaisen valitsijakollegion tarkoituksena oli lähinnä valita keisariehdokas epäselvissä tilanteissa mutta myös lisätä saksalaisylimystön valtaa suhteessa paaviin. Voidaan väittää, että tässä kohtaa Biondon mielestä lännen keisarius oli jossakin mielessä saavuttanut huippunsa. Se oli uuden, kristillisen keisariuden ja vanhan, hierarkkisen keisariuden hybridi. Biondo näki, että muutos, joka oli alkanut 800-luvun alussa uuden keisariuden syntymisenä, oli 1000-luvulla siinä vahvuudessaan, että se voitiin liittää menneeseen jatkumoon alkamalla käyttää *caesar*-titteliä uudelleen. On kuitenkin muistettava, että yllä oleva johtopäätös liittyy ainoastaan Biondon käsityksiin ja siihen, mitä hän halusi kirjoittaa jälkipolville. Aikaisemmat kirjoittajat ovat mitä todennäköisimmin käyttäneet jo näitä termejä, mutta Biondo päättää korostaa — joko alitajuisesti tai tietoisesti — *caesar*- ja *imperator*-termien käyttämistä juuri valintakeisarien kohdalla.

²³¹ Toki on mainittava, että ei ole selvää, onko käytäntö Biondon itse keksimä vai onko hän hyödyntänyt tässä aikaisempia lähteitä. Buchholz ei selvennä tässä kohtaa Biondon käyttämiä lähteitä. Henkilön tuntien voisi väittää, että hän on kopioinut termit suoraan jostain aikalaislähteestä. Tämä kertoo kuitenkin myös Biondon arvostuksesta kyseistä järjestelmää kohtaan, koska hän on päättänyt kirjoittaa siitä niin yksityiskohtaisesti.

Toinen kohta, jossa Biondo käsittelee valintakeisariutta, on saalilaisdynastian ensimmäisen hallitsijan — Konrad II:n (1027–1039) — kohdalla:²³²

”Hoc primum i[n] loco tradi i[n]venimus, quod supra, ubi de sa[n]ctio[n]e Imp[er]atoris delige[n]di scripsimus, desideratum a nobis fuisse no[n] dubitamus, voluisse sive po[n]tifice[m] Gregorium q[ui]ntum, sive othone[m] primum sive primos i[m]peratoris delige[n]do co[n]stitutos electos ut is q[ui] caesar germania declaratus Roma[m] venisset co[n]firma[n]dus, duas medio itinere coronas acciperet, ex palea una[m] Modoetiae, ex ferro altera[m] Mediolani ab archiepiscopo i[n]pone[n]da[m], quod q[ui]de[m] ad t[em]p[or]a usq[ue] nostra servatu[m] videmus.”

Biondo toteaa, että käytännöksi vakiintui se, että keisariehdokkaaksi (*caesar*) Germaniassa valitun henkilön oli matkustettava Roomaan vahvistamaan keisarin titteli. Tätä vahvistusta edelsi kahden kruunun vastaanottaminen. Ensimmäinen oli kultainen kruunu Monzassa ja toinen rautainen kruunu Milanossa. Nämä kruunaukset suoritti arkkipiispa. Varsinaisen keisarin (*imperator augustus*) kruunauksen suoritti paavi Roomassa. On mielenkiintoista, että Biondo puhuu kahdesta kruunusta, vaikka todennäköisesti hän tarkoittaa tässä Lombardian rautakruunua, joka oli ollut Italian kuninkaan symboli aina 500-luvun langobardeista lähtien. Oli siis luontevaa, että koska keisari oli Italian kuningas, hän otti vastaan myös tämän kruunauksen. Lisäksi tämä keisariehdokkaan ’pyhiinvaellus’ Italiaan kiinnitti niemimaan entistä kiinteämmin osaksi keisarikuntaa.

Biondolla keisariuden luonne oli siis selvästi muuttunut 800-luvulta tultaessa. Tai pikemminkin aiemman kristillisen keisariuden päälle oli muodostunut uusia kerroksia, jotka yhdessä loivat jotain uutta säilyttäen kuitenkin jotakin vanhaa. Keskeisimpiä muutoksia olivat valitsijakollegion käyttöönotto ja paluu keisarititteiden käyttöön hierarkkisessa mielessä. Nämä toimivat osaltaan myös jatkuvuutta korostavina tekijöinä. Keisaritittelit loivat jatkumon antiikkiin, ja valitsijakollegio piti huolen siitä, että dynastian kuollessa uusi keisari pystyttiin valitsemaan nopeasti ja kivuttomasti ainakin teoriassa. Käytännössä asia oli usein toinen.

²³² Dec 2. Lib 3., 10.

On huomionarvoista, että Biondolla paavit tuntuvat tässä jäävän hieman taka-alalle kumileimasimen kaltaiseen rooliin. Tämä näkyy etenkin keisari Henrik III:n (1046–1056) valtaannousussa. Italiassa oli vuonna 1046 kolme kilpailevaa paavia tai paaviehdokasta: Benedictus IX, Sylvester III ja Gregorius VI. Biondo korostaa, että sekalaisessa tilanteessa apuun tuli nimenomaan silloinen *caesar* Henrik III. Hän järjesti synodin, jossa kirosi kaikki kolme paaviehdokasta ja nimitti oman ehdokkaansa paaviksi. Tämä paavi — Clemens II (1046–1047) — puolestaan kruunasi Henrik III:n *imperator augustukseksi*. Lisäksi, jotta vastaavia selkkauksia ei enää tapahtuisi, kielsi Clemens II roomalaisia osallistumasta paavinvaaliin.²³³ Roomalaisten osallistumiskielto saattoi estää kaupunkilaisia karkottamasta epämieluisaa paavia ja nimittämästä omaa vastapaaviaan hänen tilalleen. Biondon kuvaus kertoo selkeästi, että keisari oli korkein auktoriteetti myös Italiassa tähän aikaan. Hän saattoi puuttua kirkollisiin kiistoihin, koska katsoi kirkon olevan viime kädessä alisteinen kruunulle. Toisaalta tapaus kuvastaa myös hyvin sitä, kuinka keisari onnistui manipuloimaan kirkkoa ja käytännössä kruunauttamaan itse itsensä. Tasapainoinen liitto kruunun ja kirkon välillä tuntui kallistuvan yhä enemmän keisarin suuntaan. 1000–1100-luvun Saksaan ja paaveihin erikoistunut historioitsija, Amerikan katolisen yliopiston professori emerita Uta-Renate Blumenthal, väittääkin, että Henrik III symboloi jopa Ottoja enemmän teokraattista hallintotapaa, jossa kirkko ja valtio toimivat yhtenä yksikkönä yhden hallitsijan — keisarin — alla.²³⁴

Henrik III:n tapaus kuvastaa Biondolle entisestään sitä, että Italian tilanteen ollessa kaoottinen, on tarve ulkopuoliselle auktoriteetille, joka panee asiat järjestykseen. 400- ja 500-lukujen vaihteessa tuo auktoriteetti oli ollut Theoderik Suuri, 700-luvulla osaksi paavit ja lopulta frankkikuninkaat. 800- ja 900-luvuilla tämä auktoriteetti lankesi lännen keisareille. Kaikille oli yhteistä se, etteivät he olleet Italiasta. On epäselvää, kuinka suuresti Biondo mielellään kannatti kyseistä kehitystä, mutta lähteiden valossa hän näyttää ainakin tässä kohtaa *Decadesia* antavan kehitykselle hyväksyntänsä. Tuleva

²³³ Dec 2. Lib 3., 11. "Ea henricus caesar sibi nunciata iniquo, ut debuit, animo ferens copias in Italiam ducendas ad diem co[n]venire iusserat [...] venit tame[n] Romam He[n]ricus, turbatamque rem ecclesiastica[m] co[n]ponere e[st] annisus. [...] Synodus caelebrata e[st], in q* benedictus nonus Silvester tertius et Gregorius su[n]t da[m]nati, solu[m] tamen Gregoriu[m] laterane[n]sis i[n]germania[m] relegatu[m] fuisse scribit. Creatus aut[em] e[st] ea i[n] synodo sindegetus ba[m]barge[n]sis episcopus, cui claeme[n]ti secu[n]do fuit appellatio ab eoq[ue] he[n]ricus secu[n]dus Augusti i[m]peratorisq[ue] titulis praesente synodo e[st] ornatus. Tradu[n]t vero multi hunc claementem Romanos, ne in errores superioribus similes inciderent, iureiurando adactos a pontificem electionibus prohibuisse."

²³⁴ Blumenthal 1988, 49.

alaluku antaa kuitenkin ymmärtää, että Biondo ei ollut täysin tyytyväinen kyseiseen kehitykseen. 1000-luvun kirkolliset reformit mahdollistivat osaltaan sen, että paavista tuli 1000–1200-luvuilla tärkeä — ja jopa johtava — auktoriteetti niin Italiassa kuin Länsi-Euroopassakin. Tämä arvovallan kasvu synnytti paljon kitkaa niin idän ja lännen mutta myös erityisesti paavin ja keisarin välillä. Tämä kiista laajeni lopulta selkkaukseksi, josta käytetään tutkimuskirjallisuudessa termiä investituurariita.

5.4 Investituurariita muutti Euroopan valtasuhteita

Investituurariita oli 1000–1100-luvuilla vaikuttanut valtopoliittinen konflikti, jossa keskiajan Euroopan valtasuhteet muuttuivat monessa suhteessa. Itse investituurariita koski virallisesti kiistaa oikeudesta nimittää kirkolliset virat, kuten piispat ja apotit. Investituura tarkoitti siis oikeutta jakaa virkoja ja maata.²³⁵ Se symboloitui monesti fyysisiksi esineiksi, kuten sauvoiksi tai miekoiksi, jotka hallitsija luovutti maanomistajalle tai piispalle osoituksena maan tai viran luovuttamisesta.²³⁶ Käytännössä investituurariidassa oli kyse valtopoliittisesta ilmiöstä, jossa lisävaltaa haalinut paavi pyrki rajoittamaan keisarin valtaa Italiassa. Tämän vuoksi investituurariita on merkittävässä roolissa tässä tutkimuksessa. Se vaikutti suuresti keisarin rooliin ja Biondokin käsittelee kiistaa runsaasti. Ennen siirtymistä varsinaiseen investituurariitaan on käytävä läpi muutama keskeinen syy riidan puhkeamisen taustalla.

Ensimmäinen keskeinen syy investituurariitaan olivat 900-luvulla alkaneet ja 1000-luvulle jatkuneet luostarireformit Lothringenissa ja Germaniassa. Kuuluisin niistä oli Clunyn reformi. Nämä reformit uudistivat luostarilaitosta antamalla niille enemmän itsenäisyyttä niin kirkon sisällä kuin suhteessa ylimyksiin. Tarkoituksena oli palata takaisin kristillisen luostaritoiminnan alkulähteille toteuttamalla tiukemmin Pyhän Benedictuksen luostarisääntöä. Luostarit saivat Roomasta ja muilta paavia tukevilta ylimyksiltä varoja, mikä mahdollisti sen, etteivät ne olleet enää yhtä riippuvaisia maallisten hallitsijoiden rahoituksesta. Nämä reformit levisivät lopulta myös Italiaan ja elvyttivät sielläkin taantuneen luostarilaitoksen. Tästä seurasi ennen kaikkea se, että

²³⁵ Itse termi on latinaa ja tarkoittaa kirjaimellisesti puetuksi tulevaa. Tämä juontaa juurensa antiikkiin saakka, jossa vallan symboli — usein viitta — konkreettisesti puettiin henkilön ylle. DC, DMLBS: *investitura & investio*.

²³⁶ Blumenthal 1988, 28–29.

hengellinen elämä koki Euroopassa renessanssin. Tämä johti puolestaan kanonisen lain elvyttämiseen, mikä puolestaan lisäsi kirkon ja etenkin paavin maallista valtaa.²³⁷

Toinen syy, joka johtui suuresti ensimmäisestä, oli paavin vallan kasvu ja siihen liittyvät koko kirkollista instituutiota koskevat reformit. Näistä kuuluisin on gregoriaaninen reformi 1000-luvulla. Aiemmin mainitut luostarireformit mahdollistivat sen, että paavi sai lisää valtaa niin kirkon sisällä kuin ulkopuolellakin. Hänestä myös tuli reformien suurin tukija ja keulakuva viimeistään paavi Leo IX:n (1049–1054) aikaan. Hänen ympärilleen kertynyt kannattajajoukko (mukana esimerkiksi Hildebrand, tuleva paavi Gregorius VII) toi osaltaan Alppien yli Italiaan reformimielialan, jonka johdolla paavit alkoivat uudistaa kirkkoa. Paavista tehtiin muutamassa vuodessa ylin auktoriteetti kirkollisissa asioissa. Tämä kehitys huipentui paavi Gregorius VII:n (1073–1085) aikana.²³⁸ Biondo mainitsee tähän liittyen, että paavin valinta palautui kardinaalikollegiolle jo paavi Nikolaus II:n (1058–1061) aikaan.²³⁹ Keisarin hegemonia kirkon sisällä oli siis jo tuolloin hiipumassa.

Kolmas taustasy syy investituurariidalle oli se, että paavi löysi uuden sotilaallisen tukijan kirkolle normanneista. Normannit olivat Normandian herttuakunnasta kotoisin olevia viikinkitaustaisia frankkiruhtinaita, jotka olivat purjehtineet Välimerelle 1000-luvun alussa ja vallanneet itselleen osia Sisiliasta.²⁴⁰ Normannit olivat aluksi olleet riesa kirkkovaltiolle vallatessaan sen ja myös Bysantin alueita. Paavi Leo IX jopa joutui yhdessä kohtaa heidän vangikseen. Kuitenkin katolisen kirkon poltettua sillat idän ortodoksiseen kirkkoon vuonna 1054, tarvitsi se kipeästi kirkkovaltion intressejä tukevaa liittolaista. Niinpä kirkko teki paavi Nikolaus II:n aikaan täyskäännöksen ja legitimoit normannien tekemät valtaukset Sisiliassa ja Etelä-Italiassa, ja normannit puolestaan vannoutuivat uskollisuutta paaville (eivät siis keisarille) ja lupasivat puolustaa kirkkovaltiota sen vihollisilta.²⁴¹

²³⁷ Laadukas katsaus luostarireformeihin ks. Blumenthal 1988, 1–28, 64–69.

²³⁸ Blumenthal 1988, 70–79.

²³⁹ Dec 2. Lib 3., 14.

²⁴⁰ Kattavan katsauksen Etelä-Italian historiaan ennen normannien tuloa tarjoaa Kreutz 1991. Normannien viimeisintä tutkimustilannetta varten kannattaa katsoa Jotischky & Stringer 2016.

²⁴¹ Blumenthal 1988, 79–84.

Biondo mainitsee normannit ensimmäisen kerran keisari Kaarle II Kaljupään yhteydessä kertoen heidän ryöstelleen Frankian rannikkoa.²⁴² Hän mainitsee myös 1000-luvulla tehdystä sopimuksesta paavin ja normannien silloisen johtajan, Robert Guiscardin, välillä. Paavi teki Robertista Apulian ja Calabrian herttuan, ja Robertista tuli näin kirkkovaltion vasalli, joka sitoutui suojelemaan kirkon alueita.²⁴³ Tällä päätöksellä oli suuri merkitys. Paavi ei ollut enää riippuvainen keisarista ja pystyi toimimaan Italiassa vapaammin. Biondollekin tämän sopimuksen merkitys näyttää olleen selvä, sillä Robert Guiscard tuntuu hänellä myöhemmin ottavan paljon suuremman roolin kuin keisari Henrik IV (1056–1105), jolle Biondo ei osoita juuri sympatiaa.

Neljäs ja viimeinen syy investituurariitaan ja keisarin aseman heikkenemiseen oli Henrik III:n pojan Henrik IV:n alaikäisyys ja siitä johtuvat sijaishallitsijakiistat. Biondo itse mainitsee, että Henrik III:n kuoltua keisarin hovissa kateus roihusi ylimysten kiistellessä sijaishallitsijan tehtävästä.²⁴⁴ Henrik IV oli jo tuolloin hänen mukaansa *rex* ja *caesar* mutta kuitenkin vain 6-vuotias. Keskeisimmässä roolissa kiistassa olivat Henrik IV:n äiti Agnes ja Kölnin arkkipiispa Anno (Biondo käyttää hänestä nimeä Otto). Arkkipiispalla oli tukenaan myös useita prinssejä. Vuonna 1062 Anno kaappasi nuoren kuninkaan ja vei hänet Kölniin. Agnes oli tähän asti toiminut virallisena sijaishallitsijana pojalleen (Biondo jopa käyttää hänestä titteliä *imperatrix*)²⁴⁵, mutta nyt hän luopui vallasta arkkipiispan kiristyksen johdosta. Annosta tuli siis nuoren Henrikin uusi sijaishallitsija.²⁴⁶ Biondo myös mainitsee tämän vallanvaihdon.²⁴⁷

Tässä tapauksessa on nähtävissä jälleen kerran kiista sijaishallitsijuudesta, joka oli yleistynyt lännessä parin sadan vuoden aikana. Tämä kiista erityisesti heikensi keisarin valtaa, joka Henrik III:n aikana oli vielä ollut koskematon. Keisarin asema saattoi siis romahtaa hyvinkin lyhyessä ajassa. Biondolla on pikkuhiljaa syntynyt teoksessaan trendi,

²⁴² Dec 2. Lib 2., 14.

²⁴³ Dec 2. Lib 3., 14. ”Po[n]tifex na[m]q[ue] nicolaus Robertu[m] Guiscardu[m] ab exco[m]mu[n]icatio[n]e absolutu[m] duce[m] Calabriae et apuliae declara[m], illu[m] p[er] co[n]scripta foedera iureiura[n]do co[n]firmata, q[uo]c[ue]d de terra ecclesiae teneret, et i[m]primis Beneve[n]tu[m] reddere voluit. Et Guiscardus sese co[n]stitue[n]s Ro[m]anae ecclesiae vassallu[m], vel, q[uo]d eius regionis *bu[m] e[st], ligiu[m], Ro[m]ano po[n]tifici quaecu[m]q[ue] petere[n]t praesidia mittere, ac quando opus videret cu[m] o[mn]ibus copiis afferre spop[er]at.”

²⁴⁴ Dec 2. Lib 3., 17. ”In alema[n]nia vero et germania ob regiminis Henrici caesaris administratione[m] ardeba[n]t i[n]vidiam pri[n]cipes.”

²⁴⁵ Dec 2 Lib 3., 15.

²⁴⁶ Blumenthal 1988, 106–107.

²⁴⁷ Dec 2. Lib 3., 17.

joka korostaa entisestään hyvän keisariuden olleen entistä enemmän sidoksissa henkilöön eikä dynastiaan. Hyvää keisaria seurannut huono keisari saattoi pyyhkiä edellisen saavutukset helposti pois omalla heikolla hallitsemistavallaan.²⁴⁸ Investituurariitaan johtaneista syistä kaksi ensimmäistä ovat pitkän aikavälin syitä ja kaksi jälkimmäistä lyhyen aikavälin syitä. Biondo keskittyy *Decadesissa* erityisesti näihin lyhyen aikavälin syihin. Siirrytään nyt tarkastelemaan itse investituurariitaa, jossa Biondo asettuu selkeästi paavin puolelle.

Investituurariita alkoi siis 1000-luvulla, ja sen alussa vastakkain olivat erityisesti kaksi henkilöä: paavi Gregorius VII ja keisari Henrik IV. Gregorius VII (aikaisemmalta nimeltään Hildebrand) oli Biondon mukaan hurskas ja viisas mies, joka pyrki ainoastaan rauhaan Henrikin kanssa ja että hän arvosti kuningasta suuresti.²⁴⁹ Tämä käy Blumenthalin mukaan ilmi myös Gregoriuksen säilyneistä kirjeistä.²⁵⁰ Biondo mainitsee itsekin, että on käyttänyt Gregoriuksen kirjeitä lähteenään. Biondo käyttää niitä ilmeisen usein ja muutamaan kertaan siteeraakin niitä suoraan. Investituurariidan kannalta erittäin mielenkiintoinen sitaatti on arkkipiispa Annon ja silloin vielä arkkidiakonin virassa olevan Hildebrandin (paavi Gregorius VII) välinen kirjeenvaihto, jonka Biondo avaa teoksessaan. Kirjeessään arkkidiakonille Anno — josta on juuri tullut Henrikin sijaishallitsija — toteaa, että valta vahvistaa paavit ja nimittää piispat lepää hänen herrallaan Henrikillä.²⁵¹ Tämä kirje oli ilmeisesti osoitettu paavi Aleksanteri II:lle, joka oli valittu uudella kardinaalikollegiolla, eikä se odottanut keisarin hyväksyntää. Anno vetoaa myös jatkumoon mainiten, että entiset keisarit Kaarle Suuresta lähtien olivat vahvistaneet paavien nimityksen. Tällä hän yrittää legitimoida nuoren keisariehdokkaan asemaa entisestään. Hildebrandin vastaus on erittäin mielenkiintoinen:²⁵²

”Hildebra[n]dus archidiaconus coetu cardinaliu[m] nutu gestuq[ue] i[m]pellente
i[n] haec verba p[er]venit. Nullum unq[uam] ius, nullum i[m]periu[m] otho

²⁴⁸ Merkkejä tästä on jo Maurikioksen ja Fokaan kohdalla, mutta myös karolingeista on löydettävissä vastaavia esimerkiksi kohdassa, jossa Biondo käsittelee Ludvig Hurskaan poikien valtataisteluita.

²⁴⁹ Dec 2. Lib 3., 18.

²⁵⁰ Blumenthal 1988, 113–114.

²⁵¹ Dec 2. Lib 3., 17. ”...otho archiep[iscop]us [...] huiusmodi verba fecit. Quo factum est mo[n] frater mi Alexander ut praeter servatos hactenus mores, praeter lege[m] Ro[m]anis oli[m] po[n]tificibus praescripta[m] po[n]tificatum ro[m]anu[m] a rege et domino meo henrico tertio iussus accep[er]is, et a carolo i[n]cipiens multos i[m]p[er]atores patriciosq[ue] nomi[n]avit, a q[ui]bus parti[m] vere, parti[m] falso po[n]tifices electos aut co[n]firmatos affirmavit, para[n]te[m] plura et ut apparebar peiora dicere.”

²⁵² Ibid.

Archiepiscopo Regibus et Imp[er]atoribus, vel ut tu dicis patriciis Ro[m]anor[um] i[n] po[n]tificis Petri successoris electionem fuit. Et siq[ui]d perperam. Siq[ui]d p[er] vi[m] eor[um] quae recensuisti aliquando fuit, tam iusta q[uam] severa sanctor[um] patr[um] censura correctum est. Incipiensque a superioribus in Decreti, quod nicolaus Secundus ce[n]tum et tredecim episcoporum auctoritate fecit expositione tandiu i[m]moratus est, quousque victus otho satis sibi factum esse respondit.”

Arkkidiakoni toteaa, ettei yhdelläkään kuninkaalla tai keisarilla ole oikeutta tai valtaa osallistua paavin valintaan. Asia oli ennen saattanut olla toisin, mutta nyt paavi Nikolaus II oli korjannut tämän epäkohdan tullessaan valituksi kardinaalikallegion päätöksellä. Tämä on tärkeä sitaatti, koska se kumoo täysin Henrik III:n luoman säädöksen, joka kielsi paavien valitsemisen vaaleilla. Se myös romuttaa kertaheitolla Otto I:stä lähtöisin olevan perinteen, jossa keisarilla on ainakin nimellinen ylivalta ohi paavien. Hildebrand pohjustaa tällä väittämällä suuresti tulevaa paaviuttaan ja sitä, että paavi on kristikunnan ylin auktoriteetti eikä suinkaan keisari. Se, että Biondo siteeraa Hildebrandin kirjettä suoraan, kertoo hänen suhtautumisestaan keisarin ja paavin suhteeseen. Siteeraaminen paljastaa, että Biondo tukee itsekin näkemystä siitä, että paavi on kristinuskon ylin auktoriteetti. Aiemmin käsiteltäessä Henrik III:n säädöstä, on vaikea hahmottaa Biondon suhtautumista keisarin vallan kasvuun, mutta tässä kohtaa hän tuo mielipiteensä selkeästi esille. Voi siis olla, ettei Biondo alun perinkään pitänyt kehityksestä, jossa paavin valtaa siirrettiin keisarille. On myös mahdollista, että tässä on kyse Hayn mainitsemasta itesesensuurista, jossa Biondo paavin kuurian työntekijänä ei voinut käsitellä paaveja kovin huonossa valossa.²⁵³ Biondon aiempaan tekstiin vedoten on kuitenkin todennäköisempää, että hänen mielestään sekä keisarilla että paavilla tuli olla valtaa, mutta nyt vallan tasapaino oli siirtynyt liikaa keisarin suuntaan, ja tämä puolestaan tulisi olemaan haitallista Italialle.

Biondon kielenkäyttö Henrik IV:stä ilmentää entisestään hänen puolueellisuuttaan. Hän käyttää usein Henrikistä termiä *impius rex* (jumalaton kuningas). Tätä samaa *impius*-adjektiivia hän on käyttänyt jo useasti huonoina pitämistään keisareista ja muista hallitsijoista. Lisäksi Biondo korostaa sitä, että Henrik IV oli koko selkkauksen aikana

²⁵³ Hay 1988, 59.

oikeastaan vain kuningas eikä suinkaan keisari. Yksi kiistan keskeisimmistä sisällöistä olikin se, ettei paavi lopulta suostunut kruunaamaan Henrikiä keisariksi. On huomionarvoista, että Biondon mukaan Gregorius käytti kirjeissään Henrikille ja Agnekselle selkeästi eroavia titteleitä. Näissä kirjeissä Henrikistä käytetään titteliä *rex*, mutta Agnekselta käytetään titteliä *imperatrix*.²⁵⁴ Gregorius — ja näyttää siltä, että myös Biondo — koki, että legitiimi keisarius lepäsi edelleen edellisen keisarin vaimon harteilla eikä suinkaan Henrikin. Tällä kirkko pystyi legitimoimaan korkeamman auktoriteettinsa suhteessa keisariin, sillä uutta keisaria ei oltu vanhan tavan mukaan vielä edes kruunattu.

Investituurariita kärjistyi vuoden 1075 joulumessussa, kun muuan Cincius kaappasi paavi Gregoriuksen ja telkesi tämän taloonsa. Biondo kuvaa värikkäästi, kuinka roomalaiset tästä raivostuneena vapauttivat paavin, tuhosivat Cinciuksen talon ja rankaisivat tämän perhettä leikkaamalla heiltä nenät irti. Cincius itse pääsi pakenemaan Germaniaan Henrikin luo. Tämän salajuonen takana oli Biondon mielestä Ravennan arkkipiispa Guibertus (tuleva antipaavi Clemens III), joka hamusi paavinistuinta itselleen. Gregorius VII reagoi tähän langettamalla Ravennan arkkipiispa Guibertuksen ja paavia suuresti vastustaneen Rooman kardinaali Hugo Candiduksen kirkonkiroukseen ja riistämällä heiltä kaikki arvonimet.²⁵⁵ Tämä oli investituurariidan ytimessä. Keisarin kannattajat kokivat, että paavi oli toiminut yli valtuutensa riistämällä piispoilta tittelit, kun taas paavin kannattajat näkivät tämän paavin vallan piiriin kuuluvana tekona. Biondo selkeyttää tämän itsekin.²⁵⁶ Kun Henrik lähetti Roland Parmalaisen muistuttamaan paavia tämän vallan rajoitteista, Gregorius vastasi riistämällä kirkolliset tittelit kaikilta Henrikiä tukevilta kirkonmiehiltä, ja mikä merkittävämpää, hän riisti Henrikiltä ”teutonien” ja Italian kuningaskunnan hallitsijan tittelin ja arvon sekä vapautti kaikki ylimykset ja kansan hänen hallinnastaan.²⁵⁷ Blumenthal mainitsee, että Gregorius olisi ollut suuttunut

²⁵⁴ Dec 2. Lib 3., 19–20.

²⁵⁵ Ibid.

²⁵⁶ Dec 2. Lib 3., 20. ”Sigifredo id Archiepiscopo maguntino negocium inu[n]xit, cuius pontificalem praeferentis auctoritatem edicto convocatum est apud varmatiam co[n]ciliabulum, et episcopi abbatesq[ue] regnorum henrici ne gregorium i[n] pontificem habere[n]t sunt admoniti.”

²⁵⁷ Ibid. ”Qua impulsus causa po[n]tifex gregorius ea i[n] synodo sigifredum, et eius i[m]pietati assentientes episcopus et abbates commissis privavit ecclesiis. Henrico autem gubernationem titulum et dignitatem regni theotonicor[um] et Italiae i[n]terdixit, omnibus principibus et populis utriusq[ue] regni, quo illi obstringebantur iuramento, auctoritate apostolica absolutis.”

ennen kaikkea siitä, että kuningas piti yhteyttä kirkonkirouksen alaisiin piispoihin, mikä oli ankarasti kiellettyä.²⁵⁸

Tämän kaiken Gregorius teki *auctoritate apostolica* eli apostolisella auktoriteetilla. Paavilla oli siis tuolloin väitetysti valta sekä kruunata keisariehdokas keisariksi, että riistää hallitsijalta hänen maalliset tittelinsä. Tämä oli räikeää sääntöjen uudelleenkirjoittamista. Aikaisemmin Biondo on perustellut, että valta nimittää piispat ja apotit lepäsi ainakin osittain — ellei kokonaan — paavilla, mutta milloinkaan aikaisemmin hän ei ole väittänyt, että paavilla olisi valtaa maallisiin nimityksiin. Tämän vuoksi Gregorius VII:n teko oli ennenkuulumaton. Biondolle tämä merkisi selkeää muutosta keisari-instituution luonteessa. 900-luvun lopun ja 1000-luvun alun keisarillinen ylivalta oli tullut päätökseen, ja Italiaan oli noussut uusi poliittinen peluri, jolla oli valtaa vastustaa keisarin auktoriteettia. Monet aiemmat Italian hallitsijat eivät olleet onnistuneet murentamaan tätä auktoriteettia yhtä tehokkaasti.

Paavin teko olisi saattanut päättyä hyvinkin huonosti, mutta kansan reaktio oli Biondon mukaan hyvin paavia tukeva. Osa kansasta alkoi jopa vierastamaan kuningasta.²⁵⁹ Henrik vastasi paavin tekoon lähtemällä joukkoineen Roomaan vaatimaan keisarin kruunausta paavilta.²⁶⁰ Kaiken tämän jälkeen paavi oli siis yhä kiinteä osa keisari-instituutiota ja keisariksi (*imperator augustus*) tulemista. Tästä seurasi kuuluisa Canossan matka, joka oli Biondon mukaan ”paavin vaikutusvallan huippu”.²⁶¹ Paavi oli lähtenyt Roomasta Pohjois-Italiaan, mutta kuultuaan Henrikin joukkojen olleen tulossa, hän linnoittautui Canossan linnaan. Henrik ei yrittänyt valloittaa kaupunkia voimalla vaan käveli yksin linnan edustalle ja pyysi paavilta synninpäästöä kolme päivää ja yötä. Biondo kuvaa yksityiskohtaisesti, kuinka Henrik odotti ja odotti porttien ulkopuolella paljain jaloin kylmässä talvisessa yössä. Lopulta paavi suostui antamaan Henrikille synninpäästön liittolaistensa pyynnöstä.²⁶²

²⁵⁸ Blumenthal 1988, 119.

²⁵⁹ Ibid.

²⁶⁰ Dec 2. Lib 3., 21.

²⁶¹ Ibid.

²⁶² Ibid. ”Quo enim die Henricus canossi suburbiu[m] attigit. Omni deposito regali ornatu, nudisq[ue] pedibus ad oppidi porta[m] i[n]troduci sperans, cu[m] paucis comitibus est delatus, denegatu[m]q[ue] primo die i[n]gressum aequanimiter tolerans loco per nocte[m] no[n] movit, et glacie feru[n]t, co[n]culataq[ue] diu nive per asperrimu[m] hyemis sydus solu[m], i[n] quo rex stetit, vel iacuit, obriguisse.”

Blumenthal väittää, että Canossan tapahtumat olivat ennemminkin hengellinen kuin poliittinen tapahtuma ja että Henrik haki katumusmatkallaan pelastusta sielulleen eikä niinkään kuninkaan tittelilleen. Hän kuitenkin myöntää, että tapahtumilla oli myös poliittista merkitystä. Katumalla paavin edessä Henrik sai lisäaikaa vakiinnuttaa kirkonkirouksesta syntyneet epävakaut olot Germaniassa, ja samalla hän sai paavin luopumaan suunnitelmistaan matkustaa itse Alppien yli. Tämä olisi mitä todennäköisemmin tarkoittanut uuden kuninkaan valintaa ja Henrikin todellista syrjäyttämistä.²⁶³

Henrikin ja Gregoriuksen välit eivät kuitenkaan parantuneet, vaan jo vuonna 1080 paavi asetti kuninkaan niskoittelusta uudelleen kirkonkiroukseen. Lisäksi vahvistettiin Henrikiä vastaan nostetun antikuninkaan, Svaabian herttua Rudolfin, nimitys. Tämä antikuningas kuitenkin hävisi taistelussa Henrikille ja kuningas oli jälleen Germanian kiistaton hallitsija. Kyllästyneenä jatkuvaan kiistelyyn paavin kanssa Henrik IV teki lopulta samoin kuin monet hänen edeltäjänsä ja nimitti uudeksi paaviksi Ravennan arkkipiispa Guibertuksen nimellä Clemens III. Biondoa kyseinen tapaus järkytti syvästi. Hän viittaa Clemens III:n ainoastaan termillä antipaavi ja osoittaa näin tukensa Gregoriukselle.²⁶⁴ Tilanne tuntui pikkuhiljaa kääntyvän Henrikin eduksi, ja vuonna 1084 kuningas piirittikin jo Citta Leoninaa eli paavin linnoittamaa aluetta Roomasta, jolloin Gregorius linnoittautui Castel Sant'Angelon. Clemens III vihittiin nyt virallisesti paavin virkaan, ja kun Gregorius ei vielääkään suostunut kruunaamaan Henrikiä, kruunasi Clemens tämän lopulta keisariksi. Biondon sanat kuvaavat hänen tyrmistymistään ja osoittavat ennen kaikkea teon laittomuutta. Hänen mukaansa ”antipaavi kruunasi epäaidon keisarin”.²⁶⁵ Biondon silmissä Henrik IV ei siis ollut virallisesti keisari (*imperator augustus*), koska vain paavi pystyi hänen mukaansa vahvistamaan tämän tittelin, ja virallinen paavi oli hänen mukaansa Gregorius VII, joka kieltäytyi tästä.

On mielenkiintoista ja samalla ristiriitaista, että Biondo osoittaa niin syvää tuhtumusta sille, että Henrikin kruunasi hänen nimeämensä antipaavi, kun taas aiempien keisarien kohdalla asia ei ole tuntunut Biondolle yhtä tärkeältä. Esimerkiksi Otto I Suuri nimesi Leo VIII:n paaviksi Johannes XII:n tilalle tämän juoniteltua keisaria vastaan. Hänen

²⁶³ Blumenthal 1988, 123–124.

²⁶⁴ Dec 2. Lib 3., 24.

²⁶⁵ Dec 2. Lib 3., 25–27. ”...adulterinum i[m]peratore[m] Antipapa coronavit.”

pojanpoikansa Otto III taas nimesi ensimmäisen germanialaistaustaisen paavin Gregorius V:n, joka kruunasi puolestaan Otto III:n keisariksi. Lisäksi keisarivallan kulminaatiota edustava Henrik III nimesi Clemens II:n paaviksi ja tuli tämän toimesta kruunatuksi. Biondo ei käytä yhdestäkään näistä paaveista termiä antipaavi. Tämän takia argumentti Biondon itsesensuurista tai tässä tapauksessa paavimyönteisen propagandan tekemisestä saa lisätukea. Katolisen kirkon keskeisimmän uudistajan ja kirkon voittoa kruunusta edustavan paavin perintöä ei sopinut tahrata, vaan sitä piti pikemminkin korostaa. 1400-luvun kaoottisessa poliittisessa tilanteessa paavit joutuivat useasti perustelemaan sekä puolustamaan valtaansa kilpailevilta tahoilta.²⁶⁶ Tämän vuoksi menneiden aikojen legitimiteetti tuli todennäköisesti entistä tärkeämmäksi. Kun valtaa ei voitu onnistuneesti perustella nykyhetkellä, oli perustelut haettava historiasta.

Loppujen lopuksi voidaan väittää, että investituurariidan ensimmäisen erän voitti keisari, vaikka normannit lopulta vapauttivat Gregoriuksen keisarillisten joukkojen piirityksestä vasallisopimuksen mukaisesti.²⁶⁷ Myös Biondo jollain tasolla myöntää tämän. Gregorius VII kuoli maanpaossa Salernossa vuonna 1085, ja Blumenthal väittää osuvasti, että pikaisella vilkaisulla näytti siltä, että Gregorius olisi epäonnistunut täydellisesti. Aikalaisille asia saattoi hyvinkin näyttäytyä sellaiselta. Blumenthal ja Biondo eivät kuitenkaan olleet aikalaisia, ja heillä molemmilla tutkittavan aiheen ja tutkijan väliin jäävät vuosisadat ovat mahdollistaneet sen, että tapahtumien lyhyen aikavälin vaikutusten lisäksi on mahdollista nähdä niiden vaikutus pitkällä aikavälillä. Blumenthalin mukaan 1070- ja 80-lukujen tapahtumat käänsivät kirkon ja kruunun välisen suhteen hetkeksi pääläelleen paavin ohittaessa keisarin hierarkiassa. Hallitsijan vastuu yksin Jumalalle — kytkös, joka oli ollut keskeinen osa lännen keisariutta Kaarle Suuresta lähtien ja sitonut sen antiikin kristillisiin keisareihin — särkyi investituurariidan seurauksena eikä koskaan palannut entiselleen.²⁶⁸ Biondolle investituurariita merkitsi ennen kaikkea keisarin vallan heikentymistä ja voimatasapainon uudelleenjärjestymistä. Euroopan poliittiselle kentälle

²⁶⁶ 1400-luvun paavien kattavaa historiaa varten ks. McCahill 2013.

²⁶⁷ Dec 2. Lib 3., 27–28. Robert Guiscard hyökkäsi Roomaan vuonna 1084. Se, mikä alkoi paavin pelastamisena, muuttui nopeasti kaupungin ryöstöksi. Biondo kuvaa surumielisesti, kuinka suuret tulipalot tuhosivat Roomaa laajalta alueelta. Etenkin Colosseumin ja Lateraanin välinen alue tuhoutui niin pahasti, että sen jälkeinen hävitys oli selvästi nähtävissä vielä Biondonkin aikana. Tässä Biondon rakkaus arkeologiaan vie voiton, ja hänen tekstistään on havaittavissa surua siitä, että paavin pelastaminen oli vaatinut niin kovan hinnan.

²⁶⁸ Blumenthal 1988, 124.

oli noussut taho, joka pystyi haastamaan keisarin niin hengellisessä kuin maallisessa arvovallassa. Otto I:n 900-luvulla aloittama *renovatio imperii* oli tullut tiensä päätökseen.

Paavin ja keisarin valtataistelu näkyy Biondon teoksessa hallitsevana teemana investituurariidan alusta lähtien. 1200-luvulla paavi otti Biondon mukaan niskalengin lännen keisarista paavi Innocentius III:n (1198–1216) aikana. Etenkin vuoden 1204 jälkeen paavi oli suurempi auktoriteetti Euroopassa kuin lännen sekä idän keisarit, ja mikä merkittävämpää, hän oli tunnustetusti korkeammalla kristillisessä hierarkiassa kuin Konstantinopolin patriarkka (tästä lisää luvussa 6). 1200-luvun kuuluisinta keisaria Frederik II:takaan (1220–1250) Biondo ei näytä arvostavan, ja hän osoittaa paavin ylemmyyttä lopettamalla Frederikistä *imperator*-tittelin käytön aina, kun paavi asettaa Frederikin kirkonkiroukseen.²⁶⁹ Biondon mukaan Frederikin keisarius oli seurausta ainoastaan paavin suomasta ”apostolisesta hyväntahtoisuudesta”.²⁷⁰ Tämä jättää vähän spekulointia varaa siihen, että Biondolle paavi olisi ollut tuolloin mitään muuta kuin Euroopan ylimmän vallan käyttäjä. Toisaalta Frederik II:ta pidetään nykyään erittäin kykenevänä ja voimakkaana hallitsijana, ja hän oli sitä myös monille aikalaisille.²⁷¹ Tämän vuoksi Biondon kielenkäyttö legitimiymyden suhteen saattaa olla myös tietynlaista historian uudelleenkirjoittamista.

Biondo mieltää Rooman keisarikunnan selvästi jatkuneen karolingeista otoiille huolimatta 900-luvun alun katkoksesta. Biondo myös lakkaa tässä kohtaa käyttämästä säännöllisesti keisarikuntaa erottavia itä- ja länsietuliitteitä. Hänelle Rooman keisarikunta on nyt selkeästi lännessä, ja idässä hallitsee ”kreikkalainen keisari”. Rooman keisarien uusi huippukausi päättyi kuitenkin jo noin sadan vuoden päästä. Tähän vaikuttivat niin keisarivalinnan muutos perimyskeisariudesta valintakeisariuteen, joka — alkuperäisestä tarkoituksestaan huolimatta — lisäsi Germanian ylimysten valtaa suhteessa keisariin kuin paavin vallan hiljattainen kasvu, joka kulminoitui investituurariidan muodossa. Vaikka Gregorius VII:n alullepanemat reformit eivät aluksi näyttäneet tuottavan tulosta, korostaa Biondo niiden merkitystä hänen seuraajiensa kohdalla. Paavin kasvava auktoriteetti ohi keisarin näkyy uudelleen erityisesti siinä, miten Biondo kuvaa paavi Urbanus II:ta (1088–1099) ensimmäisen ristiretken alullepanijana. Tähän vaikutti myös hänen mukaansa

²⁶⁹ Dec 2. Lib 7., 4–6.

²⁷⁰ Dec 2. Lib 7., 9.

²⁷¹ Abulafia 1988, 1–5.

itäisen keisarikunnan selvä heikentyminen 1000-luvulla. Lopulta 1200-luvulle tultaessa paavista tuli Euroopan korkein auktoriteetti niin idässä kuin lännessä. Tämän jälkeen Biondo alkaa keskittymään yhä enemmän paaveihin ja Italian kaupunkivaltioihin, ja keisarit jäävät taka-alalle. Sen vuoksi on tutkimuskysymysten valossa järkevää rajoittaa lähteen tarkastelu 1200-lukuun.

6 Kamppailu 'Konstantinopolin keisarikunnasta'

Tässä luvussa käsitellään idän keisarikuntaa eli Bysanttia 900-luvulta 1200-luvulle. Kuten aiemmin on tullut ilmi, Biondo alkaa teoksensa edetessä keskittyä entistä enemmän länteen jättäen idän asiat — ristiretkiä lukuun ottamatta — suuresti käsittelemättä. Hänelle Rooman keisarikunta sijaitsi nyt kokonaan lännessä. Siitä huolimatta on välttämätöntä tarkastella lyhyesti idän keisarikunnan kehitystä, koska Biondo ei vain lakannut kirjoittamasta siitä. Hänelle oli tärkeää pitää yllä jatkumoa ja kertoa tapahtumista, jotka vaikuttivat länteen. Tarkoituksena on selvittää niistä maininnoista, jotka Biondo tekee idästä, millaisena hän näki Bysantin keisariuden ja keisarikunnan tilanteen sydänkeskialjalle tultaessa. Keskiössä on erityisesti neljäs ristiretki vuonna 1204 ja Bysantin keisarikunnan perustaminen uudelleen vuonna 1261. Tutkimuskysymysten valossa on tärkeää hahmottaa, millaisen merkityksen Biondo antaa näille modernin historiankirjoituksen esiin nostamille tapahtumille. Lisäksi tätä ennen tarkastellaan Biondon kiinnostuksen lopahtamista itään ja pohditaan syitä tälle käytökselle.

Kuten mainittu Biondo käsittelee idän keisarikunnan asioita huomattavasti länttä vähemmän. Hän tyytyy 900- ja 1000-luvuilla mainitsemaan idän keisareista vain vallanvaihdokset ja suuret aluemenetykset. Biondo tuntuu keskittyvän itään ainoastaan silloin, kun hänellä on siitä jotain negatiivista sanottavaa. Vaikka tämä ei päde aina, on siitä useita esimerkkejä. Makedonialaisdynastian perustajasta Basileios I:stä hän mainitsee ainoastaan sen, että hänen aikanaan saraseenit pääsivät ryöstelemään Välimeren ja häiritsemään sen laivaliikennettä Kreetalta käsin. Saari oli menetetty saraseeneille jo 820-luvulla, mutta Biondo väittää tämän tapahtuneen vasta Basileioksen aikana. Tosin Biondo toteaa, että lännen ja idän kyvyttömyys yhteistyöhön oli osasyynä saraseenien

leviämiselle. Kuten tavallista hän korostaa, että silloinen paavi Johannes VIII pyrki rauhaan yrittämällä solmia liiton idän ja lännen välillä siinä kuitenkaan onnistumatta.²⁷²

Keisari Romanos I:tä (920–944) Biondo kuvaa mitä pirullisimmaksi ja pahimmaksi mieheksi, joka ei ollut kenellekään rakas. Hän kaappasi vallan laittomasti aseilla ja kieroudella. Hän toimi alaikäisen Konstantinos VII:n sijaishallitsijana ja myöhemmin kanssakeisarina mutta oli koko valtakautensa ajan *de facto* keisari. Biondo pyrkii korostamaan Romanos I:n epälegitiimiä asemaa kertomalla, että Etelä-Italian asukkaat pitivät Konstantinos VII:tä legitiiminä keisarina Romanoksen sijasta.²⁷³ Tällä Biondo pyrkii todennäköisesti heikentämään idän keisarin legitiimiyttä ja auktoriteettia entisestään. Aiemmassa luvussa mainittua keisari Nikeforos II Fokaata Biondo käsittelee todennäköisesti eniten makedonialaisdynastian keisareista. Tämä johtuu siitä, että hänellä oli tärkeä osa läntisen keisarikunnan tapahtumissa (katso luku 5.2). Biondo ei kuitenkaan mainitse ollenkaan hänen sotasaavutuksiaan idässä ja antaa esimerkiksi kunnian Kreetan ja Syyrian takaisin valtaamisesta Basileios II:lle (976–1025) ja Konstantinos VIII:lle (1025–28, kanssakeisarina vuodesta 962). Tämä on ainoa kerta, kun Biondo mainitsee nämä yhdessä yli 50 vuotta hallinneet keisariveljekset.²⁷⁴

1000-luvun lopulla kreikkalaisia keisareita ja Bysanttia käsitellään kahden eri teeman yhteydessä. Ensimmäinen näistä on normannien ja bysanttilaisten välinen konflikti 1040-1080-luvuilla. Biondo keskittyy suuresti normanneihin, koska heillä on Italian kannalta suuri merkitys. Normannivalloituksia itäisellä Välimerellä Biondo käsittelee yllättävän laajasti. Tässäkin yhteydessä keisarit mainitaan yleensä vain vastustajina ja sellaisina, joiden luoman heikkouden vuoksi normannit Robert Guiscardin johdolla pystyivät valloittamaan koko Etelä-Italian.²⁷⁵ Toinen teema, jonka yhteydessä Biondo käsittelee Bysanttia, on ensimmäinen ristiretki ja sen syyt. Hän tuntuu allekirjoittavan läntisen

²⁷² Dec 2. Lib 2., 16; ODB: Crete.

²⁷³ Dec 2. Lib 2., 19, ”Ast apud graecos Co[n]sta[n]tino puero, qui fuit Leonis filius, orie[n]tale imperium tenente, quidam nomine et origine Romanus, quem is leo pater classis praefectu[m] tenuerat, pueri tutelam primo, deinde imperium per arma dolu[m]q[ue] occupavit. Quo rerum disturbio calabri, apuli et alii eius orae cum Italo legitimo imperatori Constantino sicut co[n]suevera[n]t subesse neq[ui]re[n]t, adulteri[n]o rebelles erant. Erat vero Romanus pessimus vir ingenio, qui nulla alia ratione imperatori carus a pri[n]cipio fuerat, q[uam] q[ui]a venator fortissimus leoni in ca[m]pis ferocie[n]ti co[n]gressus illu[m] occiderat. Usus itaq[ue] Romanus maxima i[n] Italos Romanosq[ue], apud quos, sordido tame[n] loco natus erat, i[m]pietate, Saracenorum Africanorum rege[m] i[m]pulisq[ue] sibi rebellibus domandis copias traduceret.”

²⁷⁴ Dec 2. Lib 3. 2.

²⁷⁵ Dec 2. Lib 3. 22.

narratiivin, että Jerusalemin joutuminen arabien käsiin olisi ollut jotenkin seurausta Bysantin heikkoudesta. Lisäksi hän paheksuu silloista Bysantin keisaria Aleksios I:tä (1081–1118) siitä, ettei tämä ollut kovin halukas auttamaan ristiretkeläisiä saati päästämään heitä pääkaupunkiin.²⁷⁶

Poikkeuksena Biondon läntiseen fokukseen ovat ristiretkien lisäksi vuosien 1204–1261 välinen aika, jolloin hän käsittelee tarkasti myös Bysantin alueen tapahtumia lännen rinnalla. Tässä hän näyttää lähes palaavan ensimmäisen dekadin tyyliin selostukseen, jossa itä ja länsi olivat lähes yhtä suuren huomion kohteina. Syynä Biondon fokuksen laajentumiseen on neljäs ristiretki, joka kohdistui Pyhän maan sijaan lopulta Konstantinopoliin.²⁷⁷ Ristiretkeläisten tarkoituksena ei alun perin ollut kaupungin ryöstäminen, mutta tilanne eskaloitui lopulta siihen keuhällä 1204. Seurauksena Bysantin keisarikunta pirstaloitui useisiin pienempiin keisarikuntiin, joista moni väitti olevansa Konstantinopolin keisarikunnan virallinen perillinen. Niitä olivat ristiretkeläisten perustama Latinalainen keisarikunta (1204–1261), Nikaian keisarikunta (1204–1261), Trebizondin keisarikunta (1204–1461) ja Epeiroksen despotaatti (1204–1359). Lisäksi Egeanmeren ympäristöön syntyi useita herttuakuntia kuten Saariston herttuakunta (1207–1579).²⁷⁸ Modernissa historiantutkimuksessa Nikaian keisarikuntaa pidetään aidoimpana perillisenä, sillä se pystyi lopulta valloittamaan muut ja perustamaan uudelleen Bysantin keisarikunnan vuonna 1261 (tätä käsitellään tarkemmin seuraavassa alaluvussa). Tämän tapahtumasarjan vuoksi on erittäin tärkeä selvittää, millaisena Biondo näki idän tilanteen vuoden 1204 jälkeen, kenet hän näki Bysantin virallisena perillisenä ja lakkasiko hänen mukaansa Bysantin keisarikunta tuolloin olemasta.

Taustalla neljänten ristiretkeen vaikuttivat keskeisesti Bysantin sisäiset valtakiistat. Keisari Aleksios III (1195–1203) oli syrjäyttänyt ja vanginnut veljensä Isaak II:n (1185–1195) ja hallitsi Konstantinopolia. Kuten aiemmin on nähty, väkivaltaiset vallankaappaukset eivät olleet epänormaaleja Konstantinopolin keisarien keskuudessa. Isaak II:n poika Aleksios oli päässyt pakenemaan setäänsä länteen ja pyysikin ristiretkää valmistelevalta ruhtinailta apua palauttamaan isänsä valtaistuimelle. Vastalahjaksi hän lupasi rahoittaa tulevaa ristiretkää suurella rahasummalla. Tähän ristiretkeläiset

²⁷⁶ Dec 2. Lib 3. 33.

²⁷⁷ Neljännen ristiretken tapahtumahistoriallista katsausta varten ks. Madden 2013 luku 5.

²⁷⁸ Kartta Bysantin alueen pirstaloitumisesta ks. liite 6.

suostuivat, sillä heillä oli jo muutenkin pulaa retken rahoituksesta. Kaupunki saatiin lopulta takaisin ilman väkivaltaa, ja Aleksios IV (1203–1204) kruunattiin keisariksi. Keisarikunta oli kuitenkin ehtynyt varoista, eikä Aleksios IV pystynyt heti maksamaan ristiretkeläisille. Keisarin suosio pääkaupungissa laski nopeasti, sillä häntä pidettiin liikaa länttä myötäilevänä. Hänet syrjäytettiin vain puolen vuoden vallassaolon jälkeen, ja keisariksi kruunattiin Aleksios V (1204). Uusi keisari kieltäytyi maksamasta ristiretkeläisille edeltäjänsä myöntämää palkkiota, ja seurauksena tästä ristiretkeläiset piirittivät pääkaupungin. He lopulta onnistuivat pääsemään sisälle kaupunkiin 12. huhtikuuta 1204.²⁷⁹ Biondo perustelee Konstantinopolin piiritystä ja ryöstöä sillä, että Aleksios V oli hänen sanojensa mukaan ”valekeisari” (*pseudo imperator*), ja hän oli syössyt vallasta oikean keisarin ja ristiretkeläisten liittolaisen Aleksios IV:n. Täten oli ristiretkeläisten velvollisuus kristittyinä syöstä vallasta tämä ”tyranni, joka oli aiheuttanut Aleksios-pojalle niin suurta kauhua”.²⁸⁰ Todellisuudessa taustalla on saattanut olla rahallinen motiivi. Rikas Konstantinopoli oli paljon lähempänä kuin Pyhä maa, ja ristiretkeläiset kokivat keisarin olleen heille velkaa, joten saatavien hankinta oli hyväksyttävää ryöstämällä.

Biondo ei jaa kokonaan nykyhistoriantutkijoiden käsitystä, että kyseessä olisi ollut jotenkin merkittävä tapahtuma maailmanhistoriassa. Konstantinopolin valtauksessa oli hänen mukaansa kyse ennen kaikkea kristilliset arvot hylänneen tyrannin poistamisesta valtaistuimelta. Hän ei myöskään näe, että idän keisarikunta olisi tyystin kadonnut tämän seurauksena. Mutta jokin muutos oli selvästi tapahtunut. Tutkimuskysymysten valossa suurta mielenkiintoa herättää kohta, jossa Biondo kertoo pääkaupungin valtauksen jälkeisistä hetkistä. Hän käyttää tuolloin idän keisarikunnasta termiä *imperium Romaniae* (Romanian keisarikunta), jonka kaikki alueet siirtyivät nyt ristiretkeläisten hallintaan. Biondo ei ole aiemmin käyttänyt tätä termiä itäisestä keisarikunnasta, vaan hän on puhunut ”kreikkalaisesta” tai ”konstantinopolilaisesta” keisarikunnasta.

Edesmennyt Harvardin historian professori Robert Lee Wolff käsittelee kattavassa artikkelissaan *Romania : The Latin Empire of Constantinople* kyseisen termin käyttöä

²⁷⁹ Dec 2. Lib 6., 18–21.

²⁸⁰ Ibid. 21. ”Foedera[ue] primum omnium inter eos in hanc formula[m] renovata sunt, tn* urbis captae, et imperii Romaniae urbium, ac locorum quae in potestate fierent, dimidia proceribus peregrinis, altera pars daretur Venetis posside[n]da, urbis[ue] ab his mari, ab illis terra variatis per duo de septuaginta dies praeliis oppugnata est.”

keskiajalla. Hänen mukaansa termi tunnettiin jo antiikin aikana ja keskiajalla ennen neljättä ristiretkeä sitä käytettiin Italiassa kuvaamaan Bysantin keisarikuntaa. Kuitenkin venetsialaisista lähteistä termiä aletaan käyttää vasta vuoden 1204 jälkeen. Tällöin termillä tarkoitettiin yksinomaan latinalaista keisarikuntaa.²⁸¹ Koska Biondo ei ole käyttänyt termiä ennen tätä ja koska hänen tiedetään kirjoittaneen useita teoksia Venetsian historiasta²⁸², on mahdollista, että hän on käyttänyt lähteinään juuri venetsialaisia teoksia. On kuitenkin epäselvää, miksei hän käytä termiä aiemmin. Koska kyseisessä kohdassa Biondo käsittelee ”Romanian keisarikunnan kaupunkeja ja paikkoja”, jotka olivat nyt ristiretkeläisten vallassa, voi hän tarkoittaa termillä pikemminkin maantieteellistä aluetta kuin poliittista kokonaisuutta. Tällaisesta käytöstä löytyy viitteitä myös muilta kirjoittajilta.²⁸³

Uuden keisarin valintaa Biondo kuvaa yksityiskohtaisesti. Hänen mukaansa jokaisesta ristiretkeläisten joukko-osastosta valittiin yksi mies ehdolle keisarin virkaan. Heitä oli yhteensä 15. Lisäksi oli valittava patriarkka kruunaamaan uusi keisari. Valinnan tekivät ristiretken johtavat ylimykset. Venetsialaiset ehdottivat, että mikäli seuraava keisari ei olisi Venetsiasta, voisivat he lohdutukseksi valita tulevan patriarkan. Keisariksi valittiin lopulta Balduin I (1204–1205) ja patriarkaksi venetsialaisen Tommaso Morosinin. Keisari kruunattiin Biondon mukaan perinteisin menoin.²⁸⁴

Uuden keisarin valinnassa tapahtui Biondon mukaan kaksi keskeistä muutosta. Ensimmäinen oli titteli. Konstantinopolissa valtaapitävä keisari ei enää ollut ”kreikkalainen keisari”, vaan Biondo käyttää hänestä jatkossa termiä *imperator latinorum* (latinalaisten keisari). Hän käyttää myös keisarista satunnaisesti termiä ”konstantinopolilainen keisari”, mutta tällä on todennäköisesti maantieteellinen merkitys,

²⁸¹ Wolff 1948.

²⁸² Esim. *Historia Veneta* ja *De origine et gestis Venetorum*.

²⁸³ Wolff 1948, 12–13.

²⁸⁴ Dec 2. Lib 6., 21. ”Quiete urbi data proceres in concilio decreverunt, quindecim viros ex omni exercitu seligendos, quibus creandi imperatoris, deligendi[ue] patriarchae potestas esset irrefragabilis attributa, Quod cum placuisset ad Veneti petatum impetraverunt, ut nisi imperator esset Venetus, patriarcha[m] ipsi possent ex arbitrio declarare, a romano po[n]tifice confirmandum, partitio[ue] electoru[m] in hunc maxime modum aequata est, ut quinq[ue] viros externi p[ro]ceres fla[n]dre[n]sis et sancti Pauli comites totidem monte ferratensis sabaudiensis[ue], Veneti reliquos deputarent. Balduinus[ue] flandrensis summa concordia in i[m]p[er]atore[m] sublimatus, et Thomas maurocenus i[n] sacris agens in Patriarcha[m] co[n]stantinopolitanu[m] a venetis declaratus est. Qui novo i[m]peratori ex more inuncto diadema i[m]posuit, et brevi post pro confirmatione obtinenda Roma[m] ad tertium innocentium pontificem se co[n]tulit.”

koska kyseistä termiä käytetään myös myöhemmin Nikaian keisarista. Termi tarkoittaa siis sananmukaisesti 'keisaria, joka pitää tällä hetkellä Konstantinopolia vallassaan'. Latinalainen keisari taas viittaa hallitsijan syntyperään. Biondo toteaa itsekin tämän kertoessaan, että ”toinen latinalaisten keisari Henrik (1205–1216) laajensi konstantinopolilaista keisarikuntaa”:²⁸⁵

”Ad que[m] etia[m] a[n]num henricus imp[er]ator latinor[um] secundus co[n]stantinopolitanu[m] augebat i[m]p[er]iu[m], ut nihil ferme esset reliquu[m] praeter hadrianopolim, quam vattari quidam Commo graecus obtinens usurpato imperii titulo conservabat.”

Yllä olevasta sitaatista voi myös yrittää päätellä, kuka Biondon mielestä oli virallinen keisari. Hän toteaa, että Hadrianopolia hallitsi keisarikunnan syrjäytetyllä tittelillä muuan kreikkalainen. Tällä Biondo saattaa viitata Johannes Komnenos Vatatzekseen, joka ei kuitenkaan ollut keisari vaan sotapäällikkö. Tässä kohtaa Biondon käyttämässä lähteessä on saattanut olla virhe tai sekaannus, ja on todennäköisempää, että hän tarkoittaa Nikaian keisarikunnan ensimmäistä keisaria Theodoros I Laskarista (1204–1222). Myöhemmin hän käyttää Nikaian keisarista titteliä *imperator hadrianopolitanus* (hadrianopolilainen keisari).²⁸⁶ Hänen mukaansa siis virallinen Konstantinopolin keisari oli Balduin I, koska tämä oli syrjäyttänyt kreikkalaisen keisarin vallasta. Kuitenkin Biondo pitää myös Theodorosta keisarina. Tässä näkyy selvästi keisarin tittelin pirstaloituminen. Biondo selvästi ajattelee, että keisarikuntia oli idässä vuoden 1204 jälkeen vain yksi (Konstantinopolilainen keisarikunta tai toisella nimellä Romanian keisarikunta), mutta sen hallinnasta taisteli useampi keisari. Syrjäytetty kreikkalainen — Hadrianopolia hallitseva — keisari kilpaili Konstantinopolia hallitsevan latinalaisten keisarin kanssa Bysantin perinnöstä. On mielenkiintoista, että Biondo käyttää näitä keisareita kuvaavia attribuutteja hyvinkin vaihtelevasti.

Toinen keskeinen muutos uuden keisarin valinnassa oli se, että nyt kruunaukseen oli haettava vahvistus paavilta. Tämä oli ennenkuulumatonta ja ilmentää hyvin katolisen kirkon dominoivaa asemaa. Biondo kertoo, kuinka patriarkka Tommaso Morosini lähti

²⁸⁵ Dec 2. Lib 6., 24.

²⁸⁶ On epäselvää, mitä Hadrianopolin kaupunkia Biondo tässä tarkoittaa. Pelkästään Anatoliassa nykyisessä Turkissa niitä oli useita. Euroopan puolella sijaitsevaa Hadrianopolia (nykyistä Edirneä) Nikaian keisari ei hallinnut kuin vasta vuoden 1246 jälkeen. Gregory 2005, 289.

Roomaan ja anoi paavi Innocentius III:ta hyväksymään niin uuden keisarin kuin patriarkankin. Vastalahjaksi patriarkka tunnusti idän kirkon olevan alisteinen paaville.²⁸⁷ Tämä ilmensi paavin vallan kulminaatiota, sillä nyt hänellä oli valta kruunata sekä lännen että idän keisarit. Lisäksi ortodoksisen kirkon alisteinen asema suhteessa katoliseen kirkkoon lopetti pitkään jatkuneen skisman kirkkojen välillä. On kuitenkin syytä huomata, että samaan aikaan Nikaian keisarikunnassa vaikutti toinen patriarkka, jota ortodoksinen kirkko pitää yhä aitona patriarkkana. Biondo ei säästele ylistystään kuvatessaan tilannetta. Hänen mukaansa kyseinen päivä oli ”kaikista kuuluisin ja iloisin”, koska tämän jälkeen kaikki Bysantin alueet kuuluivat Hadrianopolia lukuun ottamatta latinalaisten hallintaan.²⁸⁸ Biondon käytös sopii aiempaan paavimyönteiseen kirjoittamiseen, ja tällä tapahtumalla on selvästi ollut Biondolle suurempi merkitys paavin auktoriteetin kuin Bysantin pirstaloitumisen suhteen. Tätä ilmentää kuvaavasti tapahtuma, johon Biondo päättää toisen dekadin kuudennen kirjan. Paavi Innocentius III:n järjestämään neljänteen lateraanikonsiiliin vuonna 1215 osallistui Biondon mukaan lähettiläitä sekä ”Germanian” keisarin että ”Konstantinopolin” keisarin hovista. Konstantinopolin keisarilla Biondo tarkoittaa tässä todennäköisesti Latinalaisten keisaria, sillä kirkon mukaan hän oli idän ainoa legitiimi keisari. Lisäksi paikalla oli edustajia Jerusalemin, Frankian, Hispanian, Anglian ja Kyproksen kuningaskunnista.²⁸⁹ Näytti siis siltä, että koko (kristillinen) maailma oli paavin alaisuudessa.

Vuoden 1204 tapahtumia voi tarkastella keisari-instituution lisäksi maantieteelliseltä kannalta. Bysantin alueiden varsinaista uudelleenjakoa Biondo kuvaa melko samalla tavalla kuin nykytutkijat. Uuden, ristiretkeläisille myötämielisen keisarin myötä Bysantin entiset alueet jaettiin ristiretkeläisjohtajien kesken. Latinalaisten keisari Balduin I:lle kuului Konstantinopolin ympäristö etenkin Euroopan puoleiselta alueelta. Ristiretken johtohahmo Boniface de Montferrat’lle ja keisarin veljelle Henrik Flanderilaiselle annettiin Thessalonikin kuningaskunta. Venetsian doge Enrico Dandolo (1198–1205) taas piti huolen siitä, että kaupunkivaltio sai haluamansa. Se sai neljänneksen keisarikunnan alueista, johon kuului useita saaria, Saariston herttuakunta, Euboian saari ja myöhemmin Kreeta.²⁹⁰ On huomattavaa, että Biondo kertoo aluejaon puhtaasti

²⁸⁷ Dec 2. Lib 6., 22.

²⁸⁸ Dec 2. Lib 6., 22.

²⁸⁹ Ibid. 26.

²⁹⁰ Dec 2. Lib 6. 22.

ristiretkeläisten näkökulmasta. Hän ei huomioi Nikaian keisarikuntaa vaan todennäköisesti olettaa sen alueiden kuuluvan *de iure* latinalaiseen keisarikuntaan. Ainoa alue, jonka hän mainitsee, on aiemmin mainittu Hadrianopoliksen kaupunki, jota ristiretkeläiset eivät hänen mukaansa kyenneet valtamaan. Trebizondin keisarikuntaa tai Epeiroksen despotaattiakaan Biondo ei mainitse. Hänelle alue oli siis jaettu lähinnä latinalaisen keisarin (jonka valtaan kuului aluksi myös Thessalonikin kuningaskunta) ja venetsialaisten kesken. Yksipuolisella näkökulmalla Biondo pyrkii korostamaan lännen ylivaltaa Konstantinopolin alueella.

Biondo ei kuitenkaan pidättäydy käsittelemästä Nikaian keisarikunnan asioita, sillä hyvin nopeasti Biondo kertoo Latinalaisen keisarikunnan joutuneen ahtaalle hadrianopolilaisen *Ioannes Vattarus* -nimisen keisarin valloitusten vuoksi.²⁹¹ Tällä Biondo tarkoittaa Nikaian toista keisaria Johannes III Doukas Vatatzesta (1222–1254), joka valloitti itselleen lopulta lähes kaikki Latinalaisen keisarikunnan alueet. Biondo perustelee Latinalaisen keisarikunnan aluemenetyksiä sen keisarien heikkoudella. Tämä on jo tutuksi tullut teema Biondolla.²⁹² Hän syyttää etenkin keisari Robert I:tä (1221–1228) huolettomasta ja ahneesta käytöksestä. Robert oli nimittäin päättänyt mennä naimisiin kreikkalaisen ylhäisnaisennaisen kanssa tietäen hänen olleen jo luvattu eräälle burgundilaismiehelle. Raivostuneena tämä mies lopulta silpoi naisen ja heitti hänet mereen. Tapaus tuotti Biondon mukaan syvää häpeää latinalaisten uskottavuudelle idässä. Robertin seuraaja Balduin II (1228–1261) vannoi Biondon mukaan palauttavansa suvulleen Johanneksen ryöstämät Romanian keisarikunnan alueet.²⁹³ Tässä Biondo siis mieltää aikalaisten tapaan Latinalaisen keisarikunnan ja Romanian keisarikunnan synonyymeiksi. Tämä haave jäi kuitenkin toteutumatta, ja vuonna 1261 Latinalainen keisarikunta lakkasi olemasta, kun Nikaian keisarikunta valtasi Konstantinopolin ja perusti uudelleen Bysantin keisarikunnan. Tätä siirrytään tarkastelemaan seuraavaksi.

Biondolle Bysantin perustaminen uudelleen oli surullinen tapaus. Vaikka hän selvästi välittää siitä, että katolinen kirkko menetti Konstantinopolin, keskittyy hänen turhautumisensa enemmän vallananastajaksi kutsumaansa Mikael VII Palaiologokseen. Mikael VII Palaiologos (1259–1282) — Bysantin viimeisen dynastian perustaja — oli

²⁹¹ Dec 2 Lib 7. 10.

²⁹² Vertaa esimerkiksi luvun 3 keisareihin.

²⁹³ Dec 2. Lib 7. 11.

ennen keisariksi tuloaan palvellut keisari Johannes III:n alaisuudessa, ja hän olikin noussut hovissa korkeaan asemaan. Keisari Theodoros II Laskaroksen (1254–1258) kuoltua Mikaelista tehtiin alaikäisen Johanneksen sijaishallitsija.²⁹⁴ Myös Biondo mainitsee tämän.²⁹⁵ Mikael VII oli vastuussa Konstantinopolin uudelleenvaltaamisesta ja latinalaisen keisarin Balduin II:n syrjäyttämisestä. Tämä tapahtui Biondon mukaan kataluudella ja juonittelulla, sillä keisarilliset joukot päästivät bysanttilaiset salaa öiseen kaupunkiin. Jo ennen valtausta kaupunkilaiset olivat luopuneet Latinalaisen keisarikunnan nimestä katkerina vuoden 1204 vallanvaihdosta.²⁹⁶ Vaikka hän toteaa Balwin II:n olleen virallinen keisari, on Biondo osaksi sitä mieltä, että Balduinin ja hänen edeltäjiensä heikkouden vuoksi Mikael Palaiologoksen kaltaiset juonittelijat saattoivat päästä valtaan. Biondo kuvaa Konstantinopolin valtausta kovin yksipuolisesti. Hänen mukaansa koko kaupunki olisi tukenut Mikael Palaiologosta, vaikka hän riisti keisariuden oikealta kruununperijältä. Toisaalta Biondo myös tunnustaa sen, että Latinalainen keisarikunta epäonnistui idän vakauttamisessa ja saattamisessa osaksi katolisen kirkon valtapiiriä. Tämän vuoksi Biondo toteaaakin Latinalaisten keisarikunnan (ja samalla katolisen kirkon valta-aseman) tulleen Konstantinopolissa päätökseen 58 vuoden vallassaolon jälkeen.²⁹⁷

Biondo kuvailee Mikaelia ”erittäin ylpeäksi ja ovelaksi mieheksi”, mutta myös ”julmimmaksi” keisariksi, jonka päätösten vuoksi hänen ja hänen seuraajiensa aikana Konstantinopolin keisarikunta lopulta menetettiin turkkilaisille. Biondo mainitsee tämän käsitellessään Konstantinopolin valtauksen seurauksia, jolloin hän luo jatkumon roomalaisista Palaiologosten aikaan:²⁹⁸

”Potitus urbe paleologus ea iecit rebus suis impietatis scelerisque fundamenta, quibus postea respondit omnis sua successorumque ex ea cognitione imperatorum vita, qui tantum imperium tantum romani olim, post graeci, demum latini nominis dignitatem

²⁹⁴ Gregory 2005, 291–292.

²⁹⁵ Dec 2. Lib 8. 7.

²⁹⁶ Dec 2. Lib 8. 8. ”Interea qui erant Constantinopoli vetusta origine graeci odiosum pridem, ut est gentis natura, latinum nomen inde constituerant eiicere. Inita itaque coniuratione paleologus de recipienda urbe per idoneos est admonitus. Classe itaque imperatoria, quae omnes asportaverat latinorum nervos, in pontico iam agente, adveniens cum exercitu paleologus, refracta a coniuratis porta nocte concubia est admissus.”

²⁹⁷ Ibid. ”Finisque fuit latinorum in constantinopoli imperio per a[n]nos duo de sexaginta continuato.”

²⁹⁸ Dec 2. Lib 8. 8.

suis levissimis perditissimisque moribus in manus turcorum dedere, potius q[uam] pervenire, aut prolabi permiserunt.”

Hän siis kokee, että Palaiologokset olivat yhteisvastuussa keisarikunnan rappeutumisesta, joka johti lopulta siihen, että se joutui turkkilaisten eli ottomaanien valtaan. Tällä Biondo viittaa selkeästi vuoden 1453 tapahtumiin, jolloin Bysantti lakkasi olemasta, kun ottomaanit valloittivat Konstantinopolin. On mielenkiintoista, että Biondo mainitsee tässä jo ennalta tulevia oman aikansa tapahtumia. Hänhän ei etene *Decadesissa* tuohon vuoteen asti vaan teos loppuu vuoteen 1440. Voidaan väittää, että Biondo syyllistyy väitteessään jonkinasteiseen determinismiin. Hän kokee, että Latinalaisen keisarikunnan syrjäyttäminen ja kreikkalaisten keisarien paluu johti lopulta keisarikunnan luhistumiseen. Vaikka monet nykytutkijatkin myöntävät, että Bysantti ei ollut neljännen ristiretken jälkeen entisensä, pitävät he silti sitä vain yhtenä monista romahtamisen syistä.²⁹⁹ Biondolla taas tuntuu tässä tulkinnassa olevan katkera sävy. Hän hakee oikeutusta tälle historiasta ja luo jatkumon roomalaisista kreikkalaisten ja latinalaisten kautta Palaiologoksiin. Toisaalta Biondon sävy tässä heijastelee hänen aiempaa tuotumustaan Rooman keisarikunnan heikentymiseen liittyen. Kuten aiemmin on mainittu, kokee hän suurta surua esimerkiksi lännen inkliinaation yhteydessä, koska hänelle rakas antiikkinen Rooma joutui rapistumisen kohteeksi. Tässä Konstantinopolin keisarikunnan luhistumisen kuvauksessa on havaittavissa samankaltaisia nostalgisia sävyjä. Vanha ja kunniakas roomalaisten alulle panema keisarikunta oli tuleva päätökseen, ja se oli Biondolle vähintään yhtä merkittävää kuin kyseisen tapahtumansarjan uskonnollinen ulottuvuus (kristillisen Bysantin menettäminen islaminuskoisille ottomaaneille).

Tätä lukua luettaessa tulee ottaa huomioon, että kohdat, joissa Biondo käsittelee Bysanttia, ovat selvässä vähemmistössä. Suurimman osan huomiosta vievät Italian asiat kuten paavit ja huomattaviksi poliittisiksi tekijöiksi tulleet Italian kaupunkivaltiot. Jopa ’aidon’ Rooman keisarikunnan asiat ovat jääneet toisen dekadin lopussa vähemmälle suhteessa sen alkuun. On kuitenkin selvää, että idän tapahtumien vähäisyyttä toisessa dekadissa selittää se, että Biondo ei katsonut Rooman keisarikunnan olleen enää siellä. Se oli lännessä, tarkemmin sanoen Alppien pohjoispuolella. Tämä keisarikunta oli

²⁹⁹ Gregory 2005, 298–339; Nicol 1993, 107–121.

kuitenkin täysin alisteinen katoliselle kirkolle, joka Biondon mukaan piti ylimmäistä auktoriteettia itsellään. Siitä huolimatta hän on kokenut välttämättömäksi käsitellä idän asioita etenkin 1200-luvun alun osalta, koska niillä oli suuri merkitys lännelle ja etenkin paaville. Latinalainen keisarikunta oli hänelle lännen ja katolisen kirkon huippuaikana tekemä kokeilu, joka kuitenkin epäonnistui samoihin syihin kuin keisarikunnat yleensä: heikkoihin keisareihin.

7 Päätäntö

Tutkimuksessa keskeiseksi huomioksi tulee, että Biondolla on keisari-instituutiota käsitellessään usein rinnakkain kaksi ulottuvuutta: käytännön puoli ja juridinen puoli. Hänelle asiat voivat muuttua yhdessä ulottuvuudessa, mutta pysyä samana toisessa. Ensimmäisessä dekadissa tärkeimmät muutokset keisari-instituutiosta koskevat valtakunnan heikentymistä niin alueellisesti kuin valtapoliittisestikin. Vuoden 410 Rooman ryöstö aloitti läntisen Rooman inkliinaation, joka huipentui keisari-instituution päättymiseen länessä vuonna 476. Tämä oli Biondon mukaan seurausta kansainvaelluksista ja heikoista keisareista. Heikot keisarit toimivat Biondolla keskeisenä syynä muutoksiin halki *Decadesin*. Tutkimuksessa selviää, että Biondo näki keisariuden keskittyvän 400-luvun lopulla itään. Se ei siirtynyt tai kadonnut lännestä vaan pikemminkin idän keisarin valta-alue laajeni käsittämään koko Rooman valtakunnan. Tämä tapahtui kuitenkin vain oikeudellisella tasolla. Virallinen keisari oli Konstantinopolissa, mutta lännen keisarin käytännön valta siirtyi barbaarikuninkaille, kuten Theoderik Suurelle, ja he ylläpitivät keisarin traditioita kuitenkin ilman virallista titteliä. Idässä vastaava inkliinaatio alkoi vuoden 610 jälkeen, ja siihen syynä oli yllättävän samat asiat kuin länessä. Heikot keisarit loivat pohjan aluemenetyksille, joita tapahtui Afrikassa ja Lähi-Idässä. Voitto persialaisista ei merkinnyt Biondolle tarpeeksi, koska kyseiset alueet siirtyivät lopulta arabien hallintaan. Lisäksi Fokaan ja erityisesti Herakleioon lopulta epäonnistuneet yritykset vakauttaa valtakunnan sisäosat ja ulkorajat johtivat keisarin vallan ja aseman selvään heikentymiseen.

Toisessa dekadissa keisari-instituutiosta tapahtuu useita suuria muutoksia. Yleisesti sanottuna Biondo keskittyy selkeästi länteen syntyvän uuden keisarikunnan ympärille. Tämän synnyn mahdollisti osittain juuri idän heikentyminen 600–700-luvuilla. Frankkien

kuningas Kaarle Suuri loi länteen valtakunnan, jolla oli edellytykset haastaa Rooman keisarikunnan asema idässä. Keisariksi kruunaaminen ei Biondon mukaan riittänyt, vaan tunnustaminen oli haettava myös Konstantinopolista, jossa Rooman juridinen valta silloin lepäsi. Tässä Biondo korostaa selvästi, että pelkkä käytännön valta ei ollut keisariuden mitta, vaan keisariuteen liittyi olennaisesti juridinen tunnustaminen. Idässä kun katsottiin, että länsi kuului yhä Rooman keisarikuntaan. Näin ollen Biondo korostaa, että lännen keisarius virallistettiin idästä käsin, jonka jälkeen Rooman keisarikunnassa oli kaksi virallista keisaria. Varsinainen keisarikuntien jako itäiseen ja läntiseen osaan tapahtui vasta tämän jälkeen. Karolingien aikakaudella keisari-instituutiosta tuli siis jälleen keskeinen osa lännen valtopolitiikkaa, josta se oli uupunut yli 300 vuotta.

Biondo katsoo, että 900-luvun alkupuolella lännen keisari-instituutiosta tapahtui katkos. Tämä katkos oli enemmänkin juridinen, koska samaan aikaan valtaa havitteli usea keisari. Käytännössä vallassa oli aina joku keisari, mutta Biondo pitää tätä katkoksesta, koska virallista keisaria ei voitu varmuudella osoittaa. Tämä katkos mahdollisti Rooman keisarikunnan uudistamisen Ottojen aikana. Tärkein huomio, jonka Biondo tekee tuosta ajasta, on se, että hän näki Rooman virallisen keisarikunnan titteleineen siirtyneen kokonaan länteen (*translatio imperii*). Rooman keisarikunta sijaitsi siis tuon jälkeen kokonaan lännessä. Biondo ei kuitenkaan tarkoita, että idässä ei olisi ollut enää keisarikuntaa. Käytännössä siellä oli yhä keisarikunta, josta Biondo käyttää nimeä Konstantinopolilainen keisarikunta. Siirtymä oli siis luonteeltaan juridinen. Toinen keskeinen muutos keisari-instituutiosta oli valintakeisariuteen siirtyminen. Biondolle tämän käytännön virallinen tarkoitus oli ensisijaisesti vakiinnuttaa keisariksi tulon prosessi ja helpottaa seuraajan valitsemista epäselvissä tilanteissa. Syvempänä tarkoituksena oli kuitenkin heikentää paavien roolia keisarin kruunaamisessa ja lisätä Germanian ylimysten valtaa suhteessa Italiaan. Muutos oli Biondon mielestä suuri, eikä hän tunnu pitäneen kehityksestä.

Vastauksena keisarin vallan kasvuun Biondo pitää kirkon aktiivista otetta laajentaa maallista valtaansa. Tämä kulminoitui 1000-luvun investituurariitaan, joka muutti ratkaisevasti Euroopan valtasapainoa. Keskeisimpänä muutoksena Biondo mieltää keisarin vallan heikentymisen Italiassa ja tämän vallan siirtymisen paaville ja paikallisille ruhtinaille. Hän perustelee keisarien vallan riistoa heidän jumalattomuudellaan ja kyvyttömyytenä vaikuttaa Italian asioihin positiivisesti. Taustalla vaikuttaa myös selvästi

yrittäminen legitimoida paavin maallinen valta-asema Italiassa. Historialla pyrittiin perustelemaan paavin oikeus nimittää piispat — oikeus, joka ei Biondon mukaan koskaan kuulunut keisarille. 1200-luku osoittikin Biondolle paavin olleen ylimmän auktoriteetin käyttäjä Euroopassa. Tässä hän ei ollut väärässä.

Käsitellessään idän keisareita hän katsoo keskeisimmän muutoksen tapahtuneen 1200-luvulla, jolloin Bysantti pirstaloitui neljännen ristiretken seurauksena. Valtakunnan korvanneet keisarikunnat ja niiden keisarit eivät kyenneet vakauttamaan aluetta, ja Bysantti palautui lopulta kreikkalaisten käsiin, tosin suuresti heikentyneenä. Tämä heikentynyt valtakunta ei lopulta pystynyt vastustamaan ottomaaneja 1400-luvulla. Biondolla on Bysantin tuhoa käsitellessään havaittavissa samankaltaista surua kuin Länsi-Rooman inkliinaatiossa. Molemmat ilmensivät antiikkisen maailman loppua, johon Biondo oli kovasti mieltynyt.

Vaikka Biondo mainitsee usean asian muuttuneen keisari-instituution historiassa, korostaa hän monessa kohtaa myös jatkumoiden merkitystä. Länsi-Rooman keisarin juridinen katoaminen ei tarkoittanut valtakunnan poliittista tai kulttuurista tuhoa, vaan barbaarikuninkaat ylläpitivät antiikin instituutioita ja perinteitä vielä pitkään. Pohja Kaarle Suuren keisariudelle oli tehty jo 700-luvulla, eikä itse kruunaus ollut aikalaisille saati Biondolle niin merkityksellinen kuin jälkipolvet ovat sen maallanneet. Biondo näki, että kruunaus oli osa aikakauden poliittista jatkumoa ja luonnollinen seuraus vallinneeseen tilanteeseen. Tällä hän ei tarkoita minkäänlaista predestinaatiota vaan sitä, että olosuhteet uuden keisarin tulon lännessä olivat mitä sopivimmat. Kahden Rooman keisarikunnan tunnustaminen taas legitimoivat jo pitkään jatkuneen poliittisen järjestyksen. Jälleen kerran juridinen puoli saavutti käytännön tason.

Jatkumoa antiikkiin Biondo luo palaamalla käyttämään *caesar*-termiä hierarkkisessa merkityksessä valintakeisarien kohdalla. Keisarin valta pyrittiin legitimoimaan luomalla yhteys näihin antiikin instituutioihin. Historiaa käytettiin siis legitimoivana tekijänä. Hierarkkisten tittelien käyttöön palauttamisella Biondo yhdisti antiikin ja keskiajan keisari-instituutiot yhdeksi kronologiaksi luoden uusille keisareille mahtavan menneisyyden. Myös 900-luvun alun katkoksesta huolimatta Biondo ei näe suurta ongelmaa keisari-instituution siirtymisessä karolingeilta Otoille. Päinvastoin karolingit olivat siirtyneet osaksi keisarillista jatkumoa, josta Otot hakivat oikeutuksensa. Juuri

jatkumoiden luomisella Biondo pyrkii laajentamaan keisarin valta-asemaa. Myös virallisten titteliensä näennäinen siirtymä idästä länteen oli osa tätä valtapeliä. Mitään oikeaa valtaa ei 900-luvulla siirtynyt, vaan Biondo luo vaikutelman, että näin oli tapahtunut. Hän ei kuitenkaan väitä, että itään olisi syntynyt valtatyhjiö vaan tunnustaa itäisen keisarikunnan olemassaolon — nyt tosin Konstantinopolin keisarikuntana. Tämä keisarikunta ei myöskään kadonnut vuoden 1204 jälkeen vaan pirstaloitui vain palatakseen uudestaan kokoon.

Erästä jatkumoa Biondo ylläpitää halki toisen dekadin, ja se on paavin rooli keisarin kruunaamisessa. Se pysyi keskeisenä osana keisariksi tuloprosessissa halki keskiajan. Vaikka Biondon tulkinnat paavin vallasta muuttuvatkin puolueellisimmiksi hänen omaa aikaansa lähestyttäessä, ei hänen tarvitse oikeastaan valehdella kertaakaan tämän ilmiön merkitystä korostaessaan. Hänen käyttämänsä lähteet pitävät paavin roolia yhtä tärkeänä kuin keisarin, ja niistä voi päätellä aikalaiskeisarien myös allekirjoittavan tämän väitteen. Tätä näkemystä puoltaa se, etteivät keisarit missään vaiheessa ennen 1400-lukua pitäneet itseään virallisena keisarina ilman paavin (tai antipaavin) kruunausta. Vaikka paikoin paavi olikin kumileimasin, ei traditiota koskaan täysin hylätty.

Biondon painopisteen vaihteluita *Decadesissa* selittävät Italia ja virallisen Rooman keisarikunnan sijainti. Lisäksi fokukseen vaikuttavat keskeisesti Biondon käyttämät lähteet. Ensimmäisessä dekadissa Biondo käsittelee sekä länttä että itää, koska molemmissa on aluksi keisari. Vaikka keisari on 500-700-luvuilla idässä, kokee Biondo tarpeelliseksi selostaa lännen asioita, koska hänen lähteensä ovat siellä ja koska hän haluaa pohjustaa uuden keisarin tuloa. 800-luvun jälkeen Biondon painopiste alkaa pikkuhiljaa siirtyä kohti länttä. Tämä johtuu uudesta Rooman keisarikunnasta ja sen läheisestä suhteesta Italiaan. Lisäksi lisääntyvä kirkollinen lähdemäärä helpottaa lännen asioista puhumista. 900-luvulla Biondon katsoma Rooman keisarikunnan siirtyminen kokonaan länteen selittää entisestään sitä, miksi hän keskittyy teoksessaan sinne. Itä ei kuulunut enää Rooman keisarikunnan piiriin.

Tämän vuoksi *Decades* laiminlyö edetessään juuri itää. Siitä tulee lopulta vain vertauskohta, johon Biondo peilaa lännen keisarikuntaa. Konstantinopoli mainitaan syvällisemmin vain, mikäli sillä on vaikutusta lännen asioihin. Olisi kuitenkin liioiteltua väittää, että Biondo lopettaa tyystin idän asioiden käsittelyn. Hän ei tosin mainitse idän

keisarien urotöitä Herakleioon jälkeen positiivisessa valossa. 900-luvun Bysantin kultakauden sivuuttaminen on looginen teko, sillä Biondo halusi ennen kaikkea korostaa 900-luvulla tapahtunutta kukoistusta lännessä. Idän vastaavan korostaminen olisi pienentänyt tätä merkitystä. Keisari-instituutioon liittyen Biondo keskittyy suuresti sotilaalliseen ja poliittiseen historiaan. Hän ei keskity keisarien sosiaaliseen tai kulttuuriseen elämään, eikä hän ei kuvaa juuri keisarien itsensä ajatuksia vaan enemmän heidän tekojaan. Tällä on selvä pedagoginen taka-ajatus, koska *Decadesin* yksi tarkoitus on selvästi opettaa aikalaishallitsijoita hallitsemaan hyvin. Esimerkit historiasta auttavat hahmottamaan, mitkä teot ovat olleet missäkin tilanteessa suotuisia.

Halki *Decadesin* Biondo nostaa esiin useita virallisen keisarin tunnusmerkkejä, jotka ovat kuitenkin jatkuvassa muutoksessa. Samalla hän tulee luoneeksi monia hyvän keisarin tunnusmerkkejä, joista on havaittavissa jatkumo halki keisari-instituution. Nämä arkkityypit hyvistä keisareista puoltavat entisestään väitettä, että *Decadesilla* on ollut jonkinlainen pedagoginen tarkoitus. Myöhäisantiikissa virallisen keisarin kriteerit olivat vielä hyvin samanlaiset kuin antiikissa. Vuoden 476 jälkeen virallinen keisari oli idässä, eikä sille ollut Biondon mukaan haastajia. 800-luvulla lännen uuden keisarin kriteeristöön tuli useita uusia piirteitä. Hän oli ennen kaikkea katolinen kristitty, ja hänen valtansa tuli Jumalalta. Kruunauksen pystyi tekemään vain paavi, koska hän oli Jumalaa lähimpänä. Näin pyrittiin legitimoimaan lännen keisaria idän vastaavan kustannuksella. Mitä lähemmäksi tullaan Biondon omaa aikaa, sitä enemmän hän korostaa paavin roolia keisariuden legitimoivana voimana. Toisin kuin idän keisareilla lännen keisarilla oli velvollisuus levittää kristinuskoa. Tämä syvensi entisestään kahden instituution liittoa. 1000-luvulla keisari-instituutiosta tehtiin byrokraattisempi ja ylenemisjärjestyksestä standardi. Keisariehdokkaaksi saattoi tämän jälkeen tulla vain germaanisukuisen valitsijakollegion päätöksellä, mutta varsinaisen kruunauksen teki yhä paavi. Investituurariidan aikana Biondolle epälegitimovaksi tekijäksi tuli keisariehdokkaan alaikäisyys. Keisarin valta lepäsi tällöin ehdokkaan äidillä. Kyseinen bysanttilaisperinne oli omiaan heikentämään keisarin asemaa suhteessa paaviin. Idässä virallisen keisarin asemaan Biondo puuttuu vasta 1200-luvulla, jolloin keisarin legitiimiys oli tiiviisti sidoksissa Konstantinopolin hallintaan.

Hyvän keisarin tunnusmerkeiksi nousevat Biondolla nopea reaktiokyky ja monipuoliset diplomaatiataidot. Tunnuksien evoluutio näkyy siinä, että antiikin keisareissa Biondo

tuntuu ihannoivan sotilaallisia taitoja, kun taas kyky saada asioita aikaan diplomatialla korostuu 800-luvulle tultaessa. Biondo siis tunnustaa, että antiikin maailma ja keskiajan maailma olivat erilaisia ympäristöjä, eikä niitä voinut hallita samanlainen keisari. Keskiajan maailmassa Välimerellä oli useita vahvoja valtakeskittymiä, ja dialogilla saatiin usein aikaan enemmän kuin raa'alla voimalla. Tämä on yksi syy, miksi Biondo laiminlyö Bysantin kulta-ajan valloittajakeisareita. Päämääränä tuli aina olla ensisijaisesti vakiinnuttaa tilanne, ei niinkään eskaloida sitä entisestään. Rauhallisuus oli siis myös keisarin hyve. Tämä ilmenee hyvin Biondon kuvatessa Otto I:tä ja hänen poikaansa Otto II:ta, joista edellinen edustaa rauhallista ja diplomaattisesti taitavaa hallitsijaa ja jälkimmäinen äkkipikaista ja vallanhimoista keisaria. Hyvän keisarin piirteet olivat siis usein enemmän sidoksissa henkilöön kuin dynastiaan. Tämä näkyy useassa kohdassa, jolloin huono keisari saattoi romuttaa edeltävän hyvän keisarin saavutukset tyystin. On mielenkiintoista, että Biondolla ei esiinny teoksessaan juurikaan onnetarta tai sattumaa. Hänelle keisarit olivat aktiivisia toimijoita, ja mikäli valtakunta heikentyi, oli se pääasiassa keisarin heikkoutta. On havaittavissa, että Biondo ei tunnusta, että joskus asiat tapahtuvat ilman, että keisari voi siihen vaikuttaa. Hän näkee, että kaikki keisarikuntaa kohtaan tulleet kurjuudet olisivat olleet estettävissä hyvän keisarin vallassaololla.

Tämä tutkimus on vain osa renessanssin, historiankirjoituksen ja Biondon tutkimusta, ja jatkotutkimusmahdollisuuksia on useita. Koska Biondo keskittyy huomattavasti enemmän länteen, olisi hedelmällistä tarkastella keisari-instituution muutoksia ja jatkumota itäisen historiankirjoittajan näkökulmasta. Biondon aikaisia historiankirjoittajia idässä olivat esimerkiksi Johannes Kananos ja Laonikos Chalkokondyles. Näiden kahden näkökulman vertailulla voitaisiin löytää uusia vastauksia ja selvittää, missä näkökulmat eroavat ja missä taas yhdistyvät. Toiseksi voitaisiin tutkia, miten käsitykset keisareista vaihtelevat eri renessanssihumanistien keskuudessa. Oliko Biondo ajattelussaan yksin vai jakoivatko muut ajan kirjoittajat nämä käsitykset laajemmassa mittakaavassa? Vertailukelpoisia henkilöitä olisivat esimerkiksi Leonardo Bruni ja Francesco Guicciardini. Myös Biondon oman tuotannon syvällisempi vertailu saattaisi paljastaa jotain uutta hänen tavastaan hahmottaa keisari-instituutio. Myöhemmälle historiankirjoitukselle Biondo antaa vaikutteita aikalaislähteiden runsaasta käytöstä ja hän edustaa ensimmäisiä Italian historian kokoajia. Sisällön suhteen

Biondoa seurasi 300 vuotta myöhemmin Edward Gibbon, ja olisi myös mielenkiintoista tutkia heidän teostensa välisiä yhtäläisyyksiä ja eroja.

Analyysini tässä tutkimuksessa täydentää ja paikoin päivittää Biondoon liittyvää tutkimusta etenkin *Decadesin* osalta. Tutkimuksessa korostuu, että keisarit tai keisari-instituutio eivät olleet humanistisessa historiankirjoituksessa staattisia, vaan oman aikakautensa tuotteita, joista 1400-luvun lukija saattoi oppia paljon. Myös legitiimin keisarin tunnusmerkit olivat riippuvaisia ajasta, jota Biondo käsittelee. Tutkimukseni antaa vahvistusta aikaisemmassa tutkimuksessa esiintyneelle käsitykselle, että *Decades* muuttuu edetessään universaalihistoriasta keskitetymmän historian suuntaan. Biondon fokus myös siirtyy teoksen mittaan yhä enemmän paaveihin keisarien ja kuninkaiden kustannuksella. Kuitenkin Biondon teos *Historiarum ab inclinatione Romanorum imperii decades* on erinomainen esimerkki humanistisesta historiankirjoituksesta, jossa keskiössä eivät olleet myyttiset tai yliluonnolliset tapahtumat, vaan ihmisten teot.

8 Liitteet

8.1 Liite 1 – Rooman keisarit 30 eaa.–1453 jaa.

Rooman keisarit

Augustus (30 eaa. –14 jaa.)

Tiberius (14–37)

Caligula (37–41)

Claudius (41–54)

Nero (54–68)

Galba (68–69)

Otho (69)

Vitellius (69)

Vespasianus (69–79)

Titus (79–81)

Domitianus (81–96)

Nerva (96–98)

Trajanus (98–117)

Hadrianus (117–138)

Antoninus Pius (138–161)

Marcus Aurelius (161–180)

Lucius Verus (161–169)

Commodus (180–192)

Pertinax (192–192)

Didius Iulianus (192)

Septimius Severus (193–221)

Caracalla (211–217)

Geta (211–212)

Elagabalus (218–222)

Aleksanteri Severus (222–235)

Maximinus Thrax (235–238)

Gordianus I (238)

Gordianus II (238)

Gordianus III (238–244)

Filippus Arabs (244–249)

Decius (249–251)

Trebonianus Gallus (251–253)

Valerianus (253–260)

Gallienus (253–268)

Claudius Gothicus (268–270)

Aurelianus (270–275)

Tacitus (275–276)

Probus (276–282)

Tetrarkia

Itä

Diocletianus (284–305)

Galerius (305–311)

Licinius I (308–324)

Maximinus II (311–313)

Konstantinus I Suuri (324–337)

Konstantius II (337–361)

Konstantius II (350–360)

Jovianus (363–364)

Valens (364–378)

Theodosius I Suuri (379–395)

Arcadius (383–408)

Theodosius II (402–450)

Marcianus (450–457)

Leo I (457–474)

Leo II (474)

Zenon (474–491)

Länsi

Maximianus (286–305)

Constantius Chlorus (305–306)

Valerius Severus (306–307)

Konstantinus I Suuri (306–324)

Maxentius (306–312)

Konstantinus II (337–340)

Konstans (340–350)

Vetranio (350)

Julianus (360–363)

Valentinianus I (364–375)

Gratianus (367–383)

Valentinianus II (375–392)

Honorius (393–423)

Konstantinus III (409–411)

Konstantius III (421)

Valentinianus III (424–455)

Petronius Maximus (455)

Avitus (455–456)

Majorianus (457–461)

Libius Severus (461–465)

Anthemius (467–472)

Olybrius (472)

Glycerius (473–474)

Julius Nepos (474–475)

Romulus Augustus (475–476)

(Itä-)Rooman keisarit

Anastasius I (491–518)
Justinus I (518–527)
Justinianus I Suuri (527–565)
Justinus II (565–578)
Tiberius II Konstantinus (578–582)
Maurikios (582–602)
Fokas (602–610)
Herakleios (610–641)
Konstans II (641–668)
Konstantinos IV (668–685)
Justinianos II (685–695) (karkotettiin)
Leontios (695–698)
Tiberios III (698–705)
Justinianos II (705–711) (uudelleen keisariksi)
Filippikos (711–713)
Anastasios II (713–716)
Theodosios III (716–717)
Leo III Isaurilainen (717–741)
Konstantinos V (741–775)
Leo IV (775–780)
Konstantinos VI (780–797)

Bysantin keisarit

Irene (797–802)
Nikeforos I (802–811)
Staurakios (811)
Mikael I Rhangabes (811–813)
Leo V Armenialainen (813–820)
Mikael II Amorialainen (820–829)
Theofilos (829–842)
Mikael III (842–867)

Rooman keisarit

Kaarle I Suuri (800–814)

Ludvig I Hurskas (813–840)

Lothar I (823–855)
Ludvig II (855–875)

Basileios I Makedonialainen (867–886)

Leo VI Viisas (886–912)

Aleksanteri (912–913)

Konstantinos VII (912–959)

Romanos I Lekapenos (919–944)

Romanos II (959–963)

Nikeforos II Fokas (963–969)

Johannes I Tzimiskes (969–976)

Basileios II Bulgaroktonos (976–1025)

Konstantinos VIII (1025–1028)

Romanos III Argyros (1028–1034)

Mikael IV Paflagonialainen (1034–1041)

Mikael V Kalafates (1041–1042)

Zoe ja Theodora (1042)

Konstantinos IX Monomakhos (1042–1055)

Theodora (1055–1056)

Mikael VI Stratiotikos (1056–1057)

Isaak I Komnenos (1057–1059)

Konstantinos X Doukas (1059–1067)

Romanos IV Diogenes (1067–1071)

Mikael VII Doukas (1071–1078)

Nikeforos III Botaneiates (1078–1081)

Aleksios I Komnenos (1081–1118)

Johannes II Komnenos (1118–1143)

Manuel I Komnenos (1143–1180)

Aleksios II Komnenos (1180–1183)

Kaarle II Kaljupää (875–877)

Kaarle III Paksu (881–888)

Guy I (891–894)

Lambert I (892–898)

Arnulf (896–899)

Ludvig III Sokea (901–905)

Berengar I (915–924)

-ei keisaria-

Pyhän Saksalais-Roomalaisen keisarikunnan keisarit

Otto I Suuri (962–973)

Otto II Punainen (967–983)

Otto III (996–1002)

Henrik II Pyhä (1014–1024)

Konrad II (1027–1039)

Henrik III (1046–1056)

Henrik IV (1056–1106)

Henrik V (1111–1125)

Lothar II (1133–1137)

Fredrik I Barbarossa (1155–1190)

Andronikos I Komnenos (1183–1185)

Isaak II Angelos (1185–1195)

Aleksios III Angelos (1195–1203)

Isaak II ja Aleksios IV (1203–1204)

Aleksios IV (1204)

Aleksios V (1204)

Henrik VI (1191–1197)

Otto IV (1198–1215)

Nikaian keisarit

Theodoros I Laskaris (1204–1222)

Johannes III Doukas (1222–1254)

Theodoros II Laskaris (1254–1258)

Johannes IV Laskaris (1258–1261)

Fredrik II (1220–1250)

-ei keisaria-

Bysantin keisarit (jatkuu)

Mikael VIII Palaiologos (1261–1282)

Andronikos II Palaiologos (1282–1328)

Andronikos III Palaiologos (1328–1341)

Johannes V Palaiologos (1341–1376)

Johannes VI Kantakuzenos (1347–1354)

Andronikos IV Palaiologos (1376–1379)

Johannes V (1379–1391) (uudelleen keisariksi)

Johannes VII Palaiologos (1390)

Manuel II Palaiologos (1391–1425)

Johannes VIII Palaiologos (1425–1448)

Konstantinos XI Palaiologos (1449–1453)

Henrik VIII (1312–1313)

Ludvig IV Baijerilainen (1328–1347)

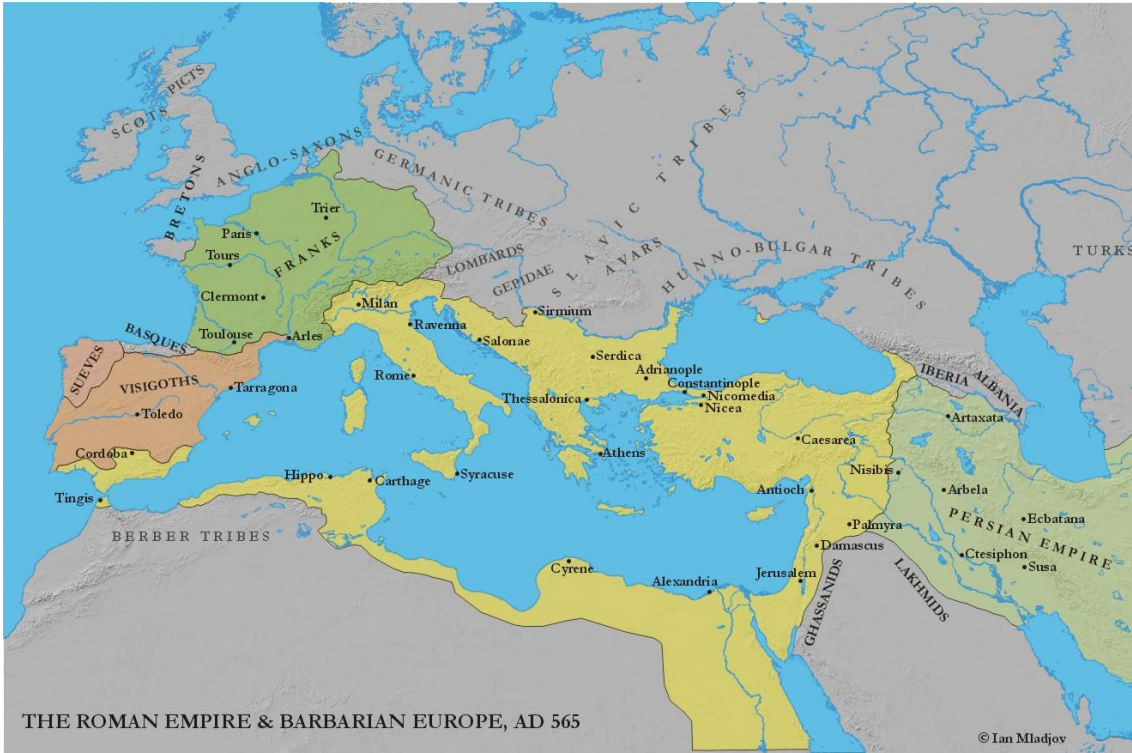
Kaarle IV (1346–1378)

-ei keisaria-

Sigismund I (1433–1437)

Fredrik III (1452–1493)

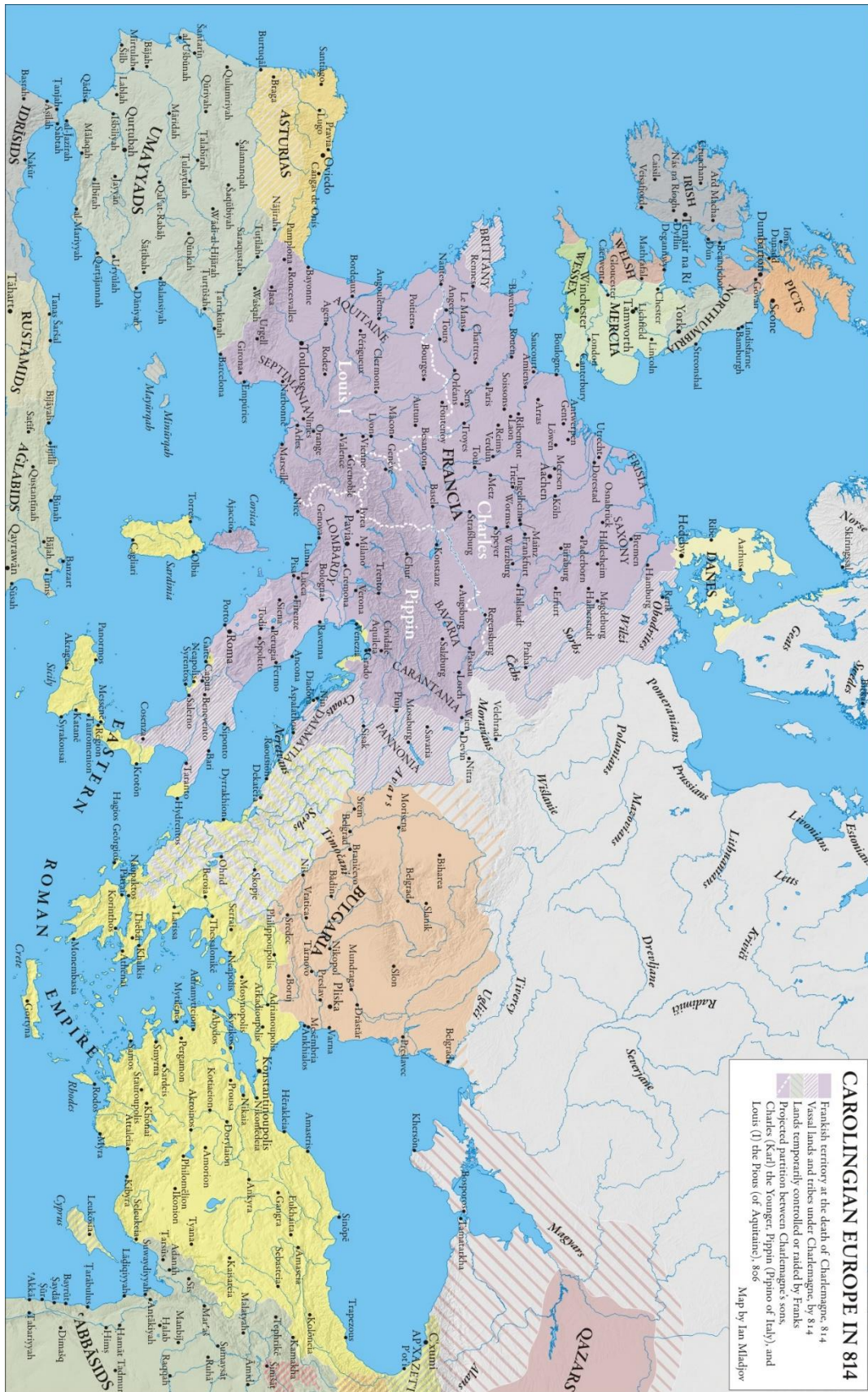
8.2 Liite 2 – Rooman keisarikunta 565 ja 750



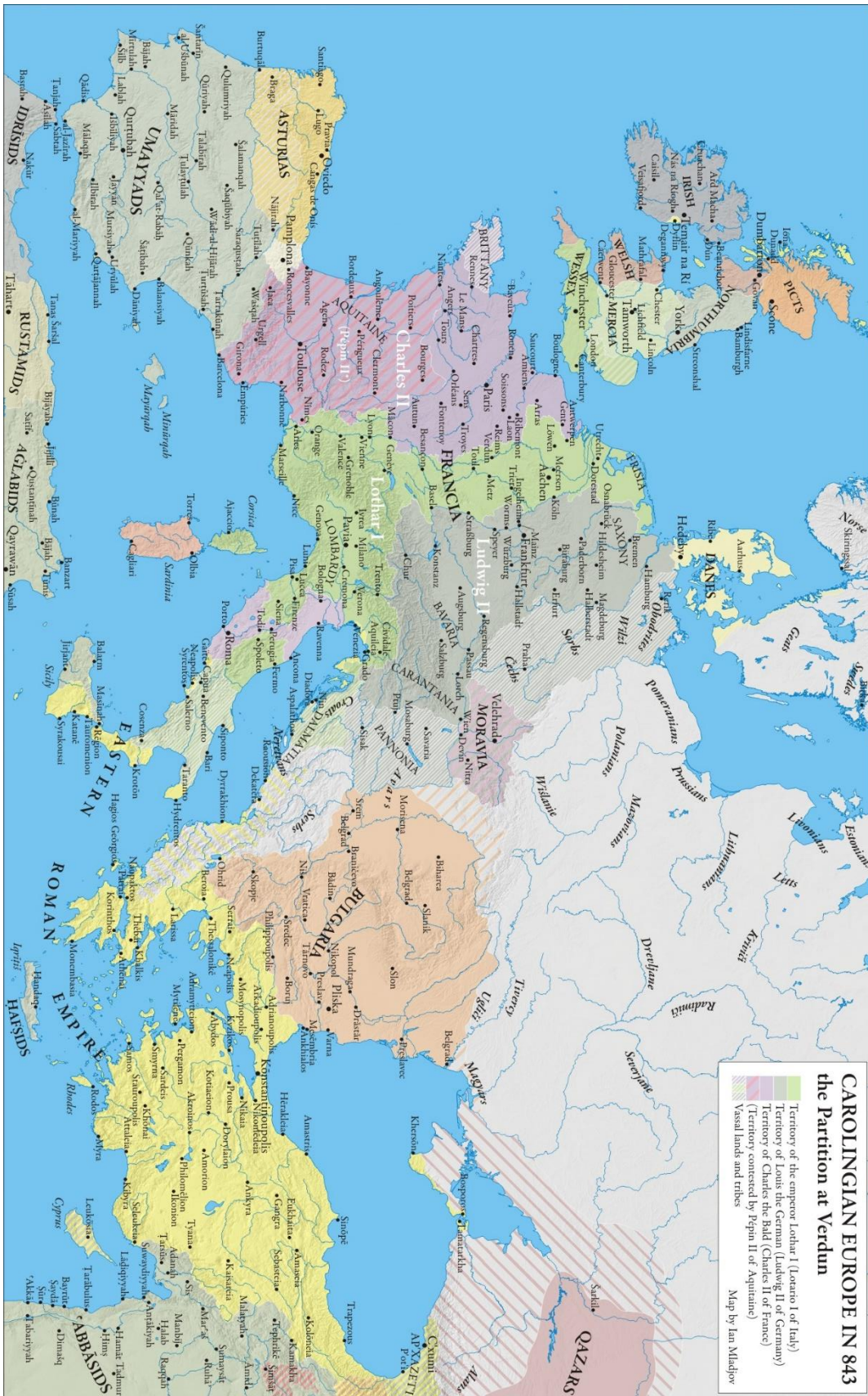
8.3 Liite 3 – Italia vuonna 752



8.4 Liite 4 – Frankia vuonna 814



8.5 Liite 5 – Frankia vuonna 843



9 Kirjallisuusluettelo

Lähteet

Päälähde

Blondus Flavius, *Historiarum ab inclinatione Romanorum imperii decades*.
Venetia: Octavianus Scotus Modoetiensis 1483, GW 4419.

Muut lähteet

Bruni Leonardo (2001), *History of the Florentine People: Vol 1, Books I-IV*.
Trans. James Hankins. Cambridge: Harvard University Press.

Bruni Leonardo (2004), *History of the Florentine People: Vol 2, Books V-VIII*.
Trans. James Hankins. Cambridge: Harvard University Press.

Diaconus Paulus (1907), *History of the Lombards*. Trans. Foulke W. D. Ed. Peters
E. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

Einhardus. (ed.) *Annales regni francorum*. (thelatinlibrary.com)

Einhardus, *Vita karoli magni*. (thelatinlibrary.com)

Gervase of Canterbury (1879), *Chronicle of Gervase*. Trans. William Stubbs.
London: Longman & Co.

Gregorius Turonensis, *Libri historiarum*. (thelatinlibrary.com)

Isidorus Hispalensis (1911), *Etymologiarum sive originum libri XX*. Ed. Lindsay
W. M. Oxford: Oxford University Press.

Orosius Paulus, *Historiarum adversum paganos libri VII*. (thelatinlibrary.com)

Pertz, G. H. (ed.) (1826), *Annales laureshamenses*. In Monumenta Germaniae
Historica. Hannoverae: Impensis Bibliopolii Auligi Hahniani.

Sanakirjat

DC Du Cange, *Glossarium Mediae et Infimae Latinitatis*. (1957) Graz:
Akademische Druck, U. Verlagsanstalt.

DMLBS *Dictionary of Medieval Latin from British Sources*. (1997) Oxford:
Oxford University Press

MLLM *Mediae Latinitatis Lexicon Minus*. (1976) Leiden: Brill.

ODB *The Oxford Dictionary of Byzantium*. (1991) Oxford: Oxford University
Press.

OLD Oxford Latin Dictionary. (1994) Oxford: University Press.

Tutkimuskirjallisuus

- Abulafia, D. (1988), *Frederik II : A Medieval Emperor*. Oxford: Oxford University Press.
- Bachrach B. S. & Bachrach D. (2007), *Saxon military revolution, 912-973? : Myth and reality*. In *Early Medieval Europe*. Vol 15. Is 2. Blackwell Publishing Ltd. 186-222.
- Bachrach D. (2009), *Exercise of royal power in early medieval Europe: the case of Otto the Great 936–73*. In *Early Medieval Europe*. Vol 17. Is 4. Blackwell Publishing Ltd. 389-419.
- Blumenthal U.-R. (1988), *The Investiture Controversy : Church and Monarchy from the Ninth to the Twelfth Century*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Bryce J. (1961[1864]), *The Holy Roman Empire*. London: Macmillan & Co Ltd.
- Buchholz P. (1881), *Die Quellen der "Historiarum Decades" des Flavius Blondus*. Inaug. Diss. Univ. Leipzig. Naumburg: H. Sieling.
- Burckhardt J. (2001[1878]), *The Civilization of the Renaissance in Italy*. Trans. S. G. C. Middlemore. Kitchener: Batoche Books.
- Burr G. L. (1967), *The Carolingian Revolution, and Frankish Intervention in Italy*. In the *Cambridge Medieval History*. Vol. II. The Rise of the Saracens and the Foundation of the Western Empire. Ed. Bury J. B., Gwatkin H. M., Whitney J. P. Cambridge: Cambridge University Press. 575–594.
- Carlquist J. (2017), *Philology as Explanation for Historical Contexts*. In *Philology Matters! Essays on the Art of Reading Slowly*. Ed. Lönnroth H. Leiden: Brill. 75–96.
- Castrén P. & Pietilä-Castrén L. (2000), *Antiikin Käsikirja*. Helsinki: Otava.
- Castrén P. (2011), *Uusi Antiikin Historia*. Helsinki: Otava.
- Chrysos E. (1978), *The Title βασιλευσ in Early Byzantine International Relations*. In *Dumbarton Oaks Papers*. Vol. 32. Dumbarton Oaks: Trustees for Harvard University. 29–75.
- Cochrane E. (1981), *Historians and Historiography in the Italian Renaissance*. Chicago: University of Chicago Press.
- Collins R. (1998). *Charlemagne and his Critics 814-829*. In *La royauté et les élites dans l'Europe carolingienne (du début du IX^e aux environs de 920)*. Ed. Le Jan R., Publications de l'Institut de recherches historiques du Septentrion. 193-211.

- Deliyannis D. (2003), *Historiography in the Middle Ages*. Leiden: Brill.
- De Ste. Croix G. E. M. (1981), *The Class Struggle in the Ancient Greek World from the Archaic Age to the Arab Conquests*. London: Gerald Duckworth & Company Limited.
- Duckett E. (1938), *The Gateway to the Middle Ages : Italy*. Ann Arbor: The University of Michigan Press.
- Fossier R. (1989), *The Cambridge Illustrated History of the Middle Ages. Vol. 1: 350–950*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Freeden M. (2017), *Conceptual History, Ideology and Language*. In *Conceptual History in the European Space*. Ed. Steinmetz W., Freedden M., Fernández S. New York: Berghahn Books.
- Fubini R. (1968), *Biondo Flavio*. In *Dizionario biografico degli Italiani*. Vol 10. 536–559.
- Gregory T. E. (2005), *A History of Byzantium*. Oxford: Blackwell Publishing Ltd.
- Haldon J. (2010), *Bysantin Historia*. Suom. Sivenius K. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.
- Halphen L. (1964), *The Church from Charlesmagne to Sylvester II*. In the *Cambridge Medieval History*. Vol III. Germany and the Western Empire. Ed. Gwatkin H. M., Whitney J. P. Cambridge: Cambridge University Press. 443–457.
- Hartmann L. M. (1967), *Italy under the Lombards*. In the *Cambridge Medieval History*. Vol. II. The Rise of the Saracens and the Foundation of the Western Empire. Ed. Bury J. B., Gwatkin H. M., Whitney J. P. Cambridge: Cambridge University Press. 194–222.
- Hay D. (1988[1959]), *Flavio Biondo and the Middle Ages*. In *Renaissance Essays*. London: The Hambledon Press. 35–67. Originally published in *Proceedings of the British Academy*. Vol 45. 97–128.
- Hay D. (1977), *Annalists and historians : Western historiography from the eighth to the eighteenth centuries*. London: Methuen & Co Ltd.
- Humphries M. (2000), *Italy, A.D. 425–605*. In the *Cambridge Ancient History*. Vol. XIV. Late Antiquity: Empire and Successors, A.D. 425–600. Ed. Cameron A., Ward-Perkins B., Whitby M. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ianziti G. (1980), *From Flavio Biondo to Lodrisio Crivelli : The Beginnings of Humanistic Historiography in Sforza Milan*. In *Rinascimento*. Vol 20. 3–39.

- Ianziti G. (2012), *Writing History in Renaissance Italy : Leonardo Bruni and the Uses of the Past*. Cambridge: Harvard University Press.
- Jordheim H. (2017), *Philology and the Problem of Culture*. In *Philology Matters! Essays on the Art of Reading Slowly*. Ed. Lönnroth H. Leiden: Brill. 1–20.
- Jotischky A. & Stringer K. J. (ed.) (2016), *Norman Expansion : Connections, Continuities and Contrasts*. London: Routledge.
- Keller H. et al. (2008), *Handbuch der deutschen Geschichte : Bd. 3, Die Zeit der späten Karolinger und der Ottonen : Krisen und Konsolidierungen 888-1024*. Stuttgart: Klett-Cotta.
- Kelly J. F. (2012), *History and Heresy : How Historical Forces Can Create Doctrinal Conflicts*. Collegeville MN: Order of Saint Benedict.
- Kreutz B. M. (1991), *Before the Normans : Southern Italy in the Ninth and Tenth Centuries*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Kristeller P. (1990), *Renaissance Thought and the Arts: Collected Essays*. Princeton: Princeton University Press.
- Lamberg M. et al (toim.) (2009), *Keskiajan avain*. Helsinki: SKS.
- Latowsky A. (2013), *Emperor of the World : Charlemagne and the Construction of Imperial Authority, 800–1229*. Ithaca: Cornell University Press.
- Le Goff J. (1984), *La Civilisation de l'Occident Médiéval*. Paris: Arthaud.
- Lönnroth H. & Siponkoski N. (2017), *The Philology of Translation*. In *Philology Matters! Essays on the Art of Reading Slowly*. Ed. Lönnroth H. Leiden: Brill. 136–163.
- Madden T. F. (2013), *The Concise History of the Crusades*. Lanham: Rowman & Littlefield.
- Mann H. K. (1925), *The Lives of the Popes in the Early Middle Ages*. Vol 4. London: K. Paul, Trench, Trübner, & co., ltd.
- Mazzocco A. (1979), *Some philological aspects of Biondo Flavio's Roma triumphans*. In *Supplementa Humanistica Lovaniensia*. Vol 28. Leuven: Leuven University Press. 1–26.
- Mazzocco A. (2010), *“Urbem Romam florentem ac qualem beatus Aurelius Augustinus triumphantem videre desideravit” : A Thorny Issue in Biondo Flavio's Roma triumphans*. In *Studi Umanistici Piceni*. Vol 30. 133–141.
- Mazzocco A. (2012), *A glorification of Christian Rome or an apology of papal policies: a reappraisal of Biondo Flavio's Roma instaurata III.83-114*. In *Roma e il papato nel*

Medioevo. Studi in onore di Massimo Miglio. Vol 2. Primi e tardi umanesimi. Uomini, testi, immagini. Ed. A. Modigliani. Rome: Edizioni di storia e letteratura. 73–88.

Mazzocco A. (2016), *Humanistic Historiography in Venice : The Case of Biondo Flavio and Pietro Bembo*. In *A New Sense of the Past : The Scholarship of Biondo Flavio (1392–1463)*. Ed. Mazzocco A. & Laureys M. Leuven: Leuven University Press.

McCahill E. (2013), *Reviving the Eternal City : Rome and the Papal Court, 1420-1447*. Cambridge: Harvard University Press.

McKitterick R. (2008), *Charlemagne : The Formation of a European Identity*. Cambridge: Cambridge University Press.

Miglio M. (2002), *Incunaboli come fonte: il manoscritto utilizzato in tipografia della Roma instaurata del Biondo (H *3242)*. In *Saggi di stampa. Tipografi e cultura a Roma nel Quattrocento*, ed. A. Modigliani. Rome: Edizioni di storia e letteratura. 115–128.

Mitchell S. (2007), *A History of the Later Roman Empire, AD 284–641*. Oxford: Blackwell Publishing Ltd.

Moorhead J. (1978), *The Laurentian Schism : East and West in Roman Church*. In *Church History*, Vol. 47, No. 2. Cambridge: Cambridge University Press. 125–136.

Moss H. St L. B. (1966), *The Formation of the East Roman Empire, 330–717*. In the *Cambridge Medieval History*. Vol. IV. The Byzantine Empire. Part I. Byzantium and its Neighbours. Ed. Hussey J. M. Cambridge: Cambridge University Press.

Muecke F. (2011), *Ante oculos ponere: Vision and Imagination in Flavio Biondo's Roma triumphans*. In *Papers of the British School at Rome*. Vol 79. Rome: British School at Rome. 275–298.

Muecke F. (2012), *Gentiles nostri: Roman Religion and Roman Identity in Biondo Flavio's Roma triumphans*. In *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes*. Vol 75. London: The Warburg Institute. 93-110.

Nicol D. M. (1993[1972]), *The Last Centuries of Byzantium, 1261–1453*. Cambridge: Cambridge University Press.

Olster D. M. (1993), *The Politics of Usurpation in the Seventh Century : Rhetoric and Revolution in Byzantium*. Amsterdam: A. M. Hakkert.

Peters E. (1974), *Introduction*. In the *History of the Lombards by Paul the Deacon*. Trans. Foulke W. D. Ed. Peters E. Philadelphia: University of Pennsylvania Press. vii–xxi.

- Pfister C. (1967), *Gaul Under the Merovingian Franks. Narrative of Events*. In the Cambridge Medieval History. Vol. II. The Rise of the Saracens and the Foundation of the Western Empire. Ed. Bury J. B., Gwatkin H. M., Whitney J. P. Cambridge: Cambridge University Press. 109–132.
- Pontari P. (2003), *Ancora su passi inediti dell'Italia illustrata di Biondo Flavio. La redazione primitiva della Romandiola*. In Rinascimento. Vol 43. Firenze: Istituto Nazionale di Studi sul Rinascimento. 357–415.
- Poole A. L. (1964), *Germany : Otto II and Otto III*. In the Cambridge Medieval History. Vol III. Germany and the Western Empire. Ed. Gwatkin H. M., Whitney J. P. Cambridge: Cambridge University Press. 204–214.
- Poupardin R. (1964), *The Carolingian Kingdoms (877–918)*. In the Cambridge Medieval History. Vol III. Germany and the Western Empire. Ed. Gwatkin H. M., Whitney J. P. Cambridge: Cambridge University Press. 55–70.
- Roy J.-J.-E- (1854), *Histoire de Charlemagne et Son Seècle*. Tours.
- Schutz H. (2004), *The Carolingians in Central Europe, Their History, Arts and Architecture : A Cultural History of Central Europe, 750-900*. Leiden: Brill.
- Seeliger G. (1967), *Conquests and Imperial Coronation of Charles the Great*. In the Cambridge Medieval History. Vol. II. The Rise of the Saracens and the Foundation of the Western Empire. Ed. Bury J. B., Gwatkin H. M., Whitney J. P. Cambridge: Cambridge University Press. 595–630.
- Skinner Q. (2002), *Visions of Politics. Vol. 1: Regarding Method*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tricht F. (2011), *The Latin Renovatio of Byzantium : The Empire of Constantinople (1204–1228)*. Leiden: Brill.
- Wangerin L. (2017), *The governance of Ottonian Germany in historiographical perspective*. In History Compass. Vol 15. Is 1. John Wiley & Sons Ltd.
- Whitby M. (2000), *The Successors of Justinian*. In the Cambridge Ancient History. Vol. XIV. Late Antiquity: Empire and Successors, A.D. 425–600. Ed. Cameron A., Ward-Perkins B., Whitby M. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wolff R. L. (1948), *Romania : The Latin Empire of Constantinople*. In Speculum. Vol 23. No 1. Chicago: University of Chicago Press. 1–34.
- Ziolkowski J. (1990), *“What is Philology?” Introduction*. In On Philology. Ed. Ziolkowski J. University Park: The Pennsylvania State University Press.